

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

Випуск 99

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ФАХОВЕ ВИДАННЯ
затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 4) (педагогічні науки, соціальна робота)

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України (Наказ Міністерства освіти та науки України № 1543 від 20.12.2023 р. (додаток 8))

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення
Витяг з реєстру суб'єктів у сфері медіа-реєстрантів Ідентифікатор медіа R30-01411 (рішення № 932 від 28.09.2023 р.)

**Науковий журнал включений до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)**

Офіційний сайт видання: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Схвалено рішенням Вченої ради УДУ імені Михайла Драгоманова
(протокол № 9 від 30 квітня 2024 року)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (голова редакційної ради);
Торбін Г. М. – доктор фізико-математичних наук, професор (заступник голови редакційної ради); *Вернидуб Р. М.* – доктор філософських наук, професор; *Драпушко Р. Г.* – кандидат філософських наук, доцент; *Євтух В. Б.* – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України; *Корець М. С.* – доктор педагогічних наук, професор; *Мацько Л. І.* – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України; *Панченко Л. М.* – кандидат філософських наук, професор; *Синьов В. М.* – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *Шут М. І.* – доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

Головний редактор серії:

Слабко В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих, Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

Редакційна колегія серії:

Биковська О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри позашкільної освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Борисов В. В.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики навчання, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія; *Гевко І. В.* – доктор педагогічних наук, професор, проректор із навчально-методичної роботи, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; *Захаріна Є. А.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання, Класичний приватний університет; *Дем'яненко Н. М.* – доктор педагогічних наук, професор, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Кононенко А. Г.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Дунайського фахового коледжу Національного університету «Одеська морська академія»; *Макаренко Л. Л.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем і технологій, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Олефіренко Т. О.* – кандидат педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Савенкова Л. В.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Смирнова І. М.* – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»; *Фаст О. Л.* – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор із науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; *Хижня О. П.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти (секція «Мистецтво») Мукачівського державного університету; *Занда Е. Рубене* – доктор педагогічних наук, професор, Латвійський університет (Латвія); *Андрушкевич Фабіан* – доктор педагогічних наук, професор, Опольський університет (Польща); *Конрад Яновський* – PhD, ректор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві (Польща); *Мудрецька Ірена* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Опольський університет (Польща).

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
Н 34 МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.** Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. – Випуск 99. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – 98 с.

УДК 37.013(006)

У статтях розглядаються результати теоретичних досліджень та експериментальної роботи з питань педагогічної науки; розкрито педагогічні, психологічні та соціальні аспекти, які зумовлюють актуалізацію поставленої проблеми й допоможуть її вирішувати на сучасному етапі розвитку освіти.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NAUKOWYI CHASOPYS

DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

Series 5

Pedagogical sciences:
reality and perspectives

Issue 99

UDC 37.013(006)
H 34

PROFESSIONAL EDITION
by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886
dated 02.07.2020 (annex 4) (pedagogical sciences, social work)

In connection with the change of the name of the journal, corresponding changes were made to the List of Scientific and Professional Publications of Ukraine (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1543 of 12/20/2023 (Appendix 8))

Registration in the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting
Extract from the register of entities in the field of media registrants. Media identifier R30-01411
(decision No. 932 dated 09/28/2023)

The journal is included in the international scientometric database
Index Copernicus International (the Republic of Poland)

Official web-site: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Approved by the Decision of Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University
(Minutes No 9 April 30, 2024)

Editorial board:

Andrushchenko V. P. – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Head of the Editorial Council); *Torbin H. M.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor (Deputy Head of the Editorial Council); *Vernydub R. M.* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor; *Drapushko R. H.* – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor; *Yevtukh V. B.* – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine; *Korets M. S.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor; *Matsko L. I.* – Doctor of Philological Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Panchenko L. M.* – Candidate of Philosophical Sciences, Professor; *Synov V. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Shut M. I.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine.

Chief editor of the series:

Slabko V. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Adult Education, Dragomanov Ukrainian State University.

Editorial board of the series:

Bykovska O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Extracurricular Education, Dragomanov Ukrainian State University; *Borysov V. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methods, Municipal Institution of Higher Education “Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy” of Zaporizhzhia Regional Council; *Hevko I. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice Rector for Teaching and Guiding, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University; *Zakharina E. A.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theoretical Foundations of Physical and Adaptive Education, Classical Private University; *Demianenko N. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University; *Kononenko A. G.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of Danube Professional College of National University “Odessa Maritime Academy”; *Makarenko L. L.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Information Systems and Technologies, Dragomanov Ukrainian State University; *Olefirenko T. O.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University; *Savenkova L. V.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, Scientific Library of Dragomanov Ukrainian State University; *Smirnova I. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Danube Institute of the National University “Odesa Maritime Academy”; *Fast O. L.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Research and Teaching and International Cooperation, Lutsk Pedagogical College of Volyn Regional Council; *Khyzhna O. P.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Special Education (Section “Art”), Mukachiv State University; *Zanda E. Rubene* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, University of Latvia (Latvia); *Andrushkevych Fabian* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Opole University (Poland); *Konrad Janowski* – PhD, Rector, University of Economics and Humanities in Warsaw (Poland); *Irena Mudretska* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education, Opole University (Poland).

NAUKOVYI CHASOPYS DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY. Series 5.
H 34 *Pedagogical sciences: realias and perspectives.* Collection of research articles / the Ministry of Education and Science of Ukraine, Dragomanov Ukrainian State University. – Issue 99. – Kyiv : Publishing House “Helvetica”, 2024. – 98 p.

UDC 37.013(006)

The articles deal with the results of theoretical studies and experimental work on pedagogical science; the disclosure of pedagogical, psychological and social aspects that cause actualization of the problem and help it to be solved at the present stage of education development of education.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

© Authors of articles, 2024
© Editorial Board and Editorial Council, 2024

ОГЛЯД СЕРВІСІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто сервіси на основі штучного інтелекту для створення дидактичних засобів навчання математики для використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Дослідження науковців та опитування вказують на зростання застосування цифрових засобів навчання, у тому числі на основі штучного інтелекту, як здобувачами освіти, так і викладачами закладів освіти вищої та середньої ланки. Педагоги пропонують різноманітні застосування сервісів на основі штучного інтелекту в конкретних методиках викладання математики, природничих та гуманітарних предметів. Число та види таких сервісів стрімко зростає та охоплює різноманітні сфери діяльності викладачів від створення наочності до конкретного уроку до розробки і реалізації авторського інтерактивного курсу. Ми поділяємо думку вчених про докорінні зміни в освіті, що наступають з доступом учасників освітнього процесу до різноманітних сервісів на основі штучного інтелекту. Велика кількість сервісів потребує їх систематизації, отож нами здійснена спроба систематизації сервісів для викладання математики та короткий огляд сервісів за обраними напрямками: інструменти для роботи з текстом, інструменти для створення візуальних об'єктів, інструменти для створення аудіо, відео, інструменти для розв'язання завдань та автоматичного оцінювання, інструменти для організації процесу навчання, онлайн-курси, інструменти для моніторингу навчальних досягнень здобувачів освіти, інструменти для позакласної роботи, заохочування до занять математикою, інструменти для математичних вимірювань, калькулятори. Наведені приклади є невеликою часткою сервісів, відібраних на основі власного та досвіду педагогів-методистів, рекомендацій джерел мережі Internet, науковців-експертів. Використання частини сервісів апробовано нами під час педагогічного експерименту з організації самостійної роботи здобувачів вищої педагогічної освіти спеціальності 014 Середня освіта. Математика для створення авторських дидактичних засобів з математики.

Ключові слова: сервіси на основі штучного інтелекту, викладання математики, сучасний освітній процес, систематизація сервісів на основі штучного інтелекту, розробка авторських дидактичних матеріалів.

Сучасна педагогічна освіта характеризується потребою в актуальних цифрових компетентностях педагогів. Професіоналізм викладача визначається не тільки знаннями змісту навчання, вмінням застосовувати методи окремих дидактик, а й компетентностями пов'язаними з сучасними інформаційно-комунікаційними (цифровими, дистанційними) технологіями, зокрема з використанням можливостей штучного інтелекту. Навіть робота безпосередньо з здобувачами освіти у класі потребує в сучасних умовах особливо для таких предметів як математика і фізика, збільшення частки часу на демонстрацію інформаційних та медіатехнологій, що відповідає зміні навичкам учіння здобувачів освіти. Сучасні підлітки зростають у світі насиченому гаджетами і інформаційними технологіями. Використання подібних технологій під час викладання математики стає природним для них, не застосовувати такі засоби означає відокремити їх учіння від життєвого досвіду. Отже підготовка майбутніх вчителів математики має включати знання про сучасні інформаційні, медіатехнології, а останнім часом і сервіси із застосуванням штучного інтелекту.

Метою дослідження стало систематизація сервісів на основі штучного інтелекту для викладання математики за ознакою створення дидактичних матеріалів та організації освітнього процесу майбутніми вчителями математики і фізики.

Однією з ключових цифрових технологій сучасності поступово стає штучний інтелект (ШІ). Наша країна на вищому рівні визначає завдання і пріоритети у цій сфері для науково-технічного та соціально-економічного розвитку. Зокрема відзначається, що «стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні потребує системного підходу до реалізації її завдань, що включає належне наукове, кадрове та матеріальне забезпечення її виконання. Основи теорії ШІ доцільно запровадити як окрему навчальну дисципліну в середній та вищій школі. При цьому основну увагу слід зосередити на втіленні наочних, інтерактивних програмних засобів побудови і глибокого навчання штучних нейронних мереж, засвоєнні технологій опрацювання природної мови та комп'ютерного зору [9]. Перед закладами освіти конкретизоване завдання: «До 2030 року в Україні будуть реалізовані освітні програми світового рівня для підготовки висококваліфікованих фахівців і керівників у сфері штучного інтелекту. Українські освітні організації повинні займати провідні позиції в світі за окремими напрямками в цій сфері» [6]. На виконання цього документу розроблено Методичні рекомендації щодо запровадження та використання штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти, які включають визначення термінології, сфери застосування штучного інтелекту, основні принципи відповідального використання систем ШІ у загальній середній освіті, організаційне впровадження систем ШІ в закладах освіти, професійний розвиток ШІ-компетентності педагогічного працівника, використання ШІ педагогічними працівниками для підготовки та проведення уроків, типологія систем ШІ в освіті [4]. Група експертів вважає нагальним інтеграцію ШІ у підготовку та проведення уроків, позакласну діяльність, партнерську взаємодію учасників освітнього процесу, підтримку інклюзивності та індивідуальних потреб учнів,

управління освітнім процесом (моніторинг та аналіз прогресу учнів, підтримка прийняття адміністративних рішень). В рекомендаціях наведено приклади інструментів генеративного штучного інтелекту для освіти.

Дослідниця Л.О. Черемісіна вказувала на способи використання штучного інтелекту у навчанні математики для покращення якості навчання та забезпечення ефективності навчального процесу: система індивідуального навчання, автоматизована перевірка знань, створення інтерактивних курсів, створення нових методів викладання, генерація тестів і завдань [10]. Обґрунтувати можливості використання штучного інтелекту для розвитку критичного мислення майбутніх учителів математики на прикладі використання чат-бота зі штучним інтелектом ChatGPT при доведенні нерівностей [5].

Дослідниця М. Мар'єнко акцентує увагу на тому, що штучний інтелект – це інструментарій системи чи сервісу з використанням якого можна збирати та адаптувати дані користувача (або дані, що розміщені у відкритих репозиторіях), та на їх основі генерувати нові рішення чи висновки, відповідно до поданого запиту користувача [8].

Отже, вважаємо нагальним подати систематизовані відомості про сервіси (застосунки) на основі штучного інтелекту майбутнім вчителям математики під час організації самостійної роботи здобувачів освіти за освітнім компонентом «Медіаосвітні технології в професійній діяльності вчителя математики» основи методики викладання якого викладені у посібнику [3]. Основним методом дослідження став описовий метод, який включає прийоми систематизації, опису та узагальнення даних про сервіси на основі штучного інтелекту.

З метою уточнення змісту дослідження коротко зупинимося на основних теоретичних поняттях. Типологія систем ШІ в освіті за функціональним призначенням генеративні системи штучного інтелекту в освіті експертна група [7] пропонує розглядати так: великі мовні моделі (універсальні інструменти роботи з текстом для різних цілей); генерація та редагування зображень (інструменти для підготовки дидактичної наочності й творчих учнівських проєктів); дизайн і схематична візуалізація (інструменти для створення колажів, ментальних карт, інфографіки, діаграм тощо); відео, анімація (інструменти для підготовки дидактичної наочності в відеоформаті й творчих учнівських проєктів); аудіо (інструменти для генерації вимови та музики, обробки голосових записів, пошуку музики); тривимірні графіки (інструменти для генерації 3D-моделей та віртуальних аватарів); боти-помічники та пошук інформації (інструменти для створення власних асистентів, агенти для виконання конкретних завдань); презентації, робота з текстом (інструменти для спеціалізованої генерації текстових матеріалів); ігри, гумор, та інші розваги (інструменти для нестандартних творчих проєктів, легкого знайомства з можливостями ШІ тощо); а навчальними предметами (спеціалізовані інструменти з окремих галузей знань) [7].

Систематизація сервісів на основі ШІ за створюваними дидактичними об'єктами пропонують педагоги-методисти: текстові застосунки ШІ, застосунки ШІ для створення зображень та графіки, застосунки для створення відео та аудіо з використанням ШІ, застосунки ШІ для оцінки навчальних досягнень та організації роботи здобувачів освіти [11].

Беручи до уваги вказані систематизації, особливості педагогічної діяльності вчителя математики та на основі власного досвіду систематизації засобів навчання [2], ми пропонуємо варіант власної систематизації сервісів на основі ШІ та наведемо коротку характеристику деяких з них з огляду на можливість використання в підготовці та проведенню освітньої діяльності вчителем математики. Параметри огляду: назва, покликання; короткий опис; ключова перевага; можливості використання у навчанні математики (табл. 1).

Перелічені сервіси вказують на достатню кількість різноманітних застосувань при викладанні окремих предметів, але не вичерпують повний перелік, кількість сервісів неперервно зростає. Отже, потрібні зміни в інформуванні майбутніх учителів про наявність та можливості таких сервісів. Потрібно реагувати негайно, незважаючи на інертність системи освіти. Так, S. Marche передбачив, що може знадобитися «десять років, щоб наукові кола зіткнулися з цією новою реальністю: два роки, щоб студенти зрозуміли технологію, ще три роки, щоб професори визнали, що студенти використовують цю технологію, а потім п'ять років, щоб адміністратори університетів вирішили, що з цим робити, якщо взагалі робити» [1].

Опитування здобувачів освіти та освітян (майбутні вчителі та вчителі математики і фізики, вчителі інформатики), проведене нами показали, що майже 45% опитаних вважають, що ШІ починає замінювати працю вчителя (більша доля майбутніх учителів); 25% вважають, що працю вчителя не можна замінити комп'ютером; а 13% вважають, що швидке впровадження ШІ в сфері освіти може замінити людину в сфері освіти; 17% не мають власної думки з цього питання.

Опитування серед здобувачів освіти (2024) засвідчило, що 72% бажають вивчати та потім використовувати ШІ в майбутній освітній діяльності, але 56% з них не вистачає знань, які надає вищий заклад. 51% вказали, що вивчають впровадження ШІ в освітній процес самостійно, 34% отримують знання за додатковими онлайн-курсами; 14% опитаних задоволені інформацією в освітньому закладі та вважають її достатньою для майбутньої професійної діяльності. Відповіді на питання про актуальні проблеми впровадження ШІ в освітній процес наступні: 40% вважають неактуальною та застарілою інформацію в освітніх програмах; 25% вважають брак компетентних з цього питання викладачів; 20% – недостатню комплектацію робочих місць; 3% скаржаться на недостатню теоретичне дослідження проблеми; 12% не бачать ніяких проблем у впровадженні ШІ у закладі вищої освіти.

В результаті обговорення досвіду впровадження ШІ при викладанні математики було сформульовано наступне узагальнення: у використанні штучного інтелекту є свої як переваги, так і недоліки та певні

Таблиця 1

Огляд сервісів навчання математиці на основі штучного інтелекту

Назва, покликання	Опис	Ключова перевага	Можливості використання
1	2	3	4
Інструменти для роботи з текстом			
ChatGPT https://chatgpt.com/	одна з найуніверсальніших і найпотужніших існуючих моделей обробки природної мови.	відмінно підходить для розуміння та генерування тексту, що робить його наймовірніше корисним для широкого спектру застосувань.	Генерування текстів з математичним змістом
Google Gemini https://gemini.google.com/	Робота з текстом та зображеннями	Діалоговий характер спілкування	Генерування математичних текстів з ілюстраціями
Microsoft Copilot https://copilot.microsoft.com	Робота з текстом, генерація зображень	Діалоговий характер спілкування, інтуїтивно зрозуміле створення запитів	Створення інструкцій, порад з розв'язання нескладних математичних завдань
Інструменти для створення візуальних об'єктів			
Canva https://www.canva.com/	платформа графічного дизайну, яка робить створення професійного візуального контенту простим для будь-кого	Надзвичайно зручний інтерфейс Величезна бібліотека шаблонів і ресурсів Дуже швидко створює якісну графіку Корисна інтеграція з іншими інструментами	швидко створювати графіку, презентації, документи тощо
ClassPoint https://www.classpoint.io/	інструмент PowerPoint, призначений для вдосконалення традиційних презентацій для викладачів	Відповідаючи сучасній тенденції гейміфікації в освіті, ClassPoint надає інструменти, які дозволяють вчителям вводити гейміфіковані елементи, такі як рівні та таблиці лідерів, безпосередньо у своїх презентаціях	Для викладачів, які прагнуть зробити лекції більш інтерактивними, ClassPoint пропонує набір функцій для перетворення слайдів у діяльність студентів
Microsoft Designer https://designer.microsoft.com/	Створення колажів, обкладинок та інших візуальних матеріалів за текстовим промптом	Прості ілюстрації	Створення наочності
Інструменти для створення аудіо, відео			
Eleven Labs https://elevenlabs.io/	Синтезатор вимови різними голосами, клонування власного голосу	Є українська мова	Озвучування математичних текстів
Elai.io https://elai.io/	Український ШІ-стартап для створення навчального відео з інтерактивністю	перетворення математичного тексту на відеоконтент й отримати як результат вашої співпраці якісну презентацію	Створення навчального відео
Інструменти для розв'язання завдань та автоматичного оцінювання			
Photomath. https://photomath.com/	Розв'язок задач за фотографією	Миттєвий розв'язок задач	Допомога в виконанні домашнього завдання
Microsoft Math Solver https://play.google.com/store/apps/details?id=com.microsoft.math&hl=en&gl=US	надає чудове поєднання можливостей штучного інтелекту та інтерактивних функцій, щоб допомогти зрозуміти, візуалізувати та розв'язати математичні задачі	Читає та розв'язує задачі за фотографіями Підтримує рукописне, текстове та голосове введення Функції інтерактивного графіка	Індивідуальна допомога в розумінні, візуалізації та розв'язанні математичних задач
Вихователь Єва https://play.google.com/store/apps/details?id=com.xizhi_ai.xizhi_higgz&pcampaignid=web_share	програма для навчання математики та природничих наук на основі штучного інтелекту, а також програма для вирішення домашніх завдань, яка надає покрокові вказівки	Розмовна діалогова система Індивідуальна допомога в домашньому завданні Адаптивний зміст навчання	персоналізує свою допомогу в домашньому завданні та практичний зміст на основі ваших поточних прогалин у знаннях і недоліків
Інструменти для організації процесу навчання, онлайн-курси			
GeoGebra https://www.geogebra.org/	Кросплатформна динамічна математична програма для всіх рівнів освіти	Моделювання математичних задач	Проблемне навчання, метод проєктів

Назва, покликання 1	Опис 2	Ключова перевага 3	Можливості використання 4
Khan Academy https://khanacademy.org/	Відео уроки та практика	Повний доступ до бібліотеки	Самостійна підготовка, додаткові заняття
Carnegie Learning https://www.carnegielearning.com/	Технологію адаптивного навчання для індивідуального навчання математики	Поєднує інтерактивне пряме навчання на основі відео з узгодженою практикою.	Діагностування початкового рівня знань, підбір завдань за рівнем досягнень здобувача
MathAI: AI Homework Helper https://smodin.io/omni/mathematics	програма для помічника та репетитора з математики на базі штучного інтелекту	імітує людського викладача, пропонуючи підказки та відгуки в реальному часі під час вирішення проблем.	Розв'язувач домашніх завдань для 6-12 класів, репетиторство
Bitpaper.io. https://bitpaper.io/	замінює класичну шкільну дошку та створює зручний простір для спільної роботи з учнями під час відеоуроків.	Ресурс дуже простий та інтуїтивно зрозумілий у використанні. На дошці ви зможете писати текст, малювати фігури та лінії, малювати, а також додавати мультимедійні файли.	Проведення інтерактивних уроків
Інструменти для моніторингу навчальних досягнень здобувачів освіти			
Помічник https://new.assistments.org/	Адаптивні математичні завдання	Платформа для формуючого оцінювання, яка надає учням зворотний зв'язок у режимі реального часу	Аналіз даних з вивчення математики, рішення для підтримки та навчання для шкіл та округів.
Fishtree https://www.fishtree.com/	Адаптивна навчальна програма з математики	Інтегровані формативні та сумативні оцінки, що генерують корисну аналітику	диференційоване навчання здобувачів
Інструменти для позакласної роботи, заохочування до занять математикою			
Матіфік https://www.matific.com/	Елементарна математика в ігровій формі	Математичні поняття в доступній формі	Організація індивідуальних та додаткових занять
Kahoot.com. https://kahoot.com/	освітня платформа допоможе зробити урок цікавим для учнів	можна створити вікторину на математичну тему з варіантами відповідей	Елемент змагання зробить урок цікавішим і допоможе оцінити знання.
Інструменти для математичних вимірювань, калькулятори			
Maple Calculator https://www.maplesoft.com/products/Maplecalculator/	інтелектуальний онлайн-калькулятор у поєднанні з принципами математичної педагогіки	Покрокові пояснення математичних завдань за допомогою штучного інтелекту	Інтерактивні графіки та візуалізації, наочність розв'язку задач
Калькулятор Maple https://play.google.com/store/apps/details?id=com.maplesoft.companion&hl=en&gl=US	програма для розв'язування математичних задач, оснащена розширеними можливостями символічного штучного інтелекту	Детальні покрокові рішення Інтерактивні функції побудови Математичний словник включено	Швидке розв'язання та інтерактивне малювання в допомозі виконання домашнього завдання
Geometry Pad. https://www.stemonmobile.com/geometry-pad/	допоможе в роботі з геометричними фігурами та обчисленням різних значень: площі, довжини, кутів тощо.	Показники геометричної фігури автоматично обчислюються та відображаються разом із властивостями.	Моделювання реальних об'єктів та їх вимірювання

виклики, маємо сконцентруватися на можливостях штучного інтелекту як інструменту полегшення праці вчителя. розвитку компетентностей учнів, в тому числі і математичних. Кожен з учителів математики, враховуючи поставлені цілі, для розв'язування задач має обрати сервіс з штучним інтелектом відповідно свого рівня інформаційної підготовки, наявності технічного забезпечення та рівня підготовки здобувачів освіти.

Висновки. Сервіси на основі штучного інтелекту мають величезний, здебільшого ще не реалізований потенціал для значного поліпшення викладання та навчання математики в онлайн-середовищі, про це наочно свідчать ці різноманітні перелічені інструменти. Переваги використання цих сервісів вчителями та здобувачами освіти є досить значними: від цілодобового індивідуального адаптивного навчання до автоматизації виставлення оцінок за виконані завдання з математики. Практика вчителів засвідчує, що завдячуючи цим сервісам вони можуть приділяти більше свого часу створенню ефективних авторських дидактичних засобів навчання, цікавих уроків, адаптованих для кожного учня завдяки інструментам штучного інтелекту у сфері

освіти. Швидкий розвиток сервісів на основі штучного інтелекту безсумнівно відкриє нові можливості для покращення глобальної доступності, залученості та ефективності віртуальної математичної освіти. Огляд систематизованих сервісів на основі штучного інтелекту сприяє свідомому вибору інструментарію майбутнього вчителя для ефективного навчання математики.

Використана література:

1. Marche S. The college essay is dead. Nobody is prepared for how AI will transform academia. The Atlantic. 2022. URL : <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2022/12/chatgpt-ai-writing-college-student-essays/672371/>
2. Бельчев П. В. Розширення можливостей технічних засобів навчання фізики у загальноосвітній школі та їх класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: «Серія Педагогіка. Соціальна робота»*. 2009. № 16. С. 18–21.
3. Бурцева О. Г. Медіаосвітні технології в професійній діяльності вчителя математики : навч.-практ. посібн. 2-е вид., переробл. та допов. Мелітополь : Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2021. 134 с.
4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/KR201556?an=61>
5. Лукашова Т., Друшляк М. Штучний інтелект як засіб розвитку критичного мислення майбутніх учителів математики. *Фізико-математична освіта*, 2023. Т. 38. № 5. С. 18–25.
6. Міністерство освіти і науки України. Освіта 4.0 : український світанок. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-ukrayini-prezentuvav-programu-velikoyi-transformaciyi-osvita-40-ukrayinskij-svitanok>
7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf>
8. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*, 2023. Т. 38. № 1. С. 48–53
9. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / за заг. ред. А. І. Шевченка. Київ : ІППШ, 2023. 305 с.
10. Черемісіна Л. О. Актуальність вивчення основ штучного інтелекту на інформатичних спеціальностях педагогічних університетів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. праць, 2012. Вип. 12 (19). 253 с.
11. Штучний інтелект в освітній діяльності викладача. Програма курсу підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. URL : https://ipo.kpi.ua/povyshenie_kvalif/pkv-kpi/shtuchnyy-intelekt/

References:

1. Marche S. (2022) The college essay is dead. Nobody is prepared for how AI will transform academia. The Atlantic. URL : <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2022/12/chatgpt-ai-writing-college-student-essays/672371/>
2. Bielchev P. V. (2009) Rozshyrennia mozhlyvostei tekhnichnykh zasobiv navchannia fizyky u zahalnoosvitnii shkoli ta yikh klasyfikatsiia. [Expanding the possibilities of technical means of teaching physics in secondary schools and their classification]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: «Serii Pedagogika. Sotsialna robota»*. № 16. S. 18-21 [in Ukrainian].
3. Burtseva O.H. (2021) Mediaosvitni tekhnolohii v profesiinii diialnosti vchytelia matematyky: navch.-prakt. posibn. 2-e vyd., pererobl. ta dopov. [Media-educational technologies in the professional activity of a mathematics teacher]. Melitopol: Vydavnytstvo MDPU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 134 s. [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini (2021). [The concept of artificial intelligence development in Ukraine]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR201556?an=61> [in Ukrainian].
5. Lukashova T., Drushliak M. (2023) Shtuchnyi intelekt yak zasib rozvytku krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv matematyky. [Artificial intelligence as a means of developing critical thinking of future mathematics teachers]. *Fizyko-matematychna osvita*. T. 38. № 5. S. 18–25 [in Ukrainian].
6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Osvita 4.0 : ukrainskyi svitanok (2022). [Ministry of Education and Science of Ukraine. Education 4.0: Ukrainian dawn]. URL <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-ukrayini-prezentuvav-programu-velikoyi-transformaciyi-osvita-40-ukrayinskij-svitanok> [in Ukrainian].
7. Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo zaprovadzhennia ta vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity (2024). [Instructional and methodological recommendations regarding the introduction and use of artificial intelligence technologies in general secondary education institutions]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf> [in Ukrainian].
8. Marienko M., Kovalenko V. (2023) Shtuchnyi intelekt ta vidkryta nauka v osviti. [Artificial intelligence and open science in education]. *Fizyko-matematychna osvita*. Tom 38. № 1. S. 48–53 [in Ukrainian].
9. Stratehiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: monohrafiia (2023). [Strategy for the development of artificial intelligence in Ukraine : monograph] / za zah. red. A.I.Shevchenka. Kyiv: IPShI. 305 s. [in Ukrainian].
10. Cheremisina L. O. (2012) Aktualnist vyvchennia osnov shtuchnoho intelektu na informatychnykh spetsialnostiakh pedahohichnykh universytetiv. [The relevance of studying the basics of artificial intelligence at the IT majors of pedagogical universities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 2: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia* : zb. nauk. prats. Vyp. 12 (19). 253 s. [in Ukrainian].
11. Shtuchnyi intelekt v osvitnii diialnosti vykladacha. Prohrama kursu pidvyshchennia kvalifikatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv. Nazva ekranu. [Artificial intelligence in the educational activity of the teacher. The program of the training course for scientific and pedagogical workers. Screen name]. URL: https://ipo.kpi.ua/povyshenie_kvalif/pkv-kpi/shtuchnyy-intelekt/ [in Ukrainian].

Bielchev P., Bielchev M., Burtseva O. Overview of mathematics teaching services based on artificial intelligence in the training of future teachers

The article discusses services based on artificial intelligence for creating didactic means of teaching mathematics for use in the educational process of institutions of general secondary education. Research by scientists and surveys indicate an increase in the use of digital learning tools, including those based on artificial intelligence, by both students and teachers of higher and secondary education institutions. Educators offer various applications of services based on artificial intelligence in specific

methods of teaching mathematics, natural sciences and humanitarian subjects. The number and types of such services are growing rapidly and cover various spheres of activity of teachers, from the creation of visualization for a specific lesson to the development and implementation of the author's interactive course. We share the opinion of scientists about fundamental changes in education, which are coming with the access of participants in the educational process to various services based on artificial intelligence. A large number of services need their systematization, so we have made an attempt to systematize services for teaching mathematics and a brief overview of services in selected areas: tools for working with text, tools for creating visual objects, tools for creating audio, video, tools for solving tasks and automatic assessment, tools for organizing the learning process, online courses, tools for monitoring educational achievements of students, tools for extracurricular work, encouraging mathematics, tools for mathematical measurements, calculators. The given examples are a small part of the services selected on the basis of the own and experience of Methodist teachers, recommendations of Internet sources, and expert scientists. The use of a part of the services was tested by us during a pedagogical experiment on the organization of independent work of students of higher pedagogical education in the specialty 014 Secondary education. Mathematics for the creation of author's didactic tools in mathematics.

Key words: services based on artificial intelligence, teaching mathematics, modern educational process, systematization of services based on artificial intelligence, development of original didactic materials.

УДК 378.014

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.02>

Віротченко С. А.

ВПЛИВ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ: СТРАТЕГІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проведено аналіз мовної політики України та країн Балтії з урахуванням її впливу на мовну освіту, мовну свідомість і національну ідентичність суспільства. Представлено вивчення теоретичних аспектів, що лежать в основі мовної політики, а також практичних заходів, спрямованих на її реалізацію. Зазначені різноманітність і специфіка національних підходів до мовної політики в кожній з розглянутих країн. У розгляді української мовної політики зосереджено увагу на пріоритетних напрямках, таких як активна українізація населення та розвиток мовно-комунікативних навичок громадян, а також підтримка вивчення іноземних мов. Проведено аналіз заходів з реалізації мовної політики в українському суспільстві, зазначено її ключову роль у збереженні національної ідентичності та національної безпеки України. У контексті литовської мовної політики наголошено на підтримці державної мови та культури як реакції на історичні та політичні зміни, визначено головні цілі мовної політики згідно з нормативно-правовими документами країни. У випадку Латвії визначено, що мовна політика визнає мову як ключовий елемент національної ідентичності, спрямовуючи зусилля на збереження сталості національної мови та підтримку багатомовності. Мовна політика Естонії відзначається комплексністю та багатогранністю, враховуючи різноманітність областей застосування. Визначено стратегії, спрямовані на збереження та підтримку естонської мови як державної, а також поширення вивчення цієї мови за кордоном та створення умов для ефективного вивчення інших мов. Таким чином, встановлено, що мовна політика відіграє важливу роль у формуванні мовної свідомості громадян і національної ідентичності. Вона спрямована на забезпечення сталості та розвитку мовного простору кожної країни, а також на відповідь на глобальні виклики сучасності, такі як полікультурність і глобалізація.

Ключові слова: країни Балтії, мовна компетентність, мовна освіта, мовна політика, мовні ресурси, мовна свідомість, мовне середовище, стратегії мовної політики, Україна.

Продумана мовна політика є необхідною передумовою для забезпечення якісної мовної освіти через свою спроможність визначати стратегії, програми та ресурси, спрямовані на розвиток мовних компетентностей у суспільстві. Вона відображає цінності та підходи, які держава втілює у взаємодії між різними етнонаціональними групами в суспільстві, її форми та спрямування залежать від політичної системи, способу управління, міжетнічних відносин у різних сферах життя, історичного контексту й інших чинників.

Наукові пошуки вітчизняних учених у сфері мовної політики охоплюють широкий спектр тематик та аспектів. Дослідження впливу мовної політики на мовну свідомість громадян, проведені О. Данилевською [5] та Г. Євсєєвою [8], зосереджуються на аналізі психологічних і соціокультурних аспектів мовної політики й її впливу на індивідуальні та колективні уявлення про мову. Роботи Л. Белей [1] та М. Бігарі [2] спрямовані на вивчення особливостей проведення мовної політики з правової, організаційної й інституційної перспективи. Дослідження, проведені М. Кочерганом [10] та Л. Масенко [13], присвячені проблемам двомовного середовища в Україні, а роботи Н. Дічека [7], І. Лопушинського [11], Л. Мазуки [12] та Ю. Терещенка [14] звертають увагу на вплив мовної політики на реалізацію мовної освіти, визначаючи ключові стратегії та виклики у цій сфері. Проте існує актуальна потреба в більш докладному вивченні цього питання, а також у зіставленні підходів в окресленому аспекті українських науковців та балтійських дослідників, які накопили цінні теоретичні та практичні доробки в царині мовної освіти.

Мета статті полягає в розкритті впливу мовної політики на розвиток мовної освіти в Україні та країнах Балтії, аналізі наявних стратегій, викликів і перспектив з окресленого питання. Реалізація поставленої мети також передбачає висвітлення основних підходів до тлумачення мовної політики в Україні та країнах Балтії, що включає вивчення теоретичних концепцій, які лежать в основі мовної політики, а також практичних заходів, які вживаються для її реалізації. Крім того, у статті досліджено специфіку мовної політики в контексті культурного, політичного й історичного середовища кожного з цих регіонів.

Як визначено в дослідженні, в українському науковому просторі широко використовується визначення мовної політики, яку запропонував В. Брицин: сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або розвиток мовної системи у певному напрямі [3]. М. Кочерган у своєму визначенні мовної політики підкреслює, що це «сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування, ... частина національної політики певної держави» [10, с. 4].

Виступаючи важливим аспектом національної ідентичності та маючи велике значення для національної безпеки сучасної України, мовна політика розуміється як система ідеологічних принципів і практичних заходів, які орієнтовані на регулювання мовних відносин, задоволення мовних потреб і сприяння формуванню мовної свідомості серед громадян [4]. Сьогодні мовна політика України акцентує на відновленні української ідентичності в суспільстві, причому політична еліта країни вважає українську мову важливим чинником національної єдності [15]. Таким чином, на думку В. Демченко, мовна політика має бути спрямована на збереження та стимулювання розвитку державної мови, вирішення мовних протиріч у країні й управління мовним розвитком у відповідності з науковими дослідженнями та мовними трендами [6].

Іншим важливим аспектом мовної політики України є зосередження уваги на вивченні іноземних мов, зокрема англійської. Ця стратегія розпочалася з впровадженням «Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти» у 2019 р., розроблених у співпраці з Британською Радою. Її мета полягає в створенні умов для освітнього, культурного та професійного зростання громадян, підвищенні якості освіти, інтеграції та підтримки європейських і глобальних ініціатив [9]. Такий підхід визначається потребою в підготовці кадрів для глобального співробітництва, підтримки міжкультурного діалогу та розвитку мовної компетентності громадян.

Таким чином, у сучасній мовній політиці України переважають кілька пріоритетних напрямків: активна українізація населення та розвиток мовно-комунікативних навичок громадян, спрямовані на поглиблене вивчення української мови та культурної спадщини, а також підтримка вивчення та використання англійської мови в різних сферах суспільного життя, що сприяє досягненню європейських і глобальних стратегічних цілей України.

Як з'ясовано, литовська мовна політика (*kalbų švietimo politika / kalbų mokymo politika*) є відповіддю на історичні та політичні зміни, зокрема на відновлення незалежності в 1990 р. У цей період литовська мова стала символом державності та збереження національної ідентичності. З огляду на це, однією з головних цілей мовної політики Литви є посилення та підтримка державної мови та культури [18]. Нормативно-правові документи суттєво впливають на навчання мови у школах і формування мовних поглядів серед молоді [31].

Мовна політика, як визначено в «Основних напрямках державної мовної політики на 2023–2030 роки», – це впроваджений державою комплекс заходів і правил, спрямованих на збереження або зміну мовних питань [31]. Згідно з Універсальною литовською енциклопедією, мовна політика – це система заходів, визначених державою та направлених на формування певних поглядів громадян щодо використання мови [34]. Д. Желвіс пояснює, що мовна політика має на меті формування та розвиток особистості відповідно до визначених державою мети та цінностей [35, с. 10]. Таким чином, згідно з нормативно-правовими документами Литви, литовська мовна політика відображає національну ідеологію, що визначає практику та цілі викладання мови, й акцентує важливість тандему мовної освіти та мовної політики у формуванні та збереженні національної ідентичності.

Згідно з визначенням П. Юцевічене, освітня мовна політика є фундаментальною системою, що відображає цілі освіти на певному етапі розвитку держави [22]. За Л. Дублієне, литовська освітня мовна політика спрямована на інтернаціоналізацію через значний вплив інтенсивних процесів європеїзації в країні [19]. На рівні конкретних освітніх установ мовна освітня політика реалізується шляхом всебічного впровадження освітніх інновацій у всіх аспектах їхньої діяльності з метою здійснення корінних змін у якості освітнього процесу. Таким чином, мовна освітня політика Литви націлена на збереження та підтримку литовської мови та культури, а також сприяє інтернаціоналізації та відповіді на глобальні виклики.

У латвійських джерелах поняття «мовна політика» (*valodu politika*) визначається як частина національної політики країни, що визначає статус вживаних мов, розподіл функцій між ними та носіями певних мов, а також сприяє їх засвоєнню та розвитку. За словами І. Боге, мовна політика орієнтується на процес розвитку мов, включає в себе прийняття рішень щодо їх статусу, розподілу функцій та мовної освіти на певній території [17].

У нормативно-правових документах Латвії відзначається, що державна мовна політика визнає мову як ключовий елемент національної ідентичності та національного символу. В документах зазначено, що збереження та розвиток мови безпосередньо залежить від її носіїв [29]. У Плані імплементації «Основних засад державної мовної політики на 2021–2027 роки» зазначено, що національна мовна освітня політика

та навчання латиської мови є основними засобами, що сприяють сталості національної мови [23]. Таким чином, основною метою цієї політики є забезпечення розвитку латиської мови як державної мови, її використання в усіх сферах, розвиток мови та діджиталізація мовних ресурсів, а також залучення громадськості до впровадження мовної політики [30]. Отже, згідно з метою мовної політики, що полягає в забезпеченні довгострокового функціонування та конкурентоспроможності латиської мови, у Латвії визначені такі напрямки мовної політики: закладення правових засад статусу державної мови, підтримка навчання латиської мови, а також загальні цілі щодо забезпечення багатомовності.

Як встановлено, в естонському освітньому просторі поняття «мовна політика» (*keelepoliitika*) визначається як набір стратегій, спрямованих на збереження та підтримку естонської мови як державної, поширення вивчення естонської мови за кордоном і створення умов для ефективного вивчення іноземних мов [33].

Мовна політика в Естонії, як свідчать наукові дослідження [20; 25; 26; 27], виявляється складною та багатогранною сферою, оскільки її галузі застосування є різноманітними, і важко визначити їх межі. З одного боку, вона виступає як механізм контролю, що спрямований на вивчення й оцінку її ефективності із залученням різних інституцій та мовних груп. З іншого боку, метою мовної політики є захист мови шляхом створення системи, яка б уникала або контролювала негативний вплив на її використання. Однак такий підхід може спровокувати відсутність уваги до соціальних аспектів використання мови, таких як контекст користування нею в сучасному суспільстві. Крім того, у дискурсі мовної політики в Естонії переважає технократичне розуміння мови як набору правил, відповідно до яких можна контролювати мовну поведінку громадян за допомогою різноманітних заходів [25]. На додаток до цього, естонські науковці зауважують про необхідність розглядати мовну політику як взаємодію двох сторін, спрямовану на досягнення балансу у мовному розмаїтті на різних рівнях. А В. Таулі розуміє поняття «мовна політика» як систематичну діяльність, направлену на координацію існуючих мов або створення нових національних чи міжнародних мов [27].

М. Сінер та Т. Віхалемм підкреслюють важливість розуміння державної мовної політики як динамічного інструменту, який повинен адаптуватися до змін серед носіїв мови, у суспільстві й економіко-політичному контексті [25, с. 90]. З огляду на те, що завданням мовної політики також є систематичний розвиток комунікаційного середовища на довгострокову перспективу, Т. Ерельт зауважує, що мовна політика – це осмислений процес, який спрямований на прогресивний розвиток, розширення, збереження та вдосконалення літературної мови. Вона включає в себе надання рекомендацій з використання мови та встановлення стандартів для досягнення мовного ідеалу [21].

Слід відзначити, що в Естонії існує концепція мовної політики, яка розглядається в контексті закладів вищої освіти, тому К. Розенвальде та Б. Клаас-Ланг аналізують чинники, що впливають на вибір мови викладання та навчання в університетах сьогодення. Вони вбачають у формуванні ідентичності студентів один з ключових аспектів мовної політики освітніх закладів, де студенти вивчають мову з метою бачити її можливе застосування у майбутньому [24].

Отже, мовна політика Естонії різностороння й охоплює державні стратегії та місцеві ініціативи, спрямовані на збереження, розвиток і використання мовних ресурсів країни. Одним із ключових компонентів цієї політики є мовна політика в університетах, яка фокусується на створенні мовного середовища, що впливає на мовний вибір як студентів, так і викладачів.

Таким чином, робимо висновок, що дослідження поняття мовної політики в балтійській науковій літературі відзначається активним розвитком балтоцентричного підходу, що базується на спільному досвіді та характеристиках Естонії, Латвії та Литви. Мовна політика України та балтійських країн, хоча і має власні особливості, спрямована на збереження мовної ідентичності та розвиток мовного розмаїття. Так, Україна активно підтримує українізацію й інтеграцію через мову, Литва зосереджується на збереженні та передачі національних ідеалів, а Латвія віддає перевагу сталості національної мови та підтримці багатомовності. Естонія також робить акцент на розвиток власної мови та підтримку інших мов, як у своїй країні, так і за її межами. Незважаючи на різноманітність мовних політик, основна мета усіх цих країн полягає в забезпеченні сталості та розвитку мовного простору нації на шляху до багатомовності та полікультурності.

Використана література:

1. Белей Л. Л. Мовний маркетинг як інструмент мовної політики. *Мовознавство : наук.-теорет. журн. Ін-ту мовознавства ім. О. О. Потебні та Укр. мов.-інформ. фонду НАН України*. Київ, 2015. №5. С. 3–12.
2. Бігарі М. І. Роль зв'язків з громадськістю (PR) у провадженні державної мовної політики. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. Вип. 2 (64). С. 73–79.
3. Брицин В. М. Мовна політика. *Українська мова: енциклопедія*. 3-тє вид. / ред. кол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2007. С. 375.
4. Вітко-Присяжнюк Я. Сучасна мовна політика України в контексті питання національної безпеки. *Мова і право : лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права*: Матеріали міжвузівського круглого столу. 09 листопада 2023 року. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 9–12.
5. Данилевська О. М. Масове опитування як основний метод діагностування мовної ситуації в українській шкільній освіті. *Вісник Київ. нац. лінгвістичного університету*. Серія : філологія. 2018. Т. 21. № 1. С. 150–163.
6. Демченко В. М. Державна мовна політика: сучасні виклики. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. № 1(80), 2022 р. С. 77–84.

7. Дічек Н. П. Державна мовна політика незалежної України у вимірі шкільної освіти : від витоків до сьогодення. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів: НУЧК, 2020. Вип. 11 (167). С. 181–190. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/723734/>
8. Євсєєва Г. П. Мова як чинник національної самоідентифікації та державотворення в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ. 2009. Вип. 1 (1). С. 3–13. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Evseeva.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Evseeva.pdf)
9. Концепції розвитку англійської мови в університетах. 2019. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-konceptsiyu-rozvitku-anglijskoji-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>
10. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світгляд*. № 2. 2008. С. 18–23.
11. Лопушинський І. П. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 – механізми державного управління. Київ, 2008. 515 с.
12. Мазука Л. І. Мовна політика щодо освіти національних меншин. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4 (29). С. 106–112.
13. Масенко Л. Українська мовна ситуація: труднощі і перспективи. Інтерв'ю від 26.03.2018. URL : <http://mykma.org/interviews/larysa-masenko-ukrayinska-movna-sytuatsiya-trudnoshti-j-perspektyvy.html>
14. Терещенко Ю. Філософія політики в сфері освіти: якою їй бути в Україні. *Освіта*. 2005. № 20. С. 6–7.
15. Черничко С. Напрямки мовної освіти України і угорськомовна освіта на Закарпатті. *Acta Beregsasiensis: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. 2009. VIII. évfolyam, 2. kötet. pp. 97–106.
16. Шаповал Ю., Ажнюк Б. Мовна ситуація в Україні: історія і сучасний стан. URL : <http://memorial.cf/genocyd-ukrajinciv/duhovnyj-i-kultunyj-genocyd/780-dodatok-do-vidkrytogo-lysta-mizhnarodnij-gromadskosti.html>
17. Boge I. Valodu politikas istenošanas vadība Latvijas valsts augstskolās. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. 2012.
18. Bulajeva T., Duoblienė L. Užsienio kalbų mokymas: daugiakalbystės ir mokymo ankstinimo link. *Lietuvos švietimo politikos transformacijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2009. P. 209–236.
19. Duoblienė L. 2010 Švietimo politika ir globalizacija: nacionaliniai ir supranacionaliniai ypatumai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 25. P. 69–84.
20. EIM = Eesti ühiskonna integratsiooni monitoring. 2011. URL : [http://www.kul.ee/webe1,\(0-Q3#\\$+Q,%\(\\$-.'\(+,00%QE%\(\\$-.'\(+,00%,R20,\(00,-%.R7899K41SJK](http://www.kul.ee/webe1,(0-Q3#$+Q,%($-.'(+,00%QE%($-.'(+,00%,R20,(00,-%.R7899K41SJK)
21. Erelt T. Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. 2002.
22. Jucevičius R., Jucevičienė P., Janiūnaitė B. Mokyklos strategija. Strateginio vystymo vadovas. Kaunas: Žinių visuomenės institutas. 2003.
23. Plāna projekts (Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plāns 2022.–2023.gadam). URL : https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/89b5324e-cbe1-4e46-bbfd-365c38a4319b#
24. Rozenvalde K., Klaas-Lang, B. Mis keelt kasutada? *Keel ja Kirjandus*, 2022.
25. Siiner, M., T. Vihalemm. Jätkusutlik keelepoliitika: kas ja kuidas? *Keel ja Kirjandus*. 2013. P. 81–94. URL : https://keeljakirjandus.ee/wp-content/uploads/2019/11/MSiinerTVihalemm2_13.pdf
26. Siiner M. Kas Keelepoliitika Keskmee Peaks Olema Riik? *Keel Ja Kirjandus*. 2018.
27. Tauli V. Keelekorralduse alused. *Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne*. Stockholm: Vaba Eesti. 1968.
28. Urbonaitė D. Kalbos samprata kalbinio švietimo politikoje: Lietuvos ir Danijos lyginamoji analizė. *Taikomoji kalbotyra*. 2017. P. 199–229. www.taikomojikalbotyra.lt
29. Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. URL : <https://valoda.lv/en/state-language/state-language-policy/>
30. Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam. URL : <https://likumi.lv/ta/id/325679-par-valsts-valodas-politikas-pamatnostadnem-20212027-gadam>
31. Valstybinės kalbos politikos 2023–2030 metų gaires. URL : <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c73853b0e4be-11eda305cb3bdf2af4d8>
32. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga, 2007. URL : <http://www.termiini.lza.lv/>
33. Vikipeedia. Vaba entsüklopeedia. URL : https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_keelepoliitika
34. Visuotinė lietuvių enciklopedija. URL : <https://www.vle.lt/straipsnis/kalbu-politika/>
35. Želvys R., Būdienė V. Švietimo politika. *Švietimo politika ir monitoringas*. Vilnius: Garnelis. 2003. P. 5–100.

References:

1. Belei L. L. (2015) Movnyi marketynh yak instrument movnoi polityky. [Language marketing as a tool of language policy]. *Movoznavstvo : nauk.-teoret. zhurn*. In-tu movoznavstva im. O. O. Potebni ta Ukr. mov.-inform. fondu NAN Ukrainy. Kyiv. № 5. S. 3–12 [in Ukrainian].
2. Bihari M. I. (2019) Rol zviazkiv z hromadskistiu (PR) u provadzheni derzhavnoi movnoi polityky. [The role of public relations (PR) in the implementation of state language policy]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kh.: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr»*. Vyp. 2 (64). S. 73–79 [in Ukrainian].
3. Brytsyn V. M. (2007) Movna polityka. [Language policy]. *Ukrains'ka mova: entsyklopediia*. 3-tie vyd. / red. kol.: Rusanivs'kyj V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. ta in. Kyiv: Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana. S. 375 [in Ukrainian].
4. Vitko-Prysiashniuk Ya. (2023) Suchasna movna polityka Ukrainy v konteksti pytannia natsionalnoi bezpeky. [Modern language policy of Ukraine in the context of national security]. *Mova i pravo : lnhvistychnyj aspekt rozuminnia, tlmachennia ta zasto-suvannia prava : Materialy mizhvuzivs'koho kruhloho stolu*. 09 lystopada 2023 roku. Odesa: ODUVS. S. 9–12 [in Ukrainian].
5. Danylevs'ka O. M. (2018) Masove opytuvannia yak osnovnyi metod diahnostuvannia movnoi sytuatsii v ukrainskii shkilnii osviti. [Mass survey as the primary method of diagnosing the language situation in Ukrainian school education]. *Visnyk Kyiv. nats. lnhvistychnoho universytetu*. Seria : filolohiia. T. 21. № 1. S. 150–163 [in Ukrainian].
6. Demchenko V. M. (2022) Derzhavna movna polityka : suchasni vyklyky. [State language policy: modern challenges]. *Visnyk KhNTU. Publichne upravlinnia ta administruvannia*. № 1(80). S. 77–84 [in Ukrainian].
7. Dichek N. P. (2020) Derzhavna movna polityka nezaleznoi Ukrainy u vymiri shkilnoi osvity: vid vytyky do sohodennia. [State language policy of independent Ukraine in the dimension of school education: from origins to the present]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyj kolehium» im. T. H. Shevchenka*. Chernihiv: NUChK. Vyp. 11 (167). S. 181–190. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/723734/> [in Ukrainian].

8. Yevsieieva H. P. (2009) Mova yak chynnyk natsionalnoi samoidentyfikatsii ta derzhavotvorennia v Ukraini. [Language as a factor of national self-identification and state formation in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia: zb. nauk. prats'*. Dnipropetrovsk : DRIDU NADU. Vyp. 1 (1). S. 3–13. URL : [http://vvv.dridu.dp.ua/vidavnitstvo/2009/2009-01\(1\)/Evseeva.pdf](http://vvv.dridu.dp.ua/vidavnitstvo/2009/2009-01(1)/Evseeva.pdf) [in Ukrainian].
9. Kontseptsii rozvytku anhliskoi movy v universytetakh (2019) [Concepts of English Language Development in Universities]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-kontseptsiiu-rozvytku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-oboviazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vkladannia-profilnih-distyplin-inozemnoi-ta-movni-skriningi> [in Ukrainian].
10. Kocherhan M. (2008) Movna sytuatsiia i movna polityka v Ukraini. [Language situation and language policy in Ukraine]. *Svitohliad*. № 2. S. 18–23 [in Ukrainian].
11. Lopushynskiy I. P. (2008) Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi movnoi polityky v haluzi osvity Ukrainy. [Formulation and implementation of state language policy in the education sector of Ukraine] : avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.02 – mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia. 515 s. [in Ukrainian].
12. Mazuka L. I. (2013) Movna polityka shhodo osvity natsionalnykh menshyn. [Language policy regarding education of national minorities]. *Stratehichni priorytety*. № 4 (29). S. 106–112 [in Ukrainian].
13. Masenko L. (2018) Ukrainska movna sytuatsiia: trudnoshchi i perspektyvy. [Ukrainian language situation: challenges and prospects]. URL : <http://mykma.org/interviews/larysa-masenko-ukrayinska-movna-sytuatsiia-trudnoshhi-j-perspektyvy.html> [in Ukrainian].
14. Tereschenko Yu. (2005) Filosofiia polityky v sferi osvity: iakoiu ij buty v Ukraini. [Philosophy of policy in the field of education: what should it be like in Ukraine]. *Osvita*. № 20. S. 6–7 [in Ukrainian].
15. Chernychko S. (2009) Napriamky movnoi osvity Ukrainy i uhorskomovna osvita na Zakarpatti. [Directions of language education in Ukraine and Hungarian-language education in Zakarpattia]. *Atsta Beregsiensis: a II. Rákóczy Ferents Kárpátiai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. VIII. évfolyam, 2. kötet. P. 97–106 [in Ukrainian].
16. Shapoval Yu., Azhniuk B. Movna sytuatsiia v Ukraini: istoriia i suchasnyj stan. [Language situation in Ukraine: history and current state]. URL : <http://memorial.tsf/genotsyd-ukraintsiv/duhovnyj-i-kultunyj-genotsyd/780-dodatok-do-vidkrytogo-lysta-mizhnarodnij-gromadskosti.html> [in Ukrainian].
17. Boge I. (2012) Valodu politikas īstenošanas vadība Latvijas valsts augstskolās. [Managing the implementation of language policy in Latvian public universities]. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte [in Latvian].
18. Bulajeva T., Duoblienė L. (2009) Užsienio kalbų mokymas : daugiakalbystės ir mokymo ankstinimo link. [Teaching foreign languages: towards multilingualism and early learning]. *Lietuvos švietimo politikos transformacijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 209–236 [in Lithuanian].
19. Duoblienė L. (2010) Švietimo politika ir globalizacija: nacionaliniai ir supranacionaliniai ypatumai. [Education policy and globalisation: national and supranational features]. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 25. P. 69–84 [in Lithuanian].
20. EIM = Eesti ühiskonna integratsiooni monitoring. [EIM = Monitoring the integration of Estonian society]. (2011) URL : [http://www.kul.ee/webel1_\(0-Q3#S+Q,%\\$\(+00%QE%\\$\(+00%,R20%,\(00-%R7899K41SJK](http://www.kul.ee/webel1_(0-Q3#S+Q,%$(+00%QE%$(+00%,R20%,(00-%R7899K41SJK) [in Estonian].
21. Erelt T. (2002) Eesti keelekorraldus. [Estonian language arrangements]. Tallinn : Eesti Keele Sihtasutus [in Estonian].
22. Jucevičius R., Jucevičienė P., Janiūnaitė B. (2003) Mokyklos strategija. [School strategy]. Strateginio vystymo vadovas. Kaunas : Žinių visuomenės institutas [in Lithuanian].
23. Plāna projekts (Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plāns 2022.-2023.gadam). [Draft Plan (Implementation Plan 2021–2027 for the National Language Policy Guidelines 2022–2023)]. URL : https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/89b5324e-cbe1-4e46-bfbd-365c38a4319b# [in Latvian].
24. Rozenvalde K., Klaas-Lang, B. (2022). Mis keelt kasutada? [What language to use?] *Keel ja Kirjandus* [in Estonian].
25. Siiner, M., T. Vihalemm. (2013) Jätksuutlik keelepoliitika: kas ja kuidas? [Sustainable language policies: if and how?] *Keel ja Kirjandus*. P. 81–94. URL : https://keeljakirjandus.ee/wp-content/uploads/2019/11/MSiinerTVihalemm2_13.pdf [in Estonian].
26. Siiner M. (2018) Kas Keelepoliitika Keskmes Peaks Olema Riik? [Should the state be at the heart of language policy?]. *Keel Ja Kirjandus* [in Estonian].
27. Tauli V. (1968) Keelekorralduse alused. [Basics of language management]. *Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne*. Stockholm: Vaba Eesti [in Estonian].
28. Urbonaitė D. (2017) Kalbos samprata kalbinio švietimo politikoje : Lietuvos ir Danijos lyginamoji analizė. [The concept of language in language education policy: a comparative analysis of Lithuania and Denmark]. *Taikomoji kalbotyra*. P. 199–229. URL : www.taikomojikalbotyra.lt [in Lithuanian].
29. Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015. 2020. Gadam. [Guidelines for the National Language Policy 2015–2020]. URL : <https://valoda.lv/en/state-language/state-language-policy/> [in Latvian].
30. Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. Gadam. [Guidelines for the National Language Policy 2021–2027]. URL : <https://likumi.lv/ta/id/325679-par-valsts-valodas-politikas-pamatnostadnem-20212027-gadam> [in Latvian].
31. Valstybinės kalbos politikos 2023–2030 metų gaires. [Guidelines for the National Language Policy 2023–2030]. URL : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/c73853b0e4be11eda305cb3bdf2af4d8> [in Lithuanian].
32. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. [Explanatory dictionary of basic linguistic terms]. (2007). Rīga. URL : <http://www.termiini.lza.lv/> [in Latvian].
33. Vikipeedia. Vaba entsüklopeedia. [Wikipedia. Free encyclopedia]. URL : https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_keelepoliitika [in Estonian].
34. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [Lithuanian Encyclopedia]. URL : <https://www.vle.lt/straipsnis/kalbu-politika/> [in Lithuanian].
35. Želvys R., Būdienė V. (2003) Švietimo politika. [Education policy]. *Švietimo politika ir monitoringas*. Vilnius: Garnelis. P. 5–100 [in Lithuanian].

Virotenko S. Impact of language policy on the development of language education in Ukraine and the Baltic countries: strategies, challenges and perspectives

The article provides an analysis of the language policies of Ukraine and the Baltic countries, taking into account their impact on language education, language awareness, and national identity. It presents a study of the theoretical aspects underlying language policy, as well as practical measures aimed at its implementation. Diversity and specificity of national approaches to language policy in each of the countries under consideration are noted. In the discussion of language policy in Ukraine,

attention is focused on priority areas such as active Ukrainization of the population and the development of language and communication skills of citizens, as well as support for the study of foreign languages. An analysis of measures to implement language policy in Ukrainian society is conducted, emphasizing its key role in preserving national identity and national security of Ukraine. In the context of Lithuanian language policy, emphasis is placed on supporting the state language and culture in response to historical and political changes, and the main goals of language policy are defined according to the country's normative legal documents. In the case of Latvia, it is determined that language policy recognizes language as a key element of national identity, directing efforts towards preserving the stability of the national language and supporting multilingualism. Estonia's language policy is characterized by complexity and versatility, taking into account the diversity of application areas. Strategies aimed at preserving and supporting Estonian as the state language are identified, as well as promoting the study of this language abroad and creating conditions for effective learning of other languages. Thus, it is established that language policy plays an important role in shaping language awareness of citizens and national identity. It is aimed at ensuring the stability and development of the linguistic space of each country, as well as responding to contemporary global challenges such as multiculturalism and globalization.

Key words: Baltic countries, language awareness, language competence, language education, language environment, language policy, language policy strategies, language resources, Ukraine.

УДК 378.147:[159.923.35:008

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.03>

Гладкий М. В., Шапран О. І.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СКІФІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування національної ментальності майбутніх українських учителів із використанням культурної спадщини народів, що проживали на території нашої держави (скіфів). Акцент у науковій публікації зроблено на уточненні сутності поняття «педагогічні умови» та визначенні їх особливостей як узагальненої сукупності об'єктивних можливостей та обставин для забезпечення ефективності та оптимізації педагогічного (освітнього) процесу (необхідність установалення внутрішніх та зовнішніх зв'язків освітнього процесу, котрі впливають на його якість; штучність конструювання педагогічних умов; наявність технологічної і практичної складових реалізації виокремлених дослідником педагогічних умов). На основі проведеного контент-аналізу та прогнозування з'ясовані педагогічні умови формування національної ментальності майбутніх учителів із використанням історичної спадщини скіфів, а саме: актуалізація усвідомлення майбутніми вчителями ціннісної природи української ментальності у процесі етнізації змісту їх професійної підготовки засобами культурної спадщини скіфів; створення освітнього середовища вищої школи засобами скіфських реліквій, що впливає на розвиток особистісного ментального простору кожного майбутнього вчителя; обґрунтування та застосування у практиці роботи ЗВО експериментальної програми формування національної ментальності майбутніх учителів як реалізації набутих знань і мотивів в активному громадянському житті; розробка комплексного навчально-методичного інструментарію використання культурної спадщини скіфів із метою формування їх національної ментальності. Зроблено висновок про зміну загального розуміння ролі культурної спадщини скіфів у стратегіях освітньої політики України, необхідності реконструкції об'єктів минулого, їх збереження у потоці нескінченних змін й адаптації до ефективного застосування у складному та динамічному сучасному освітньому середовищі України.

Ключові слова: педагогічні умови, формування національної ментальності, культурна спадщина скіфів, цінності, освітнє середовище вищої школи, етнізація змісту освіти, майбутні вчителі.

Проблеми національного менталітету завжди була актуальною для українського суспільства. Однак, у період широкомасштабної війни України з російськими окупантами, у суспільстві з'явилося усвідомлення єднання українського народу, важливості національної ідентифікації громадян, що укріплюють незламність української нації у її боротьбі за свободу і незалежність. Саме в умовах воєнного стану українська нація згадує історичні шляхи до перемоги, військові походи та культурну спадщину предків, серед яких важливу роль відіграють і скіфи як незламні воїни, культура яких і сьогодні надихає потомків на нові звершення.

Цікавість до досліджень означеної проблематики в науковому співтоваристві визначило **мету нашого дослідження** – виокремлення та характеристика педагогічних умов формування національної ментальності майбутніх учителів із використанням культурної спадщини скіфів.

Окремі аспекти визначення педагогічних умов для формування різних досліджуваних об'єктів і явищ висвітлюються у працях таких науковців, як Н.Видолоб [1], Д. Кільдеров [3], М. Носко і О. Мехед [7], О. Реброва [9], Н. Флегонтова [10], І. Фоменко [11] та ін. Проблема національної ментальності розглядається у науковому доробку таких учених як Я.Калакура [2], О. Литвиненко [5], В. Мірошніченко, Г. Добровольська [6], О. Реброва [8], А. Фурман [12], Д. Мунджері (D. Munjeri) [13] та ін.

Контент-аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури довів, що в дисертаційних роботах, присвячених професійній підготовці майбутніх учителів, широко вживаються різні тлумачення поняття «педагогічні умови», де вони виступають метою або предметом певного наукового дослідження. Дуже часто аналізується філософський зміст цього поняття, бо термін «умова» віддзеркалює універсальні відношення до факторів впливу на розвиток певного предмету або явища і трактується як: середовище, у якому перебуває предмет; ситуація, у котрій щось відбувається із певним явищем; обставини, що впливають на предмет. Отже, умови визначають певні чинники, обставини, середовища існування, ситуації, що визначають оптимальні шляхи створення, реалізацію або вдосконалення предметів чи явищ.

Н. Флегонтова зауважує, що умова – це те, від чого залежить щось інше (обумовлене), котре уможливило наявність речі, стану або процесу, на відміну від причини, котра з необхідністю та неминучістю породжує що-небудь (дію, результат дії), а також від підстави, яка є логічною умовою наслідку. Педагогічні ж умови, як зазначає ця авторка, є якісною характеристикою основних факторів, процесів і явищ освітнього середовища з відповідними вимогами до організації діяльності, сукупності об'єктивних можливостей та обставин педагогічного процесу, що реалізуються в освітньому середовищі, сприяють забезпеченню розв'язання конкретного педагогічного завдання, комплекс заходів підвищенню ефективності освітнього процесу [10, с. 147–148]. Відтак, педагогічні умови виступають узагальненою сукупністю об'єктивних можливостей та обставин, котрі забезпечують ефективність й оптимізацію педагогічного процесу.

Д. Кільдеров вважає педагогічні умови складовою не лише педагогічного процесу, але й усієї освітньої системи, яка вміщує внутрішні та зовнішні чинники освітнього, просторового, матеріального та соціального середовища, котрі враховують специфіку внутрішніх та зовнішніх зв'язків між різними компонентами та впливають на розвиток, виховання, навчання студентів [3, с. 29]. Отже, цей учений вказує на наявність внутрішніх та зовнішніх зв'язків освітнього процесу, котрі визначають його якість.

Продовжують думку попередніх науковців М. Носко й О. Мехед, які упровадження педагогічних умов розглядають як спеціально сконструйований процес, котрий є підсистемою загальної системи та слугує основою реалізації розробленої автором моделі системи професійної підготовки [7, с. 195–196]. Отже, М. Носко й О. Мехед доводять штучність конструювання педагогічних умов при використанні їх у різних педагогічних моделях.

На взаємозв'язок педагогічних умов і моделей вказує І. Фоменко, яка педагогічні умови розглядає у якості структурної оболонки педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології [11, с. 107]. Таким чином, І. Фоменко акцентує увагу на технологічній складовій реалізації виокремлених дослідником педагогічних умов.

Отже, під педагогічними умовами часто розуміють *обставини й чинники*, котрі визначають результативність освітньої системи (*педагогічного процесу*). Варто враховувати те, що педагогічні умови не можна зводити лише до зовнішніх обставин, сукупності чинників, що здійснюють вплив на певний освітній процес, адже освіта становить єдність внутрішнього і зовнішнього, суб'єктивного й об'єктивного. Таким чином, якщо педагогічна умова встановлює певні залежності предмету, то вияв цього ефекту залежить від усвідомлення наявної умови, її практичної реалізації із метою досягнення запланованого результату.

Із урахуванням недостатньої розробленості означеної проблематики в сучасній психолого-педагогічній літературі здійснено спробу проаналізувати фактори й чинники впливу на формування ментальності молоді в працях сучасних науковців. Так, Н. Видолоб, досліджуючи психолого-педагогічні умови формування української ментальності учнів основної школи (на матеріалі уроків української літератури), спирається на використання в освітньому процесі психологічних механізмів національної ідентичності та ідентифікації в поєднанні з емоційно-мотиваційним рефлексивним сприйняттям інформаційного матеріалу уроків української літератури в основній школі, що забезпечує формування в учнів кращих рис української ментальності. Провідними психологічними механізмами, що використовувалися Н. Видолоб в процесі формування основних рис сучасної української ментальності учнів основної школи були *національна ідентичність і самоідентифікація*. Ефективний механізм переходу знань у переконання й ідеали включав в себе: вироблення особистісного ставлення до морально-ментальних норм, формування позитивних емоцій, накопичення досвіду морально-ментальної поведінки, оскільки це досягалося через особисту заангажованість учителя і його учнів. Етнічна й національна самоідентифікація відбувалася як процес і як результат гармонійного розвитку особистості, яка з наймолодшого віку живе в оточенні реалій свого народу, поступово оволодіває багатством мови цього народу, вбирає його традиції, естетичні смаки й уподобання, його гуманізм і прагнення до цивілізації та прогресу [1]. Отже, ця дослідниця звертає увагу на такі психолого-педагогічні умови формування національної ментальності як вироблення особистісного ставлення до морально-ментальних норм, формування позитивних емоцій, накопичення досвіду морально-ментальної поведінки.

О. Реброва розглядає педагогічні умови формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін та посиляється на такі умови, котрі можуть бути використані як наскрізні та впроваджені в усі ланки освітнього процесу шляхом корегування організаційної системи професійного становлення. Такими педагогічними умовами О. Реброва вважає привнесення ознак поліхудожності, етно-національності й полінаціональності (своєрідного художньо-естетичного плюралізму), цілеспрямоване активне долучення студента до усвідомлення особливостей фольклорно-міфологічного типу ментальності на підґрунті врахування

етнічного регіонального компоненту [9, с. 182–183]. Ця дослідниця акцентує увагу на виокремлення педагогічних умов досліджуваного феномена на активізацію мислення, стимулювання науково-пізнавальної діяльності та впровадження сучасних педагогічних технологій, реалізацію творчої самостійності студентів.

Із урахуванням наукових напрацювань учених щодо формування національної ментальності здобувачів вищої освіти у процесі нашого дослідження визначено чотири основні педагогічні умови вдосконалення досліджуваного феномена, а саме:

- актуалізація усвідомлення майбутніми вчителями ціннісної природи української ментальності у процесі етнізації змісту їх професійної підготовки засобами культурної спадщини скіфів;
- створення освітнього середовища вищої школи засобами скіфських реліквій, що впливає на розвиток особистісного ментального простору кожного майбутнього вчителя;
- обґрунтування та застосування у практиці роботи ЗВО експериментальної програми формування національної ментальності майбутніх учителів як реалізації набутих знань і мотивів в активному громадянському житті;
- розробка комплексного навчально-методичного інструментарію використання культурної спадщини скіфів із метою формування їх національної ментальності.

Характеризуючи *першу педагогічну умову* нашого дослідження (*актуалізація усвідомлення майбутніми вчителями ціннісної природи української ментальності у процесі етнізації змісту їх професійної підготовки засобами культурної спадщини скіфів*), звернено увагу на мотиваційну сферу майбутніх учителів і розвиток їх ціннісної орієнтації. Так, О. Реброва вважає цінності домінантою в оформленні ментальності, оскільки вони охоплюють практично всі аспекти багатогранного ментального простору: від етно-національного напрямку, притаманного певній категорії людей, до індивідуальної ментальності особистості. Таким чином, цінності стають регулятором усіх аспектів існування людини в соціокультурному просторі: від поведінки до формування взаємин людини і суспільства, а також створюють умови для збереження та передачі етнічного, культурно-національного досвіду. Отже, як домінанта ментальності особистості або певної групи (*етнічної, суспільної, професійної*), цінності та ціннісні орієнтації виконують функції, котрі за змістом збігаються із напрямками функціонування ментальних феноменів і ментальності загалом, а саме: функцію стимулювання та визначення стратегії діяльності; функцію регуляції ставлення суб'єктів до об'єктів сприйняття, світоглядну функцію, духовно-перетворювальну функцію, соціокультурно-організаційну функцію [8, с. 136]. Із вище наведеного можна зробити висновок про складність *ціннісної природи української ментальності*, що характеризує активне та вибіркове ставлення особистості до світу, до себе, наповнює змістом особистісні позиції, є регулятором усіх аспектів існування людини в соціокультурному просторі.

Я. Калакура вказує на важливість застосування у практиці роботи етно-культурологічного напрямку досліджень ментальності, котрий віддзеркалює пройдений етносом історичний шлях і може бути сприйнятий як частина національної культури. Крім того, як зазначає цей учений, з'ясування етнічних особливостей менталітету надає ключ до поглибленого проникнення до «механізму» розвитку культури, досягнення взаємозв'язків між явищами культури, традиціями, способом життя, що й формують своєрідну «матрицю» ментальності. Цей учений доводить, що за останні десятиріччя відродилася етнологія – наука про життя етносів та націологія – наука про життя націй, виокремилася низка етнодисциплін: *етнопсихологія, етнополітика, етнодержавознавство, етносоціологія*. Нагромаджено помітний масив праць із *етноісторії, етнодемографії, етнофілософії, етнокультурології, етнолінгвістики, етнетики тощо*. [2, с. 380]. Використання означених навчальних дисциплін, як компонент освітнього процесу вищої школи, відкриває нові можливості засвоєння історичної спадщини народів, які раніше проживали на території України та залишили свій культурний спадок, зокрема таких як скіфів.

Етнізація змісту освіти в сучасній вищій школі передбачає, на переконання Т. Коваль, урахування національних досягнень, використання досвіду народної педагогіки, розширення спектру навчальних дисциплін, пов'язаних із національною історією і культурою народів України, підвищення їх культуромісткості й національної забарвленості. У сучасній науковій літературі *етнізацію* розглядають як один із основних напрямів оновлення змісту освіти в сучасній вищій школі (*Т. Туркот*), як необхідну умову повноцінного розвитку етнічної свідомості, формування етнічної ідентичності майбутнього фахівця (*В. Горбунова*) [4, с. 52].

Застосування історичної спадщини скіфів, її реліквій та раритетів дозволяє студентам відчувати подих минулого і з'ясувати причини вірувань, символіки, етносу українського народу. В. Мірошніченко, Г. Добровольська зазначають, що народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле, сучасне і майбутнє народу, уможливають формування високорозвиненої сучасної нації. Засвоєні і примножені не одним поколінням, вони вміщують духовні, моральні цінності, ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки. Минуле, сучасне і майбутнє – це нерозривні компоненти, що формують світогляд кожної особистості. Тому перед сучасними педагогами актуальним стає завдання виховання особистості, передавання досвіду минулого, розкриття молодому поколінню найважливішого призначення людини на землі, формування їх морально-духовної краси [6, с. 259].

Отже, вивчення спадщини минулого зорієнтовує сучасного педагога на майбутнє, учить цінувати українські традиції, а національна ментальність виступає у якості сучасного контексту онтології людини в культурі, її світосприйнятті та світобаченні крізь призму власного етносу (нації, народності), проявляється у домінуючих життєвих настроях людей, системі моральних вимог, норм, цінностей.

У процесі дослідження виокремлено наступні групи цінностей, котрі мають безпосереднє відношення до ментальності:

- національні цінності (історичне минуле, національні інтереси, етно-національні настанови, що підтримують зв'язок поколінь);
- духовні цінності (наука, релігія, економіка, політика, мистецтво тощо);
- моральні цінності (добро, свобода, патріотизм, справедливість, толерантність, чесність, вірність тощо);
- професійні цінності вчителя (цікава робота, активне діяльне життя, повага, упевненість у собі, педагогічна творчість, професійна самореалізація, самовдосконалення тощо);
- життєві цінності (життєва мудрість, пізнання, розвиток, наявність вірних друзів, щасливе сімейне життя, щастя інших тощо);
- особистісні цінності (здоров'я, любов, воля, продуктивне життя, достаток, розваги, міжособистісне спілкування, краса природи і мистецтва тощо).

Означені групи цінностей є основою ментальних пріоритетів майбутніх учителів.

Другою педагогічною умовою нашого дослідження стало *створення освітнього середовища вищої школи засобами скіфських реліквій, що впливає на розвиток особистісного ментального простору кожного майбутнього вчителя*. У контексті нашого дослідження таке *освітнє середовище закладу вищої освіти (ЗВО)* розглядаємо як можливість забезпечення низки умов для саморозвитку учасників освітнього процесу засобами скіфських реліквій. Хочемо лише зауважити на потребу врахування сучасних українських реалій при створенні такого середовища.

Пристаємо до наукової думки Я. Калакури, що саме завдяки особливостям менталітету українців, їх розважливості та толерантності в Україні не відбулося соціальних вибухів у ході Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2014 р. Ментальні надбання українців, з одного боку, справляють потужний вплив на реформування нашого суспільства, на євроінтеграційні процеси, на подолання корупції, активно слугують відсічі путінській агресії проти України, звільненню Криму і тимчасово неконтрольованої території Донбасу від російської окупації, а з другого, засвідчують про поглиблення ментальних відмінностей українців від росіян на тлі масштабної дегуманізації сучасного російського суспільства, втрату ним людяності, наростання насилля у РФ та ігнорування нею міжнародного права [2, с. 382-383]. Тому реалізація цієї педагогічної умови пов'язано з створення такого середовища, котре надавало б можливість майбутнім учителям відчувати свою національну ідентичність і пишатися своїм національним характером і «духом» нації.

Третью педагогічною умовою нашого дослідження є *обґрунтування та застосування в практиці роботи ЗВО експериментальної програми формування національної ментальності майбутніх учителів як реалізації набутих знань і мотивів в активному громадянському житті*.

Ця умова передбачає розробку комплексної експериментальної програми формування досліджуваного феномена для учителів різних спеціальностей із диференціюванням дослідницьких завдань, пов'язаних із аналізом скіфських раритетів. Основою цієї програми стало формування у кожного студента національної ментальності як системного процесу становлення чіткої уяви про наукові закономірності розвитку ментальних понять, розуміння ролі проявів ментальності через призму історичної спадщини скіфів; оволодіння життєво важливими національними звичаями і традиціями українського народу та скіфського етносу, що історично склався на теренах України; вироблення позитивного ставлення та збереження історично виправданого ставлення українського народу до своєї землі, праці на ній, культури життя у родині та громаді, свободи і відповідальності за своє майбутнє; реалізація набутих знань і мотивів в активному громадянському житті, особливо в волонтерстві та просвітницькій роботі.

У процесі реалізації експериментальної програми важливо було донести до студентів приналежність до української спільноти саме як до нації не за ознакою етнічного походження чи місця народження, проживання чи переважної мови спілкування, а за ознаками національної гідності, володіння такими моральними цінностями як патріотизм і почуття гордості за націю та приналежність до спільноти українських громадян, повага до самобутньої української культури й української державної мови. Важливим було в означеній програмі й створення ментально зорієнтованої інноваційної освіти, експериментальне впровадження якої, як зауважує А. Фурман, надає змогу привести у відповідність культурно організований соціум та освітню модель здійснення освітнього процесу, а відтак реалізувати кращі ментально-творчі потенції соціально-педагогічного оточення [12, с. 74].

Задачний підхід, а також ряд інноваційних технологій і форм навчання (*ментальні карти, діалоги, творчі-майстерні, диспути, конкурси творчих і дослідних робіт тощо*), котрі прогнозувалися для проведення експериментальної роботи щодо формування національної ментальності майбутніх учителів із використанням історичної спадщини скіфів були спрямовані на розвиток особистісного світовідчуття, світосприймання кожного студента з урахуванням українського менталітету.

Остання педагогічна умова – *розробка комплексного навчально-методичного інструментарію використання культурної спадщини скіфів із метою формування їх національної ментальності*.

Культурна спадщина предків має значну вагу для проведення освітньої діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів. За словами Д. Муньєрі (D. Munjeri) «культурна спадщина апелює до нас через цінності, які їй надають люди, тому немає іншого способу зрозуміти та інтерпретувати матеріальне, як тільки через нематеріальне» [13, р. 332]. Отже, суб'єктивне сприйняття історичних раритетів є ланкою, що

органічно поєднує минуле з сьогоденням і майбутнім, надає можливість пишатися своєю історією і культурними традиціями.

О. Литвиненко стверджує, що в умовах суспільства, що трансформується, відбувається зміна загального розуміння ролі культурної спадщини у стратегіях культурної політики: *інструментально-раціоналістична тенденція* тут проявляється в акумуляції знання із застосуванням сучасних технологій, потрібних не для «освоєння» спадщини, що визначається сакральною (*класична модель*), а швидше для реконструкції об'єктів минулого, його функцій із метою їх «збереження» у потоці нескінченних змін. В основі такого підходу лежить відмова від тотального універсалізму картини світу та її заміщення культурним плюралізмом, що відображає все різноманіття соціокультурних взаємодій та відповідає ціннісним пріоритетам різних соціокультурних груп, що сприймають окремі фрагменти минулого саме так, як вони дозволяють адаптуватися у складному та динамічному соціокультурному середовищі [5]. Отже, реконструкції об'єктів минулого, його функцій передбачає їх умовне збереження у потоці нескінченних змін та адаптації у складному та динамічному сучасному соціокультурному середовищі.

Висновки. Таким чином, виокремлені педагогічні умови (актуалізація усвідомлення ціннісної природи української ментальності у процесі етнізації змісту професійної підготовки студентів; створення освітнього середовища ЗВО, що впливає на розвиток особистісного ментального простору кожного майбутнього вчителя; обґрунтування та застосування в практиці роботи ЗВО експериментальної програми формування національної ментальності майбутніх учителів; розробка комплексного навчально-методичного інструментарію використання культурної спадщини скіфів) є тим підґрунтям, котре обумовлює основні діяльнісні позиції щодо формування національної ментальності майбутніх учителів засобами історичної спадщини скіфів, і зорієнтовує здобувачів освіти на удосконалення знань із історії та культури нації, розвиває повагу до національних реліквій, сприяє активному використанню різних раритетів історичного минулого України. Вважаємо, що сьогодні – під час широкомасштабної війни України з російськими окупантами, потрібно якісно змінити розуміння ролі культурної спадщини скіфів у стратегіях освітньої політики України щодо її ефективного застосування у складному та динамічному сучасному освітньому середовищі України.

Використана література:

1. Видолоб Н. О. Психолого-педагогічні умови формування української ментальності учнів основної школи (на матеріалі уроків української літератури) : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 238 с.
2. Калакура Я. Ментальність як концепт гуманітаристики. *Україна–Європа–Світ : міжнарод. зб. наук. пр. Серія : Історія, міжнародні відносини*. 2017. Вип. 19. С. 373–385. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2017_19_44
3. Кільдеров Д. Е. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів технологій на основі інтегративного навчання. *Web of Scholar*. 2018. № 5(23). Vol. 3. С.28–31.
4. Коваль Т. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з учнями : дис. ... канд. пед. наук 13.00.04. Вінниця, 2015. 344 с.
5. Литвиненко О. М. Культурний плюралізм і проблеми ідентичності. *Гуманітарні студії*. 2013. Вип. 18. С. 13–21.
6. Мірошніченко В., Добровольська Г. Народознавство як невичерпне джерело розвитку особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2020. № 4. Т. 23. С. 251–263.
7. Носко М. О., Мехед О. Б. Аналіз педагогічних умов підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Теорія та методика навчання природничих наук*. 2023. № 4. С. 191–197.
8. Реброва О. Є. Методологічні основи педагогічної ментальності : культурологічний та професійний аспекти: монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 283 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4361/1/MONOGRAPHY%201.pdf>
9. Реброва О. Є. Педагогічні умови формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін. *Наука і освіта*. 2009. №7. С. 181–185.
10. Флегонтова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації культурного дозвілля школярів на основі маркетингового підходу. *Проблеми освіти : науковий збірник*. 2011. № (68). С. 145–152.
11. Фоменко І. О. Педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів-філологів до проектної діяльності в основній школі. *Наукові праці. Серія : «Педагогіка»*. 2012. Вип. 146. Т. 158. С.106-110.
12. Фурман А. Українська ментальність та її культурно-психологічні координати. *Психологія і суспільство*. 2001. № 1. С. 9–74.
13. Munjeri D. Tangible and Intangible Heritage : From difference to convergence. *Museum International*. 2004. Vol. 56, Iss. 1/2. P. 12–20.

References:

1. Vydolob N. O. (2003) Psyholoho-pedahohichni umovy formuvannya ukrainskoi mentalnosti uchniv osnovnoi shkoly (na materialy urokov ukrainskoi literatury). [Psychological and pedagogical conditions for the formation of the Ukrainian mentality of primary school students (on the material of Ukrainian literature lessons)] : dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].
2. Kalakura Ya. (2017) Mentalnist yak kontsept humanitarystyky. [Mentality as a concept of humanitarianism]. *Ukraina–Ievropa–Svit : mizhnarod. zb. nauk. pr. Seria : Istorii, mizhnarodni vidnosyny*. Vyp. 19. S. 373–385. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2017_19_44 [in Ukrainian].
3. Kilderov D. E. (2018) Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv tekhnolohii na osnovi intehratyvnoho navchannia. [Pedagogical conditions for the training of future technology teachers based on integrative learning]. *Web of Scholar*. № 5(23). Vol. 3. S. 28–31 [in Ukrainian].

4. Koval T. V. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do vykorystannia muzychnoho folkloru v navchalno-vykhovnii roboti z uchniamy. [Preparation of future primary school teachers for the use of musical folklore in educational work with students] : dys. ... kand. ped. nauk 13.00.04. Vinnytsia, 2015. 344 s. [in Ukrainian].
5. Lytvynenko O. M. (2013) Kulturnyi pliuralizm i problemy identychnosti. [Cultural pluralism and identity problems]. *Humanitarni studii*. Vyp. 18. S. 13–21 [in Ukrainian].
6. Miroschnichenko V., Dobrovol'ska H. (2020) Narodoznavstvo yak nevycherpne dzherelo rozvytku osobystosti. [Ethnology as an inexhaustible source of personality development]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seria : Pedahohichni nauky*. № 4. T. 23. S. 251–263 [in Ukrainian].
7. Nosko M. O., Mekhed O. B. (2023) Analiz pedahohichnykh umov pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii ta osnov zdorov'ia do sotsialno-pedahohichnoi diialnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Analysis of pedagogical conditions for the preparation of future teachers of biology and the basics of health for socio-pedagogical activities in general secondary education institutions]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seria : Teoriia ta metodyka navchannia pryrodnych nauk*. № 4. S.191–197 [in Ukrainian].
8. Rebrova O. Ye. (2012) Metodolohichni osnovy pedahohichnoi mentalnosti : kulturolohichni ta profesiyni aspekty. [Methodological foundations of pedagogical mentality: cultural and professional aspects] : monohrafiia. Kyiv : NPU imeni M.P. Dragomanova. 283 s. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4361/1/MONOGRAPHY%201.pdf> [in Ukrainian].
9. Rebrova O. Ye. (2009) Pedahohichni umovy formuvannia khudozhno-mentalnoho dosvidu maibutnikh uchyteliv mystetskykh dystsyplyn. [Pedagogical conditions for the formation of artistic and mental experience of future teachers of art disciplines]. *Nauka i osvita*. № 7. S. 181–185 [in Ukrainian].
10. Flehontova N. M. (2011) Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv do orhanizatsii kulturnoho dozvillia shkoliariv na osnovi marketynhovoho pidkhodu. [Pedagogical conditions for preparing future teachers for the organization of schoolchildren's cultural leisure based on a marketing approach]. *Problemy osvity : naukovyi zbirnyk*. № (68). S. 145–152 [in Ukrainian].
11. Fomenko I. O. (2012) Pedahohichni umovy efektyvnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv-filolohiv do proektnoi diialnosti v osnovnii shkoli. [Pedagogical conditions for effective training of future philology teachers for project activities in primary school]. *Naukovi pratsi. Seria : «Pedahohika»*. Vyp. 146. T. 158. S.106–110 [in Ukrainian].
12. Furman A. (2001) Ukrainska mentalnist ta yii kulturno-psykholohichni koordynaty. [Ukrainian mentality and its cultural and psychological coordinates]. *Psykhohihiia i suspilstvo*. № 1. S. 9–74 [in Ukrainian].
13. Munjeri D. (2004) Tangible and Intangible Heritage: From difference to convergence. *Museum International*. Vol. 56, Iss. 1/2. P. 12–20

Hladkyi M., Shapran O. Pedagogical conditions for the formation of the national mentality of future teachers using the cultural heritage of the Scythians

The article is devoted to the actual problem of forming of the national mentality of future Ukrainian teachers using the cultural heritage of the peoples who lived on the territory of Ukraine's state (the Scythians). The emphasis in the scientific publication is clarifying the essence of the concept of «pedagogical conditions» and defining their features as a generalized set of objective opportunities and circumstances to ensure the effectiveness and optimization of the pedagogical (educational) process (the need to establish internal and external connections of the educational process that affect its quality; the artificiality of the construction of pedagogical conditions; the presence of technological and practical components of the pedagogical conditions identified by the researcher). On the basis of content analysis, the pedagogical conditions for the formation of the national mentality of future teachers using the historical heritage of the Scythians have been clarified, namely: the actualization of the awareness of the future teachers of the valuable nature of the Ukrainian mentality in the process of ethnicizing the content of their professional training by means of the cultural heritage of the Scythians; creation of an educational environment of a higher school by means of Scythian relics, which affects the development of the personal mental space of each future teacher; substantiation and application in practice of the work of higher education institutions of the experimental program of formation of the national mentality of future teachers as the implementation of acquired knowledge and motives in active civic life; development of a comprehensive educational and methodological toolkit for using the cultural heritage of the Scythians with the aim of forming their national mentality. A conclusion has been made about the change in the general understanding of the role of the cultural heritage of the Scythians in the educational policy strategies of Ukraine, as well as in the need to reconstruct the objects of the past, their preservation in the flow of endless changes and adaptation to effective use in the complex and dynamic modern educational environment of Ukraine.

Key words: *pedagogical conditions, formation of national mentality, cultural heritage of Scythians, values, educational environment of a higher school, ethnicization of the content of education, future teachers.*

УДК 378.09:005.572

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.04>

Драгунова В. В.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КОНСАЛТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається значимість методологічних підходів в управлінні консалтинговою діяльністю закладу вищої освіти. Актуальність оглядового наукового пошуку спричинена необхідністю осмислення необхідності теоретичних основ та класифікаційної ідентифікації дослідження консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності на тлі соціально-економічних криз. Акцентовано увагу на розширенні можливостей професійного навчання суб'єктів освітньої діяльності до вирішення проблем в управлінні закладом освіти, у трудових відносинах, службі в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, соціальному забезпеченню тощо.

У статті наголошується на стрімкому зростанні та розширенні консалтингових послуг, що передує розвитку консалтингової діяльності, яка зумовлена значними втратами, спричиненими через допущення помилок менеджерів при управлінській діяльності тощо. Здійснення науково-теоретичного аналізу консалтингової діяльності в закладі вищої освіти, визначено основні вимоги до упровадження. У статті зосереджена увага на важливості підходів до управління в сучасній освітній діяльності менеджера закладу вищої освіти, особливо в умовах глобальних викликів, таких як інтернаціоналізація, мобільність, демократизація, диверсифікація тощо. Розглянуто та розкрито сутність консалтингового управління в освіті, що спрямоване на підвищення якості управлінської діяльності, є надійним механізмом задоволення потреб суб'єктів освітньої діяльності та забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Розглянуто та розкрито консалтингово-зорієнтоване управління діяльністю в закладі вищої освіти. Охарактеризовано напрями співпраці суб'єктів освітнього процесу в закладі вищої освіти. Виокремлено труднощі та суперечності, притаманні становленню інформаційно-консультативного середовища закладу вищої освіти та розвитку консалтингової діяльності у системі вищої освіти.

Ключові слова: консалтинг, консалтингові послуги, консалтингова діяльність, консультування, вища освіта, управління закладом освіти.

Стрімкий розвиток сучасного проектного цифрового суспільства зумовлює необхідність упровадження та реалізацію консалтингу в освітній сфері на професійному рівні, що сприяє підтримці та розвитку закладу освіти, тим самим забезпечує якість освіти та освітньої діяльності. В умовах невизначеності нашої держави ми прослідковуємо гострі проблемні питання, зумовлені неспроможністю сучасної традиційної освіти вчасно реагувати на трансформаційні процеси та повною мірою задовольняти потреби суспільства. Ускладнення соціально-економічних процесів на сучасному етапі розвитку нашої країни викликало необхідність передання знань, досвіду, вмінь, методів управлінської діяльності в самостійну сферу економічних відносин, що в свою чергу сприяло формуванню національного і міжнародного ринку освітнього консалтингу.

Актуальним у межах нашого наукового пошуку є розвиток системи вищої освіти, який здійснюється під впливом технологічних, економічних та соціальних перетворень, що відбувається у світовому освітньому просторі. Зазначимо, що здатність закладів вищої освіти (ЗВО) швидко розвиватися в умовах глобальних змін та прогресуючого ринку – одна з найбільш важливих умов успішного їх функціонування, що потребує чимало зусиль, знань та вмінь управлінського персоналу.

Аналізування наукової літератури щодо сутності і змістовного наповнення поняття «консалтинг» дає можливість стверджувати, що чимало як українських, так і іноземних авторів досліджували дану проблематику. Значний вклад у розвиток системи консалтингу внесли фундатори наукового управління У. Тейлор, Ф. Гілберт, Х. Емерсон. Теорію загального управління та розширення сфер консалтингу опрацьовували Е. Буз, Е. Мейо, М. Фоллет. Серед українських науковців які опрацьовували дані питання доцільно виокремити Л. Антонюка, М. Бортнікову, О. Брінцеву, В. Вербу, І. Гонтареву, В. Гриценка, В. Давиденка, Г.Сльнікову, Л.Карамушку, О. Карпенка, З. Кісарчука, С. Козаченка, Н. Коломінського, А. Кононюка, В. Коростельова, В. Кременя, О. Марченко, Т. Решетняка, Т. Рибаківу, З. Рябову, Л. Скрипник, Н. Сурженка, В. Хоменка та інших. З-поміж іноземних дослідників варто виділити М. Алвессона, Т. Амбустера, Е. Бейча, Х. Джорі, Ківіе, Б. Корноу, Дж. Пура, А. Старді, Ф. Стіллі, Ф. Уїкхема, П. Хейкаля, Л. Якокка та інших. Особливо великий вклад у розвиток теорії та практики консалтингу виніс американський вчений М. Кубр.

Розбудові концептуальної моделі консалтингової діяльності в освіті присвячені роботи В. Беспалька, С. Васьківської, Л. Карамушки.

Як стверджує М. Безкоровайний, консалтинг є комплексом знань, що зумовлює підтримку наукового пошуку, досліджень, постановку дослідів та експериментів, організованих задля розширення наявних та отримання нових знань, наукового обґрунтування різноманітних проєктів, перевірки наукових гіпотез, встановлення закономірностей та побудови наукових узагальнень, що здійснюється з метою успішного розвитку організації [1].

Як зауважує А. Кононюк, консалтинг (консультування) – це процес інтелектуальної діяльності особи або групи осіб у сфері (області) проблем, що консультуються (консультаційних послуг), результатом реалізації

якого є сформована сукупність рекомендацій щодо вирішення завдань консультованої проблеми, що дозволяє клієнту (особі, яка приймає рішення) здійснити вибір однієї із них, з метою прийняття оптимального (компромісного) рішення щодо управління та функціонування об'єктом (суб'єктом) та/або процесами (функціонування та управління), реалізація якого (рішення) забезпечує вирішення завдань консультованої проблеми [6].

На підставі аналізування наукових тверджень різних авторів до трактування поняття «консалтинг» можна дійти висновку, що немає однозначності у розумінні сутності та змістовного наповнення виокремленого поняття.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад методологічних підходів управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти.

Головною метою цієї роботи є визначення доцільності і необхідності консалтингових досліджень в управлінській діяльності менеджера закладу вищої освіти, що забезпечує узгодження сучасних вимог педагогічної теорії та практики й потреб споживачів освітніх послуг. Це підтверджується й низкою виявлених протиріч між:

- невизначеною ситуацією в країні, що зумовлює зміни в усіх галузях економіки та трансформацією системи освіти на засадах кризового менеджменту;
- євроінтеграційним спрямуванням держави, що зумовлює глобальні зміни в системі вищої освіти, та недостатньою розробленістю механізму впровадження проєктних технологій;
- потребою проєктування консалтингової діяльності, що забезпечить ефективність функціонування закладу вищої освіти, та недостатнім рівнем підготовленості педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів вищої освіти;
- необхідністю вибору оптимальних форм і методів консалтингової діяльності учасників освітнього процесу та недостатністю теоретичного та практичного обґрунтування такої діяльності в закладі вищої освіти;
- між потребою в компетентних учасниках консалтингової діяльності та недостатністю їхньої готовності до проєктування консалтингової діяльності.

Проте, незважаючи на широке коло питань, які розглядаються у роботах науковців щодо управління консалтинговою діяльністю закладу вищої освіти, можна стверджувати, що дотепер не існує цілісного, науково обґрунтованого уявлення щодо доцільності та раціональності впровадження методологічних підходів в специфіку реалізації консалтингової діяльності в закладі вищої освіти.

Головною метою консалтингової діяльності у сфері вищої освіти можна вважати поширення та впровадження в цей процес сучасних досягнень науки, техніки і технологій, надання суб'єктів освітньої діяльності та населенню дорадчих послуг із питань застосування сучасних технологій та розвитку соціальної сфери, надання консультації та підтримка участі в різних проєктах, підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок тих, хто залучений до управлінської взаємодії.

Основою реалізації консалтингової діяльності в закладі вищої освіти є формування, розвиток та задоволення потреб суб'єктів освітньої діяльності. Відповідно, впровадження консалтингової діяльності передбачає управління процесом, життєвим циклом, ресурсами й результатами при дотриманні вимог до його цільового призначення й вихідних характеристик, вартості та термінів реалізації. Варто зазначити, що специфіка реалізації консалтингової діяльності в закладі вищої освіти полягає у виділенні й обґрунтуванні методологічних підходів щодо управління консалтинговою діяльністю. Основні наукові підходи розглянуті в працях О. Дубасенюк [3], В. Кременя [5], З. Рябової [7] тощо, зокрема: акмеологічний, гуманістичний, інтегрований, інноваційний, компетентний, середовищний, системний, ситуаційний, суб'єктний, процесний, професійно-орієнтований, технологічний, функціональний. Розглянемо їх більш детально в контексті нашого дослідження.

Акмеологічний підхід є однією з успішних умов реалізації консалтингу, що сприяє вивченню та вдосконаленню професійної діяльності суб'єктів освітньої діяльності щодо консалтингової діяльності в закладі вищої освіти.

Основним призначенням *гуманістичного підходу* є реалізація системи цінностей суб'єктів освітньої діяльності, являє собою «відкриту самоактуалізацію», визначає своїм головним предметом суб'єктів освітньої діяльності як унікальну цілісну систему. У межах нашого дослідження підхід спрямований на забезпечення активної участі суб'єктів освітньої діяльності до реалізації консалтингової діяльності в закладі вищої освіти.

Компетентний підхід інтерпретується як процес розвитку суб'єктів освітнього процесу від знань до вмінь; поінформованість і здатність реалізувати чи проєктувати діяльність; як досвід у тій чи іншій галузі; як психологічна якість, що означає силу та впевненість. Підхід передбачає сформованість вмотивованого та компетентного керівника закладу вищої освіти, здатного орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати, використовувати, створювати та трансформувати інформацію на основі отриманих знань, умінь та навичок. Результатом такого підходу є розробка інформаційних ресурсів, які містять відомості щодо проблеми консалтингової діяльності в ЗВО.

Середовищний підхід: теорія, концепція, система, технологія проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти через середовище формування та розвитку суб'єктів освітньої діяльності. Саме тому підхід логічно інтерпретує технологію проєктування консалтингової діяльності в ЗВО.

Системний підхід дає змогу розглядати проблему професійної підготовки менеджерів закладу вищої освіти з урахуванням різноманітних чинників, що впливають на їх підготовку як на управлінське явище. Застосований у нашому дослідженні, системний підхід дає можливість виявити компоненти та системоутворювальні зв'язки комплексної професійної полікультурної підготовки педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників ЗВО, визначити головні детермінуючі чинники та елементи процесу управління. Заразом в закладі вищої освіти окреслений підхід визначає шляхи вирішення проблеми, створює відповідні механізми управління, забезпечує комплексне планування та організацію діяльності суб'єктів освітньої діяльності на основі консалтингової діяльності.

Ситуаційний підхід передбачає реалізацію цілей через вирішення своєрідних проблемних ситуацій. Саме цей підхід значною мірою сприяє поєднанню теорії і практики у професійній діяльності менеджера закладу вищої освіти. Він є найбільш перспективним підходом до вивчення стилю менеджменту консалтингової діяльності в закладі вищої освіти. В сутність даного підходу покладено твердження про те, що стиль управління керівника ЗВО залежить по-перше від ситуації в якій реалізується консалтинг, створює передумови та сприяє проєктуванню зазначеної вище діяльності; по-друге – виражається у можливості цього фактору впливати на формування та використання консалтингових ресурсів; по-третє – забезпечує впровадження нової концепції, системи, технології та можливість досягнути балансу між організаційними, управлінськими та людськими компонентами консалтингового середовища. Ситуаційний підхід дає можливість посилити проблемне представлення діяльності закладу вищої освіти, спонукає керівника до роздумів, пошуку інформації та можливих шляхів вирішення.

Суб'єктний підхід характеризує суб'єктну орієнтацію (взаємодію) його учасників, що детермінується переважно зовнішніми ситуаціями як її об'єктами. Саме тому творцями й реалізаторами консалтингової діяльності в закладі вищої освіти є суб'єкти освітньої діяльності з відповідним образом мислення, мотивації, відносин, що формуються певним типом культури.

Інтегрований підхід забезпечує реалізацію в управлінському процесі принципу інтегральності знань, педагогічних систем, цілей освіти тощо. У межах нашого дослідження підхід інтерпретується як прагнення до створення синтетичних, інтегрованих систем знань, що дають суб'єктам освітньої діяльності уявлення про цілісну систему консалтингової діяльності.

Інноваційний підхід полягає в впровадженні інноваційних технологій з метою модернізації діяльності закладу вищої освіти та професійної підготовки педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників ЗВО у реалізації завдань консалтингової діяльності. Значення цього підходу зумовлено затребуваністю закладу вищої освіти на формування креативної особистості суб'єктів освітньої діяльності, що зумовлює необхідність у подоланні реально існуючого протиріччя між репродуктивним вузькопрофесійним характером системи освіти і актуальною потребою формування інноваційної професійно-орієнтованої особистості сьогоденні. Вибір інноваційної стратегії керівником є однією з найважливіших проблем управління консалтинговою діяльністю.

Професійно-орієнтований підхід зорієнтований на формування професійної компетенції, яка включає знання, вміння та навички, практичне та теоретичне впровадження у професійну діяльність. Особливого значення в таких умовах набуває накопичення, розширення та поповнення професійних знань. Цей процес відбувається через спілкування з фахівцями або джерелами інформації.

Процесний підхід базується на принципах реалізації стратегічної ідеї та розвитку через побудову й оптимізацію управлінських процесів, які відображають сутнісне наповнення діяльності закладу вищої освіти та сфокусовані на зовнішніх та внутрішніх споживачах консалтингових послуг.

Основним призначенням *технологічного підходу* є розроблення й впровадження технології – науково обґрунтованих способів досягнення цілей шляхом раціонального розподілу на процедури та операції з метою подальшої координації та синхронізації консалтингової діяльності. У межах нашого дослідження підхід передбачає розроблення технології проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності, науково обґрунтованих способів досягнення цілей шляхом раціонального розподілу функцій управління суб'єктів освітньої діяльності з метою їх подальшої координації та синхронізації.

Функціональний підхід розглядається як процес управління, зорієнтований на стратегію діяльності, спрямований на досягнення цілей ЗВО. У межах нашого дослідження підхід передбачає реалізацію взаємопов'язаних функцій управління у процесі консалтингової діяльності закладу вищої освіти.

Отже, охарактеризовані наукові підходи для закладу вищої освіти сприяють менеджменту консалтингової діяльності та розглядаються як комплекс рішень суб'єкта інноваційної управлінської діяльності на рівні особистісних структур.

Розкриття проблеми управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти потребує аналізу суті співвідношення термінів, які формують категоріальний апарат нашого дослідження: «консалтингове управління діяльністю закладу вищої освіти» та «консалтинго-зорієнтоване управління». Охарактеризуємо їх більш детально. Учені виокремлюють рівні управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти: загальнодержавний, регіональний та освітній.

На думку Н. Гарбунової, консалтингове управління в освіті потрібно характеризувати як організацію управлінської діяльності з чотирьох позицій:

- 1) роботи ЗВО в цілому (режим роботи, тип установи, стратегія, місія);
- 2) діяльності суб'єктів освітнього процесу (проектування діяльності, технології освітнього процесу, навантаження, наукова діяльність, підвищення кваліфікації);
- 3) роботи здобувачів освіти (рівень навчання, урахування індивідуальних особливостей);
- 4) управлінських структур (проектування діяльності, оргструктури, функції, технології) [10].

Особливе місце в рамках сучасної ринкової економіки займає консалтингове управління в освіті. Воно створює необхідні умови для якісного та ефективного функціонування освітньої сфери, що обслуговує заклади вищої освіти та сприяє формуванню тісної взаємодії всіх елементів комплексу консалтингових послуг. Об'єкти менеджменту повинні розвиватися швидше порівняно з іншими елементами комплексу консалтингових послуг для того, щоб активно впливати на його формування як цілісної системи. Загалом, консалтингове управління в освіті розглядаємо як складний механізм дії керованої системи, яка створює сприятливі умови для консалтингової діяльності й можливості для розвитку й досягнення ефективного результату. Консалтинговому управлінню притаманні загальні організаційні форми діяльності, специфічні переваги та недоліки.

Ефективне консалтингове управління в освіті, спрямоване на підвищення якості управлінської діяльності, є надійним механізмом задоволення потреб суб'єктів освітньої діяльності та забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Однак у системі вищої освіти не повною мірою реалізується консалтингове управління, що зумовлює необхідність проектування окресленої діяльності.

Загальнодержавний рівень формує освітню політику та забезпечує нормативно-правову основу для її реалізації. До консалтингового управління діяльністю закладу вищої освіти належать закони, концепції, положення, розпорядження, накази, рекомендаційні листи та ін. Реалізація консалтингового управління діяльності ЗВО забезпечує реалізацію стратегій державної освітньої політики щодо її розвитку шляхом ознайомлення широкого освітянського загалу з консалтинговим управлінням, здійснення наукового супроводу реалізації в діяльності закладу освіти та залучення суб'єктів освітньої діяльності до активної участі в консалтинговій діяльності, що можливо за умови професійної й психологічної готовності суб'єктів освітньої діяльності до нових потреб ринку праці, нестандартного творчого мислення, самовдосконалення, конструктивного спілкування та обміну досвідом, консалтингової діяльності.

Регіональний рівень спрямований на забезпечення розвитку галузі освітніх певному регіоні, при цьому сприяти впровадженню та реалізації освітнього консалтингу у практику управління діяльністю закладу вищої освіти, пошуку доцільних механізмів управління цими процесами. Консалтингове управління діяльністю закладу вищої освіти на визначеному рівні здійснюється відповідно до зазначеної нормативної бази. Регіональні органи управління освітою, відповідно до своїх повноважень, готують і приймають до виконання нормативні документи місцевого значення.

Консалтингове управління діяльністю на рівні закладу вищої освіти включає в себе функції проектного менеджменту та процесу впровадження в освітньому середовищі будь-яких консалтингових послуг. Саме тому актуальним для нашого пошуку є дослідження консалтингового управління діяльністю закладу вищої освіти.

Серед усього спектра професійних послуг пропонуємо виділити консалтинго-зорієнтоване управління. Зв'язок консалтинго-зорієнтованих управлінських впливів й інших видів професійних послуг в закладах вищої освіти представлено на рис. 1.

Професійний консалтинг стикається з проблемою браку адекватного запиту на послуги даного роду. Задля самостійного існування суб'єкти освітнього консалтингу, якими є консалтингові освітні агенції або ж освітні консультанти, мусять локалізуватися у системі, де попит на послуги освітнього консалтингу вже є автоматично визначеними цією ж системою. На жаль, в Україні ця сфера фінансується лише з грантових надходжень, оскільки державою не передбачено жодних асигнувань, не зважаючи на потребу реформування цієї галузі. Поза тим, феномен освітнього консалтингу не лише залишається майже повністю відсутнім в Україні, але й викликає певне несприйняття в освітянській спільноті, що пов'язане з не усвідомленням

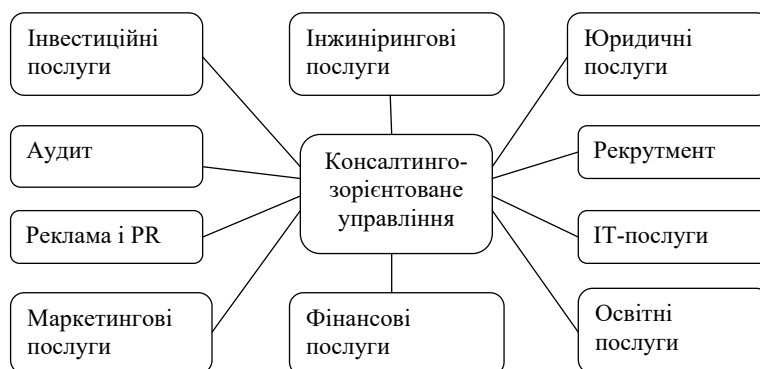

Рис. 1. Зв'язок консалтинго-зорієнтованого управління та інших видів професійних консалтингових послуг

його важливості та актуальності. До того ж, досить часто відбувається взаємозаміна та підміна понять, які стосуються освітнього консалтингу та явища стейкхолдерства, дорадництва. Однак, освітній експерт не може делегувати суб'єктивні інтереси (просувати окремі закордонні чи вітчизняні заклади вищої освіти), оскільки його ціллю є об'єктивна та неупереджена оцінка окремого питання чи проблеми [9].

Беручи до уваги вищезазначене, під консалтинго-зорієнтованим управлінням пропонуємо розуміємо процес інтелектуальної професійної діяльності менеджера, у результаті якого надаються об'єктивні й незалежні поради, що сприяють успішному функціонуванню структурних підрозділів закладу вищої освіти.

На наше переконання управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти повинно забезпечуватися та підтримуватися дієвими управлінськими засобами та командною роботою, які сприяють автоматизації процесів, забезпечують науково-методичний супровід якості надають можливість долучати до проектування зазначеного процесу суб'єктів освітнього процесу, наслідком чого має стати оптимізація процесів і підвищення якості та актуальності системи ЗВО. Тісна співпраця команди реалізаторів й суб'єктів освітнього процесу має стати запорукою швидкого її подальшого впровадження.

Для оптимізації процесу управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти команду впровадження КД слід доповнити такими фахівцями:

- керівниками підрозділів – об'єктів впровадження;
- фахівцями підрозділів (компетентні співробітники від кожного об'єкту впровадження);
- фахівцями відділу адміністрування та технічної підтримки проекту (адміністратори мереж, системні адміністратори).

Досить важливим є процес навчання обслуговуючого персоналу та його користувачів. Цей процес є невід'ємною складовою реалізації КД, оскільки від якості науково-методичного супроводу, навчання персоналу та користувачів залежить ефективність використання ними для підтримки передбачених у системі консультативних процесів.

Процес організації навчання суб'єктів освітнього процесу є необхідним та має складатися з наступних етапів:

- виявлення потреб навчання (в основному потреби виникатимуть під час впровадження нових модулів проекту або під час зміни штату співробітників);
- визначення цілей навчання (формування в учасників проекту базових навичок консалтингової діяльності);
- аналіз умов проведення навчання (кваліфікація консультантів, сприйняття учасниками освітнього процесу, місце проведення навчання, наявна матеріально-технічна база, терміни навчання);
- вибір стратегії (визначення форм і місця проведення навчання, визначення концепції формування навчальної програми, розробка навчальних та методичних матеріалів, визначення принципів об'єднання в групи тих, хто навчатиметься, встановлення тривалості занять);
- підготовка до навчання (формування наказу про проведення навчання, залучення педагогічними, науково-педагогічними працівниками фахівців зі складу проектної команди та інших компетентних співробітників, утворення навчальних груп, формування графіку навчання, комунікація з учасниками навчання);
- навчання (процесно-орієнтоване навчання спрямоване на тестування консультаційних процесів, реалізованих у проекті) [2].

Вважаємо, під час реалізації управлінської консалтингової діяльності в закладі вищої освіти основними завданнями є швидке навчання та мотивування співробітників до використання нової консультаційної системи. З метою детермінації переваг нової системи діяльності ЗВО, на першому етапі навчання необхідно організувати серію тренінгів, семінарів, круглих столів для учасників проекту. Важливо донести кожному учаснику, що використання системи сприятиме позбутися від рутинних завдань та оптимізує його роботу.

Отже, можна зробити **висновки**:

З'ясування сутності консалтингової діяльності як системи принципів, форм і методів управління, яка активно впливає на управлінську діяльність та забезпечує інноваційну, інвестиційну, педагогічну, політичну та соціально-економічну активність закладу вищої освіти в цілому.

Обґрунтовано доцільність і необхідність методологічних підходів до управління консалтинговою діяльністю в закладі вищої освіти, що забезпечує узгодження сучасних вимог педагогічної теорії та практики й потреб споживачів освітніх послуг.

Управління консалтинговою діяльністю забезпечить ефективність функціонування закладу вищої освіти, сприятиме вибору оптимальних форм і методів такої діяльності суб'єктами освітнього процесу та підвищить рівень підготовленості педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів вищої освіти.

Перспектива подальших досліджень вбачається у науковому пошуку та аналізі стану проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Використана література:

1. Безкровний М. Ф. Управлінський консалтинг. Київ : Ліра-К., 2015.
2. Драгунова В. В. Технологія проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності. Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття». Випуск 8 (2023). URL : <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/90/83>
3. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науковопедагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир : Полісся, 2016. 256 с.

4. Іванова Т. В. Вища освіта в контексті європейського сталого розвитку. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія* : зб. Наук. Пр. Київ : Національний авіаційний університет, 2017. Вип. 1(10). С. 70–72.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Кононюк А. Е. Консалтологія. Общая теория консалтинга. Київ : «Корнійчук». 2009. К. 1. 444 с.
7. Рябова З. В. Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. Адаптивне управління: теорія і практика : електронне наукове фахове видання. Серія «Педагогіка», 13(25). 2022. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/734618/1/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf>
8. Скрипник Л. М. Сутність та особливості консалтингу в сучасній освітній діяльності. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2 (22). 2021. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/45_2022ua/10.pdf
9. Хоменко В. В. Консалтингові послуги в освіті. Теорія і методика управління освітою. 2020. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf
10. Drahunova V. Terminological apparatus of design researches of consulting activities in higher education. *Scientific Journal of Polonia University*, 58(3), 2023. P. 58-64. URL : <https://doi.org/10.23856/5808>

References:

1. Bezkrivnyi M. F. (2015) *Upravlynskyi konsaltnyh*. [Management consulting]. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
2. Drahunova V. V. (2023) *Tekhnolohiia proiektuvannia konsaltnyhovoi diialnosti v zakladi vyshchoi osvity v umovakh nevyznachenosti*. [The technology of designing consulting activities in a higher education institution in conditions of uncertainty]. *Visnyk Kafedry YuNESKO «Neperevna profesiina osvita XXI stolittia»*. Vyp. 8. URL : <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/90/83> [in Ukrainian].
3. Dubaseniuk O. A. (2016) *Metodolohiia ta metody naukovopedahohichnoho doslidzhennia*. [Methodology and methods of scientific and pedagogical research] : navch.-metodychnyi posibnyk. Zhytomyr : Polissia. 256 s. [in Ukrainian].
4. Ivanova T. V. (2017) *Vyshcha osvita v konteksti yevropeiskoho staloho rozvytku*. [Higher education in the context of European sustainable development]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii : Pedahohika. Psykholohiia* : zb. Nauk. Pr. Kyiv : Natsionalnyi aviatsiinyi universytet, 2017. Vyp. 1(10). s. 70–72 [in Ukrainian].
5. *Entsyklopediia osvity*. [Encyclopedia of education] / hol. red. V. H. Kremin (2008). Kyiv : Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian].
6. Kononiuk A. E. (2009) *Konsaltolohiia. Obshchaia teoriia konsaltnyha*. [Consultology. General theory of consulting]. Kyiv : «Korniichuk». K.1. 444 s. [in Ukrainian].
7. Riabova Z. V. (2022) *Konsaltnyh u zakladakh osvity v umovakh nevyznachenosti*. [Consulting in educational institutions in conditions of uncertainty]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka: elektronne nauкове fakhove vydannia. serii «Pedahohika»*, 13(25). URL : <https://lib.iitta.gov.ua/734618/1/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf> [in Ukrainian].
8. Skrypnyk L. M. (2021) *Sutnist ta osoblyvosti konsaltnyhu v suchasni osvitni diialnosti*. [The essence and features of consulting in modern educational activity]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*, 2 (22). URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/45_2022ua/10.pdf [in Ukrainian].
9. Khomenko V. V. (2020) *Konsaltnyhovi posluhy v osviti*. [Consulting services in education]. *Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu*. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf [in Ukrainian].
10. Drahunova V. (2023) *Terminological apparatus of design researches of consulting activities in higher education*. *Scientific Journal of Polonia University*. Vyp. 58(3). P. 58-64. URL : <https://doi.org/10.23856/5808>

Drahunova V. Methodological approaches to management of consulting activities in a higher education institution

The article reveals the importance of methodological approaches in the management of consulting activities of a higher education institution. The relevance of the review scientific search is caused by the need to understand the need for theoretical foundations and classification identification of the research of consulting activities in the institution of higher education in conditions of uncertainty against the background of socio-economic crises. Attention is focused on expanded opportunities for professional training of subjects of educational activity to solve problems in the management of an educational institution, in labor relations, service in state authorities and local self-government bodies, social security, etc.

The article emphasizes the rapid growth and expansion of consulting services, which precedes the development of consulting activities, which is caused by significant losses caused by managers' mistakes in management activities, etc. Carrying out a scientific and theoretical analysis of consulting activities in a higher education institution, the main requirements for implementation have been determined. The article focuses on the importance of management approaches in the modern educational activity of a manager of a higher education institution, especially in the context of global challenges, such as internationalization, mobility, democratization, diversification, etc. The essence of consulting management in education, which is aimed at improving the quality of management activities, is a reliable mechanism for meeting the needs of subjects of educational activity and ensuring the competitiveness of higher education institutions. The directions of cooperation of the subjects of the educational process in the institution of higher education are characterized. The difficulties and contradictions inherent in the formation of the informational and advisory environment of the institution of higher education and the development of consulting activities in the system of higher education are singled out.

Key words: consulting, consulting services, consulting activities, consulting, higher education, management of an educational institution.

УДК 364.69:378:364.634

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.05>

Жінчин М. В.

СТВОРЕННЯ КУРСУ ЩОДО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НАЙКРАЩИХ ПРАКТИК

У статті проаналізовано освітні програми українських та канадських університетів у контексті вивчення консультування в соціальній роботі. Аналіз українських програм охоплює курси щодо консультування у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Львівському національному університеті імені Івана Франка та Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Ці курси спрямовані на розвиток основних навичок консультування та розуміння психологічних і соціальних аспектів консультування.

Аналіз канадського досвіду базується на огляді програм Університету Торонто, Університету Британської Колумбії та Університету Макгілла. Відзначено, що в канадських університетах консультування не виділяється в окремий курс, а інтегрується в загальні навчальні дисципліни з соціальної роботи. Такий підхід дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що сприяє формуванню комплексного розуміння соціальних проблем та шляхів їх вирішення.

У статті також представлено рекомендації щодо створення навчального курсу з консультування внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у соціальній роботі. Рекомендації ґрунтуються на аналізі освітніх програм у трьох українських та трьох канадських університетах і включають впровадження міждисциплінарного підходу, інтерактивних методів навчання та сучасних технологій. Це забезпечить високу якість освіти і підготовки соціальних працівників до ефективної підтримки ВПО, враховуючи їхні унікальні потреби та виклики.

Впровадження таких рекомендацій сприятиме покращенню освітніх програм та підвищенню загальної ефективності соціальної роботи у сфері консультування внутрішньо переміщених осіб. Це дозволить підготувати фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики і надавати високоякісну підтримку внутрішньо переміщеним особам, що, у свою чергу, сприятиме їх успішній соціальній адаптації та інтеграції в нові громади.

Ключові слова: консультування, внутрішньо переміщені особи, Україна, Канада, соціальна робота.

Після початку повномасштабної війни з'явилася велика кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують допомоги і підтримки соціальних працівників. Одним із перших кроків до надання необхідної допомоги та підтримки є консультування, в процесі якого соціальний працівник може з'ясувати потреби та проблеми особи та її сім'ї та визначити подальші кроки щодо їх вирішення. В умовах повномасштабної війни, коли тисячі людей покидають свої домівки в районах бойових дій та переїжджають до безпечніших регіонів, внаслідок чого вони потребують допомоги з пошуком житла, роботи, навчання, гуманітарної допомоги, медичних послуг, особливо важливо якісно, швидко та ефективно вирішувати ці нагальні питання.

Суліцький В. та Швед О. стверджують, що «консультування є одним із напрямів діяльності соціального працівника, що допомагає клієнтові проаналізувати та зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, що можуть бути використані для розв'язання проблеми; у соціальній роботі консультування можна розглядати як: вид соціальної послуги, технологію роботи з різними категоріями отримувачів соціальних послуг, процес надання індивідуальної (групової) допомоги клієнтам соціальних служб та неурядових організацій, що надають соціальні послуги». На їхню думку, соціальне консультування допомагає клієнтам проаналізувати та зрозуміти суть їхніх життєвих ситуацій та надає їм різні варіанти вирішення різноманітних проблем (Суліцький, 2023).

Завацька Л. вважає, що консультування – це вид соціальної роботи, в якому фахівці з соціальної роботи допомагають клієнтам вивчити і зрозуміти природу існуючих у них проблем і пропонують їм різні варіанти вирішення проблем. Виділяють особливий вид консультування, а саме соціальне консультування. Соціальне консультування – це цілеспрямований інформаційний вплив на індивідів або малі групи для того, щоб їх соціалізувати, відновити та оптимізувати соціальне функціонування, розвивати норми соціальної комунікації, технології надання соціальної допомоги (Завацька, 2008).

Враховуючи ситуацію, яка склалася в країні, вважаємо доцільним запровадити навчальний курс, присвячений консультуванню внутрішньо переміщених осіб, де студенти вивчатимуть особливості та різні аспекти консультування внутрішньо переміщених осіб.

Проаналізуємо навчальні курси та освітні програми, на яких вивчають консультування в соціальній роботі, на прикладі трьох українських та трьох канадських університетів.

У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» студенти вивчають курс «Консультування в соціальній роботі» (належить до обов'язкових дисциплін). Метою курсу є «ознайомлення студентів з основними підходами до консультування в соціальній роботі. Розглядаються можливості консультування в практиці роботи з різними групами клієнтів. Курсом передбачається опанування як загальних підходів до консультування (структура консультації, основні техніки консультування), так і особливостей консультування різних груп клієнтів (немотивованих, в ситуації стресу, гострого горя тощо). Окремо розглядається процес консультування та умови його проведення. Семінарські заняття включають рольові ігри з проведення

консультації та її аналіз» (Могілянські студії, 2023; Освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Соціальна робота», 2020).

У Львівському національному університеті імені Івана Франка особливості технології консультування вивчають в межах навчального курсу «Технології соціальної роботи в Україні і світі», який належить до обов'язкових дисциплін. Курс включає вивчення технологій консультування у соціальній роботі, проблеми консультування у соціальній роботі, особливості консультування як технології соціальної роботи, типи і види консультування, консультування у практиці соціальної роботи в Україні та світі (ОПП Соціальна педагогіка: Силабуси обов'язкових (нормативних) навчальних дисциплін 2022-2023 н.р.: Технології соціальної роботи в Україні і світі, 2022).

Також студенти мають можливість обрати навчальний курс «Консультування в соціальній роботі», який належить до вибіркового дисциплін. Метою курсу є «ознайомлення із теоретичними засадами та набуття практичних навичок консультування у соціальній роботі»; завдання курсу включають «ознайомлення студентів з сучасними теоретичними уявленнями та практичними досягненнями в технологіях та практиці консультування; оволодіння навичками ефективного консультування». Зокрема, студенти вивчають процес телефонного консультування та першу психологічну допомогу як вид консультування (ОПП Соціальна педагогіка: Силабуси та анотації вибіркового навчальних дисциплін 2022-2023 н.р. Силабуси вибіркового дисциплін: Консультування в соціальній роботі, 2022).

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, студенти вивчають курси «Технології соціальної роботи» та «Соціальне консультування» як обов'язкові компоненти освітньої програми. Особливості технології консультування вивчають в межах програми курсу «Технології соціальної роботи». Як зазначено в силабусі курсу «Соціальне консультування», «предметом вивчення є визначення сутності й специфіки соціального консультування як напряму та технології в діяльності фахівця соціальної сфери»; а мета викладання навчальної дисципліни «Соціальне консультування» – «формування у студентів знань і вмій здійснення консультативної роботи з метою забезпечення умов розвитку і життєдіяльності індивідів у суспільстві, організації попередження і подолання їхньої соціальної дезадаптації та виходу з проблемних чи кризових ситуацій» (Силабус курсу «Соціальне консультування», 2024; Силабус курсу «Технології соціальної роботи»; 2024).

Загалом, вищевказані університети пропонують комплексні навчальні програми з соціальної роботи, що інтегрують теоретичне навчання з практичним досвідом. Програми розроблені з акцентом на активне навчання, підготовку фахівців, здатних впроваджувати інновації та проводити методологічні дослідження в соціальній сфері. Основні особливості: теоретичне навчання (програми включають курси з практичної соціальної роботи, теорії соціальної роботи, соціальної політики, проведення соціальних досліджень); практичний досвід (студенти мають можливість брати участь у практикумах та стажуваннях, працюючи з різними соціальними організаціями та установами, що дозволяє їм застосовувати набуті знання на практиці; доступ до міжнародних навчальних програм).

Аналізуючи вищенаведену інформацію, можемо відзначити, що в Україні, існують спеціалізовані курси, присвячені саме консультуванню в соціальній роботі, що дозволяє студентам глибше зануритися в цю сферу; навчання включає в себе вивчення основних теоретичних аспектів консультування в соціальній роботі, методи та техніки консультування, психологічні основи консультування, особливості роботи з різними групами населення, а також етичні аспекти консультування. На практичних заняттях студенти можуть відпрацювати навички консультування, а також на практиці у відповідних установах та організаціях.

Розглянемо навчальні програми з соціальної роботи в трьох канадських університетах: Університеті Торонто, Університеті Британської Колумбії та Університеті Макгілла.

Програма магістра соціальної роботи (MSW) в Університеті Торонто, тривалістю два роки, зосереджена на розвитку професійних навичок і компетенцій у галузі соціальної роботи з акцентом на практичну діяльність. Основні особливості: програма включає теоретичні курси, практичні семінари та обов'язкові практикуми; студенти мають можливість вибирати спеціалізації, такі як: «Діти та їхні сім'ї», «Управління соціальними послугами та лідерство», «Психічне здоров'я та здоров'я», «Соціальна справедливість та різноманіття», «Соціальна робота в геронтології»; навчальна програма підкреслює важливість інтеграції теорії та практики з метою підготовки студентів до реальних викликів в соціальній роботі (MSW – Two-Year Program, 2024).

Бакалаврська програма з соціальної роботи (BSW) в Університеті Британської Колумбії орієнтована на глибоке розуміння соціальних проблем та розробку ефективних стратегій їх вирішення. Навчальні курси охоплюють широкий спектр тем, включаючи соціальну політику, теорію соціальної роботи, методи дослідження та клінічні практики. Програма забезпечує студентам можливість розвитку навичок безпосередньої роботи з клієнтами, а також розробки і впровадження соціальних програм і політики. Студенти проходять практикуми, які забезпечують практичний досвід у різних соціальних установах (Bachelor of Social Work, 2024).

Навчальна програма бакалавра соціальної роботи (BSW) в Університеті Макгілла розроблена для підготовки студентів до ефективного професійної практичної діяльності у сфері соціальної роботи. Програма включає курси з основ соціальної роботи, методів дослідження, етики та психології. Студенти мають можливість брати участь у практикумах, які надають цінний практичний досвід. Особлива увага приділяється критичному мисленню та розумінню комплексних соціальних систем, з якими працюють соціальні працівники (BSW Timetable and Courses, 2024).

В Університеті Торонто немає окремого курсу про консультування в соціальній роботі у такому вигляді, як в пропонують різні університети в Україні. Навчання консультуванню у соціальній роботі інтегровано в загальну програму навчання. Наприклад, є такі навчальні курси: «Основи соціальної роботи: знання, теорія та цінності, що формують практику», «Практика соціальної роботи з групами», «Практика соціальної роботи з окремими особами та сім'ями», «Практика соціальної роботи в організаціях та громадах», де вивчають різні технології, напрями та особливості соціальної роботи (MSW – Two-Year Program, 2024).

В Університеті Британської Колумбії та в Університеті Макгілла також немає окремого курсу щодо консультування в соціальній роботі, вивчення технологій та особливостей роботи з різними категоріями населення входить до інших курсів загальної навчальної програми (Bachelor of Social Work, 2024; BSW Timetable and Courses, 2024).

Отже, у канадських університетах немає окремого курсу про консультування в соціальній роботі у такому вигляді, як в Україні. Програми соціальної роботи в Канаді зазвичай інтегрують вивчення особливостей консультування в загальну програму навчання соціальної роботи, але не виділяють його в окремий курс. Студенти проходять практику в різних соціальних установах та організаціях, де отримують можливість застосовувати теоретичні знання на практиці.

Таким чином, навчання консультуванню в соціальній роботі в Україні та Канаді має свої особливості та відмінності. Українські освітні програми соціальної роботи надають можливість глибше зосередитися на консультуванні через спеціалізовані курси, тоді як канадські освітні програми інтегрують консультування в більш загальний контекст соціальної роботи, забезпечуючи міждисциплінарний підхід та ширшу підготовку; обидві системи освіти мають свої переваги і можуть взаємно збагачуватися через обмін досвідом та найкращими практиками.

Враховуючи реалії війни, коли через бойові дії в пошуках безпеки люди переміщуються в інші регіони країни для проживання, вважаємо, що доцільно було б створити окремий навчальний курс, який був би сфокусованим саме на консультуванні внутрішньо переміщених осіб. Такий курс повинен, на нашу думку, включати теорію консультування (базові теоретичні аспекти, такі як методи та техніки консультування, психологічні основи консультування, соціально-психологічні особливості консультування внутрішньо переміщених осіб); практичні заняття, тренінги та стажування в соціальних службах, прихистках та організаціях, що надають соціальні послуги та консультують внутрішньо переміщених осіб, де студенти зможуть застосувати свої знання на практиці, а також залучення студентів до роботи у громадах з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, що дозволить їм отримати реальний досвід роботи в цій сфері; міждисциплінарний підхід: включення відповідної інформації з психології, медицини, права для більш комплексного розуміння проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи та механізмів їх вирішення; соціально-економічні аспекти міграції (аналіз соціально-економічних викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, включаючи питання працевлаштування, пошуку житла та доступу до гуманітарної допомоги і соціальних послуг), а також ознайомлення з діяльністю відповідних установ та організацій, які надають різні види послуг, пропонують допомогу та підтримку внутрішньо переміщеним особам, в яких регіонах та яких сферах, розуміння, куди можна перескерувати людей в разі потреби; включення сучасних методів навчання: симуляційні тренінги для відпрацювання навичок консультування та роботи з внутрішньо переміщеними особами в змодельованих ситуаціях; аналіз реальних кейсів з роботи з внутрішньо переміщеними особами для розуміння різних ситуацій та вироблення ефективних стратегій вирішення проблем; вебінари та онлайн-курси; обмін досвідом між студентами, викладачами та соціальними працівниками, які мають досвід у консультуванні внутрішньо переміщених осіб; наставництво досвідчених соціальних працівників, які можуть допомагати студентам у проведенні їхніх перших консультувань; супервізія (регулярні зустрічі з супервізорами для обговорення складних випадків, отримання порад та підтримки); залучення студентів до дослідницької роботи та публікації результатів їхніх досліджень у наукових виданнях.

Таким чином, створення якісного курсу з консультування внутрішньо переміщених осіб в соціальній роботі потребує поєднання теоретичних знань з практичними навичками, використання міждисциплінарного підходу, впровадження сучасних методів навчання та надання підтримки студентам. Це дозволить підготувати соціальних працівників, які зможуть ефективно працювати в умовах сучасних викликів та забезпечувати якісне та ефективне консультування внутрішньо переміщеним особам і розумітимуть, як забезпечити першочергові потреби та вирішити нагальні проблеми внутрішньо переміщених осіб.

Використана література:

1. Завацька Л. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. Київ : Слово, 2008. 240 с.
2. Могилянські студії. Київ, 2023. URL : <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/foz/187-bp/c/260-bp-social>
3. Освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Соціальна робота». Київ, 2020. URL : <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/foz/187-bp/c/260-bp-social>
4. ОПП Соціальна педагогіка: Силабуси та анотації вибіркового навчальних дисциплін 2022–2023 н.р. Силабуси вибіркового дисциплін: Консультування в соціальній роботі. Львів, 2022. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/sylabusy-vybirkovykh-dyst-syplin-opp-231-sots-pedahohika-2021-22>
5. Силабус курсу «Соціальне консультування». Тернопіль, 2024. URL: https://docs.google.com/document/d/1qJO5FFQf3RlXqQkDUkOGdaL6C_KiQ-TR/edit

6. ОПП Соціальна педагогіка : Силабуси обов'язкових (нормативних) навчальних дисциплін 2022-2023 н.р. : Технології соціальної роботи в Україні і світі. Львів, 2022. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/opp-sotsialna-pedahohika-sylabusy-oboviazkovykh-normatyvnykh-navchalnykh-dystsyplin-2022-2023-n-r>
7. Силабус курсу «Технології соціальної роботи». Тернопіль, 2024. URL : https://docs.google.com/document/d/1ViHaaP7U1oUybiwxQDQ6LaF_0mWEn3/edit
8. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вінніченко», 2023. 240 с.
9. MSW – Two-Year Program. *University of Toronto* : веб-сайт. URL : <https://socialwork.utoronto.ca/programs/msw/msw-two-year-program/>
10. Bachelor of Social Work. *University of British Columbia* : веб-сайт. URL : <https://socialwork.ubc.ca/undergraduate/bachelor-of-social-work/>
11. BSW Timetable and Courses. *McGill University* : веб-сайт. URL : <https://www.mcgill.ca/socialwork/prospective/bsw/program-schedule>

References:

1. Zavatska L. (2008) *Tekhnolohiyi profesynoyi diyalnosti sotsialnoho pedahoha : navch. posib.* [Technologies of professional activity of a social pedagogue: textbook]. Kyiv : Slovo. 240 s. [in Ukrainian].
2. Mohylyanski studiyi. (2023) [Mogilyan studies]. Kyiv. URL : <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/foz/187-bp/c/260-bp-social> [in Ukrainian].
3. Osvitnya prohrama pershoho (bakalavrskoho) rivnya vyshchoyi osvity «Sotsialna robota». (2020) [Educational program of the first (bachelor's) level of higher education «Social work»]. Kyiv. URL : <https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/foz/187-bp/c/260-bp-social> [in Ukrainian].
4. OPP Sotsialna pedahohika: Sylabusy ta anotatsiyi vybirkovykh navchalnykh dystsyplin 2022-2023 n.r. Sylabusy vybirkovykh dystsyplin : Konsultuvannya v sotsialniy roboti. (2022) [Educational program «Social pedagogy»: Syllabi and annotations of elective academic disciplines 2022-2023 academic year. Syllabi of elective disciplines: Counseling in social work]. Lviv. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/sylabusy-vybirkovykh-dystsyplin-opp-231-sots-pedahohika-2021-22> [in Ukrainian].
5. Sylabus kursu «Sotsialne konsultuvannya». (2024) [Syllabus of the course «Social counseling»]. Ternopil. URL : https://docs.google.com/document/d/1qJO5FFQf3RlXqQkDUkOGdaL6C_KiQ-TR/edit [in Ukrainian].
6. OPP Sotsialna pedahohika : Sylabusy obovyazkovykh (normatyvnykh) navchalnykh dystsyplin 2022-2023 n.r. : Tekhnolohiyi sotsianoyi roboty v Ukrayini i sviti. (2022) [Educational program «Social pedagogy»: Syllabi of mandatory (normative) academic disciplines 2022-2023 academic year: Technologies of social work in Ukraine and the world]. Lviv. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/opp-sotsialna-pedahohika-sylabusy-oboviazkovykh-normatyvnykh-navchalnykh-dystsyplin-2022-2023-n-r> [in Ukrainian].
7. Sylabus kursu «Tekhnolohiyi sotsialnoyi roboty». (2024) [Syllabus of the course «Technologies of social work»]. Ternopil. URL : https://docs.google.com/document/d/1ViHaaP7U1oUybiwxQDQ6LaF_0mWEn3/edit [in Ukrainian].
8. Sulitsky V., Shved O. (2023) *Konsultuvannya v sotsialniy roboti : navchalno-metodychnyy posibnyk.* [Counseling in social work: educational and methodological manual]. Kyiv : Vydavnychyy dim «Vinichenko». 240 s. [in Ukrainian].
9. MSW – Two-Year Program (2024) *University of Toronto*. URL : <https://socialwork.utoronto.ca/programs/msw/msw-two-year-program/>
10. Bachelor of Social Work. (2024) *University of British Columbia*. URL : <https://socialwork.ubc.ca/undergraduate/bachelor-of-social-work/>
11. BSW Timetable and Courses. (2024) *McGill University*. URL : <https://www.mcgill.ca/socialwork/prospective/bsw/programschedule>

Zhinchyn M. Establishing a course on counseling of internally displaced persons: recommendations and integration of best practices

The article analyzes the educational programs of Ukrainian and Canadian universities in the context of studying counseling in social work. The analysis of Ukrainian programs covers counseling courses at the National University of "Kyiv-Mohyla Academy," Ivan Franko National University of Lviv, and Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. These courses aim to develop basic counseling skills and an understanding of the psychological and social aspects of counseling.

The analysis of Canadian experience is based on a review of programs at the University of Toronto, the University of British Columbia, and McGill University. It is noted that in Canadian universities, counseling is not singled out as a separate course but is integrated into general social work curricula. This approach allows for the combination of theoretical knowledge with practical skills, contributing to a comprehensive understanding of social problems and their solutions.

The article also presents recommendations for creating a training course on counseling internally displaced persons (IDPs) in social work. The recommendations are based on an analysis of educational programs at three Ukrainian and three Canadian universities and include the implementation of an interdisciplinary approach, interactive teaching methods, and modern technologies. This will ensure high-quality education and preparation of social workers for effective support of IDPs, considering their unique needs and challenges.

The implementation of these recommendations will contribute to the improvement of educational programs and increase the overall effectiveness of social work in the field of counseling for internally displaced persons. This will prepare specialists capable of effectively responding to contemporary challenges and providing high-quality support to IDPs, thereby promoting their successful social adaptation and integration into new communities.

Key words: counseling, internally displaced persons, Ukraine, Canada, social work.

UDC 37.091.64:81'243:004.912:34

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.06>

Zaiarna I., Klavdich V., Yuzefovych K.

EXPLORING THE ROLE OF CHATGPT IN FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION AMONG LAW STUDENTS: A SURVEY-BASED ANALYSIS

In an interconnected world, proficiency in foreign languages is essential, especially for professionals in specialized fields like law. Recent advancements in artificial intelligence (AI) offer new possibilities. AI-driven language tools like ChatGPT, using natural language processing, can simulate human-like conversation, provide instant feedback, and facilitate interactive, personalized learning. Despite the potential of AI language tools to revolutionize language learning, their specific application and effectiveness in legal education are underexplored. This research examines the role of ChatGPT in foreign language acquisition among law students.

A survey-based approach was used to collect data from law students in Ukraine and abroad. The survey, distributed via email and social media, captured responses on ChatGPT usage, effectiveness, integration of legal content, challenges, and satisfaction. Quantitative and qualitative analyses were conducted to summarize and interpret the findings.

The survey results reveal that while ChatGPT is utilized for various language learning activities, it is underutilized by law students. Most respondents use it rarely, and only a few use it regularly. The tool is primarily used for text generation and language translation. Many students find ChatGPT somewhat effective but highlight challenges like contextual understanding and accuracy. Desired improvements include better context recognition, real-time interaction, and specialized vocabulary. Overall satisfaction is moderate, indicating significant room for improvement.

ChatGPT has potential as a language learning tool for law students, particularly at the intermediate proficiency level. However, enhancements in contextual understanding, accuracy, and user-friendly features are necessary to better meet their needs. Continuous updates and improvements are crucial to maintaining relevance and effectiveness in legal language education.

Key words: Artificial Intelligence (AI), AI-Driven Language Tools, ChatGPT, Educational Technology, Foreign Language Acquisition, Legal Education, Law Students, Survey.

(статтю подано мовою оригіналу)

In an increasingly interconnected world, proficiency in foreign languages has become an essential skill, particularly for professionals in specialized fields such as law. The ability to communicate effectively in multiple languages not only broadens career opportunities but also facilitates cross-cultural understanding and collaboration in a globalized society [7]. As such, the integration of language learning into legal education has gained prominence, with educators and students alike recognizing the importance of linguistic competence in the practice of law.

Traditionally, language learning in legal education has relied on conventional methods such as textbooks, language classes, and language exchange programmes [9, p. 58]. While these methods have proven effective to varying degrees, recent advancements in artificial intelligence (AI) have introduced new possibilities for language learning. AI-driven language tools, such as ChatGPT, leverage natural language processing algorithms to simulate human-like conversation, provide instant feedback, and facilitate language learning in interactive and personalized ways.

The purpose of the article – despite the potential of AI language tools to revolutionize language learning, their specific application and effectiveness in the context of legal education remain relatively underexplored. This research seeks to address this gap by examining the role of ChatGPT in foreign language acquisition among law students. By focusing on this specific demographic, we aim to shed light on the integration of AI-driven language tools into legal education and its implications for the future of language learning in the legal profession.

The objectives of this research are multifold. Firstly, we seek to investigate the extent to which law students utilize ChatGPT in their foreign language learning endeavors. By understanding the frequency and manner of usage, we can assess the prevalence and acceptance of AI language tools within this demographic. Secondly, we aim to evaluate law students' perceptions of the effectiveness of ChatGPT in assisting their language acquisition process. This assessment will provide insights into the perceived benefits and limitations of AI-driven language tools in the legal education context.

Furthermore, this research endeavors to identify the challenges and limitations encountered by law students when utilizing ChatGPT for language learning, particularly within the legal domain. By exploring these challenges, we can better understand the areas where AI language tools may fall short and opportunities for improvement. Additionally, we seek to compare ChatGPT with traditional language learning methods to assess its efficacy, convenience, and overall satisfaction among law students.

Ultimately, this research aims to contribute to the broader discourse on AI-driven language learning tools and their integration into specialized fields such as law. By providing empirical insights and recommendations, we aspire to inform educators, policymakers, and practitioners about the potential of AI language tools in enhancing language learning experiences for future legal professionals. Through collaborative efforts, we can harness the power of technology to cultivate linguistic competence and foster cross-cultural competence in the legal profession.

The analysis of recent research and publications. Recent research and publications have shown a growing interest in exploring the intersection of artificial intelligence language tools and language learning methodologies, particularly within the context of specialized fields such as law [1; 2; 10].

Oke Oluwafemi Ayotunde et al. examine the role of artificial intelligence in foreign language learning, particularly focusing on English language acquisition, through a systematic literature review. They highlight the benefits of AI technology in enhancing students' speaking, writing, reading, and listening skills within learning management systems, aiming to guide teachers in integrating AI tools to improve language teaching and learning outcomes [5].

T. Schmidt and Th. Strasser delve into the potential of artificial intelligence in enhancing language learning experiences, particularly focusing on English language teaching. The researchers explore how AI can contribute to the development of adaptive, individualized, and intelligent learning environments in the foreign language classroom. They discuss the current landscape of technology-enhanced language learning, the emergence of AI technologies, and the challenges and opportunities they present in shaping the future of language education. Additionally, insights into ongoing research and development projects aimed at integrating AI into language learning processes are provided and a visionary glimpse into the potential future of the foreign language classroom is offered [8].

Silvia Pokrivcakova categorizes and summarizes eight types of AI-powered tools for foreign language education, drawing insights from existing research. She advocates for a reevaluation of the existing frameworks for preparing foreign language teachers to effectively integrate AI-powered tools into their teaching practices, emphasizing the need for adaptation to ensure enhanced efficiency and effectiveness in language instruction [6].

Fatih Karataş et al. investigate the utilization of ChatGPT in foreign language education. Through thematic analysis of qualitative data collected from interviews, they reveal that ChatGPT positively impacts students' learning experiences, particularly in writing, grammar, and vocabulary acquisition, while enhancing motivation and engagement. These findings contribute to understanding the efficacy of ChatGPT in foreign language instruction and provide valuable guidance for educators and researchers in developing effective teaching strategies and curricula [4].

Another research explores the role of Artificial Intelligence (AI) in English Language Teaching (ELT) and investigates AI technologies within this context through library research. The findings suggest that AI creates a personalized learning environment for English learners, facilitating skill development and practical application through platforms such as spoken English simulations and written exercises. Various AI-based ELT applications, including Google Translate, Duolingo, and Chatbot, offer diverse learning opportunities, making English language acquisition more accessible and effective for students [3].

Following these studies, several conclusions can be drawn regarding the role of artificial intelligence in foreign language acquisition, particularly within specialized fields like law:

1. The studies collectively demonstrate that AI technologies, such as ChatGPT and other AI-powered tools, have the potential to enhance language learning outcomes across various skills, including speaking, writing, reading, and listening. This suggests that integrating AI into language learning processes can lead to improved proficiency and fluency in the target language.

2. AI facilitates the creation of personalized and adaptive learning environments, catering to the individual needs and preferences of language learners. This adaptability enables educators to tailor instruction to students' skill levels, learning styles, and objectives, thereby optimizing the learning experience.

3. The studies highlight that AI-powered tools, such as ChatGPT, contribute to increased engagement and motivation among language learners. Features like interactive conversational interfaces and real-time feedback stimulate learner interest and participation, fostering a more dynamic and immersive learning environment.

4. AI streamlines language instruction by automating certain tasks, such as grammar correction, vocabulary expansion, and language practice. This efficiency allows educators to focus on higher-order teaching activities, such as facilitating meaningful interactions and fostering critical thinking skills, ultimately maximizing instructional effectiveness.

5. The research underscores the importance of reevaluating existing frameworks for preparing language educators to effectively integrate AI-powered tools into their teaching practices. Educators must undergo training to familiarize themselves with AI technologies and adapt their instructional methods to leverage these tools optimally.

6. AI-based language learning applications democratize access to language education by offering diverse learning opportunities through platforms like spoken English simulations, written exercises, and interactive chatbots. This accessibility ensures that language acquisition is not limited by geographical or socio-economic factors, making it more inclusive and equitable.

7. The studies provide insights into the future of language education, suggesting a shift towards more technology-enhanced and AI-integrated learning environments. As AI continues to advance, educators and researchers must continue exploring innovative ways to leverage these technologies to enhance language teaching and learning practices.

In summary, the studies indicate that AI holds great promise in transforming foreign language acquisition, offering opportunities for personalized, engaging, and efficient language instruction. However, realizing this potential requires ongoing collaboration between educators, researchers, and technologists to harness AI effectively in the service of language education.

Notably, our research stands out due to the absence of existing studies that specifically investigate law students' utilization of ChatGPT for foreign language learning through survey-based analysis. This unique focus underscores the novelty and potential significance of our study within the broader landscape of language education and AI integration. By filling this research gap, we aim to provide valuable insights into the intersection of AI

technology, foreign language acquisition, and legal education, offering specialized perspectives that contribute to the advancement of both fields. Our study thus represents a pioneering effort to explore the untapped potential of ChatGPT in enhancing language learning experiences among law students, thereby addressing a critical area of inquiry with implications for pedagogical practice and educational innovation.

To achieve the objectives outlined in the introduction, a survey-based research approach was employed to gather data on law students' usage of ChatGPT in foreign language learning. The survey instrument was designed using Google Forms, a widely accessible and user-friendly platform, to elicit responses pertaining to the frequency of ChatGPT usage, specific language learning activities facilitated by ChatGPT, perceived effectiveness of ChatGPT, integration of legal content, comparison with traditional methods, challenges and limitations, overall satisfaction, and recommendations for improvement.

The survey was distributed among law students enrolled in universities both in Ukraine and abroad, aiming to capture diverse perspectives and experiences across different linguistic and cultural contexts. A combination of convenience sampling and snowball sampling techniques was utilized to reach a wide range of participants. Initially, the survey was disseminated via email to law faculty members and student organizations at various universities in Ukraine and abroad. Participants were encouraged to share the survey link with their peers, thereby expanding the reach of the study to law students outside of the initial contact pool.

The survey was conducted in April-May 2024, with the data collection period lasting for a predetermined duration to allow participants sufficient time to respond. Reminders were sent periodically to encourage participation and maximize response rates. Upon closure of the survey, the collected data were exported from Google Forms and analyzed using both quantitative and qualitative methods. Quantitative analysis involved descriptive statistics to summarize the frequency distributions of responses, while qualitative analysis involved thematic coding of open-ended responses to identify recurring themes and patterns.

Ethical considerations were paramount throughout the research process. Participants were provided with informed consent information prior to completing the survey, and their anonymity and confidentiality were strictly maintained. The research adhered to ethical guidelines outlined by relevant institutional review boards and professional associations.

Overall, the survey-based research method facilitated by Google Forms enabled us to gather valuable insights into law students' utilization of ChatGPT in foreign language learning, offering a comprehensive understanding of the opportunities and challenges associated with AI-driven language tools in the legal education domain.

Findings. The survey results offer valuable insights into how law students utilize ChatGPT for foreign language learning, the effectiveness of the tool, and areas where improvements are needed. This analysis delves deeper into the responses, examining trends, challenges, and suggestions for enhancing ChatGPT's utility.

Proficiency Level in Legal English (Fig. 1). The majority of respondents identified their proficiency in Legal English as intermediate (43 out of 60). This suggests that most users have a foundational understanding but are not yet advanced. This demographic is crucial as intermediate learners often seek tools to refine their skills and expand their vocabulary, making them ideal candidates for AI-driven language learning aids like ChatGPT.

Frequency of Using ChatGPT for Language Learning (Fig. 2). A significant portion of respondents (37 out of 60) use ChatGPT rarely or occasionally. This indicates a potential underutilization of the tool, possibly due to limitations or perceived inefficiencies. Only 12 respondents use it several times a week, and just one uses it daily. This low frequency among regular users suggests room for increasing engagement through improvements in functionality and user experience.

Specific Language Learning Activities (Fig.3). The most common uses of ChatGPT are for text generation (31 respondents) and language translation (21 respondents). This highlights the tool's strength in generating content

What is your proficiency level in Legal English?

60 responses

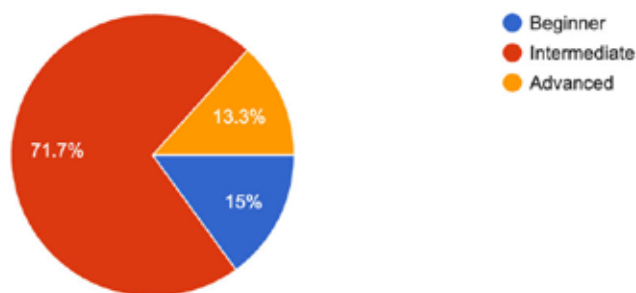

Fig. 1. Proficiency Level in Legal English

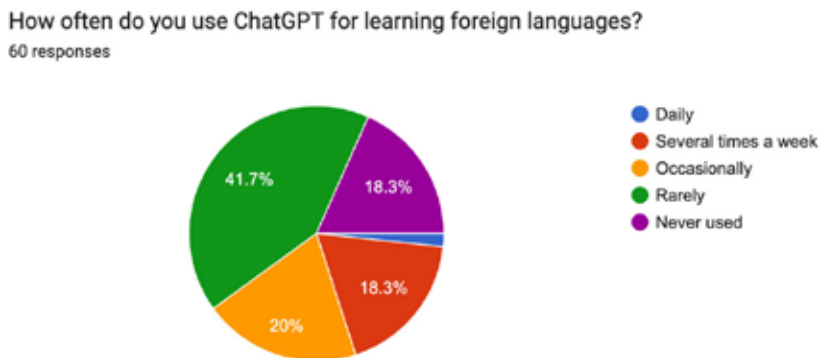

Fig. 2. Frequency of Using ChatGPT for Language Learning

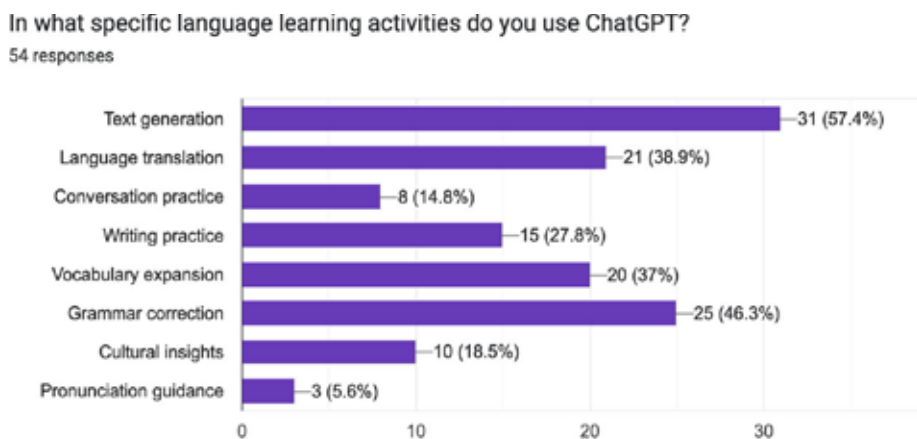

Fig. 3. Specific Language Learning Activities

and providing translations, which are essential skills for legal professionals working in multilingual environments. Grammar Correction and Vocabulary Expansion are also popular, with 25 and 20 respondents respectively, indicating that users find ChatGPT helpful in refining their language accuracy and expanding their legal terminology. The least utilized feature is pronunciation guidance (3 respondents), suggesting that ChatGPT might not be perceived as effective in this area or that users prefer other tools for pronunciation practice.

Effectiveness Compared to Other Methods (Fig. 4). The majority of respondents (40 out of 60) find ChatGPT somewhat effective. This reflects a cautious optimism about the tool's potential but also indicates that it does not yet fully meet their needs. Only 8 respondents rated it as very effective, underscoring the need for enhancements to achieve higher satisfaction levels. A small yet notable group (11 respondents) finds ChatGPT either not very effective or not effective at all, pointing to specific shortcomings that need addressing.

Challenges and Limitations Encountered. Many users (multiple mentions) noted that ChatGPT struggles with understanding context and nuances, particularly in legal English. This is a significant barrier since legal language

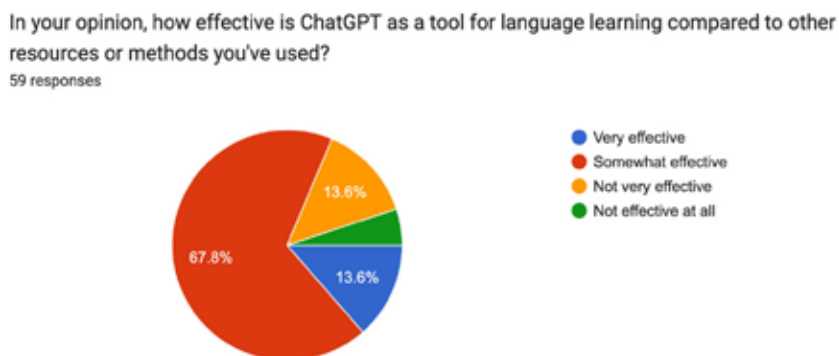

Fig. 4. Effectiveness Compared to Other Methods

On a scale of 1 to 10, how satisfied are you with ChatGPT for your foreign language learning purposes? (1 being very dissatisfied, 10 being very satisfied)
59 responses

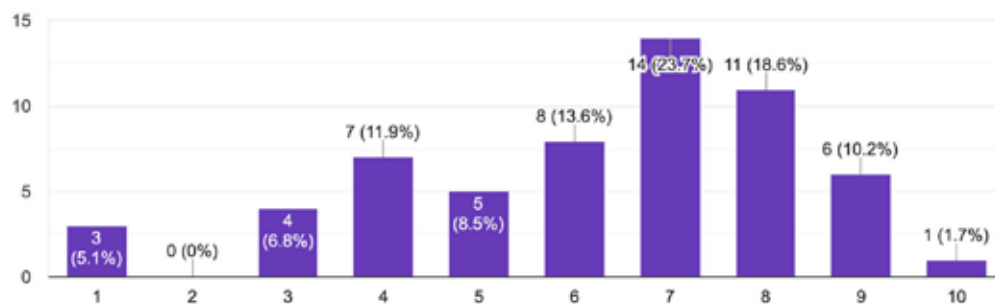

Fig. 5. Overall Satisfaction Rating

often requires precise interpretation and context-specific understanding. Respondents reported inaccuracies in grammar, vocabulary, and translations. These errors undermine the tool's reliability, especially for users relying on it for professional or academic purposes. The feedback about template-like responses suggests a lack of depth in ChatGPT's interactions, which can be a limitation for users seeking more comprehensive language practice.

Desired Features and Improvements. Users expressed a desire for more current and specialized vocabulary, particularly in legal contexts. This could involve regular updates to ChatGPT's database and an emphasis on domain-specific terminology. Suggestions for real-time interaction, personalized learning recommendations, and better context recognition indicate a need for more dynamic and tailored user experiences. Features such as an integrated vocabulary log and improved prompts were mentioned, suggesting that making the tool more user-centric and interactive could enhance its effectiveness.

Overall Satisfaction (Fig. 5). The overall satisfaction ratings are spread across the spectrum, with a noticeable concentration around the mid-range scores (4 to 7). This distribution reflects mixed feelings about the tool's effectiveness and highlights significant room for improvement. The relatively low number of high satisfaction scores (8 to 10) indicates that while ChatGPT has potential, it is not fully realized in its current form.

Conclusion. The survey reveals that while ChatGPT is a valuable tool for certain language learning activities, it faces several challenges that limit its effectiveness. To better serve law students, particularly those at the intermediate level of legal English proficiency, enhancements are needed in the areas of contextual understanding, accuracy, real-time interaction, and user-friendly features. By addressing these issues, ChatGPT can become a more reliable and comprehensive language learning aid, better meeting the needs of its users.

The analysis underscores the importance of continuous improvements and updates to maintain relevance and effectiveness in the rapidly evolving field of language learning, especially for specialized areas like legal education.

Bibliography:

1. Заярна І. С. Особливості використання ChatGPT для навчання іноземної мови студентів-правників. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 5 травня 2023. Київ, 2023. С. 717–718.
2. Овчарук О. В., Заярна І. С., Шиненко М. А., Коваленко В. М. Штучний інтелект: найкращі інструменти для оптимізації процесу навчання у школі. *Інформаційний бюлетень*. № 1. 2024. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740061>
3. Fitria T. N. The Use Technology Based on Artificial Intelligence in English Teaching and Learning. *ELT Echo : The Journal of English Language Teaching in Foreign Language Context*. 2021. Т. 6, № 1. 2. URL : <https://doi.org/10.24235/eltecho.v6i2.9299>
4. Incorporating AI in Foreign Language Education : An Investigation into ChatGPT's Effect on Foreign Language Learners / F. Karataş та ін. *Education and Information Technologies*. 2024. URL : <https://doi.org/10.1007/s10639-024-12574-6>
5. Oluwafemi Ayotunde O., Jamil D. I., Cavus N. The Impact of the Artificial Intelligence in Foreign Language Learning Management Systems: A Systematic Literature Review. *Information Technologies and Learning Tools*. 2023. Т. 95, № 1. 3. С. 215–228. URL : <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5233>
6. Pokrivcakova S. Preparing Teachers for the Application of AI-powered Technologies in Foreign Language Education. *Journal of Language and Cultural Education*. 2019. Т. 7, № 1. 3. С. 135–153. URL : <https://doi.org/10.2478/jolace-2019-0025>
7. Sahadevan P., Sumangala M. Effective Cross-Cultural Communication for International Business. *Shanlax International Journal of Management*. 2021. Т. 8, № 1 4. С. 24–33. URL : <https://doi.org/10.34293/management.v8i4.3813>
8. Schmidt T., Strassner T. Artificial Intelligence in Foreign Language Learning and Teaching. *Anglistik*. 2022. Т. 33, № 1. 1. С. 165–184. URL : <https://doi.org/10.33675/angl/2022/1/14>
9. Suman C., Suman S. Using Artificial Intelligence for Foreign Language Learning. *Analysis : A peer review research journal of language and human development*. 2023. Т. 1, № 1. С. 57–64.
10. Zaiarna I. ChatGPT Application for Legal Writing : A Practical Guide for ESP Students. *Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 травня 2024 року) : ел. збірник. Київ : Видавництво Людмила, 2024. 845 с.

References:

1. Zaiarna I. S. (2023) Osoblyvosti vykorystannia ChatGPT dlia navchannia inozemnoi movy studentiv-pravnykiv. *Aktualni pytan-
nia rozvytku yurydychnoi nauky i praktyky v umovakh voiennoho stanu ta myrnoi rozbudovy : materialy Mizhnarodnoi naukovo-
-praktychnoi konferentsii*. [Peculiarities of using ChatGPT for teaching a foreign language to law students. Current issues of the
development of legal science and practice in the conditions of martial law and peaceful development : materials of the Interna-
tional Scientific and Practical Conference]. Kyiv. S. 717–718 [in Ukrainian].
2. Ovcharuk O. V., Zaiarna I. S., Shynenko M. A., Kovalenko V. M. (2024) Shtuchnyi intelekt: naikrashchi instrumenty dlia opytmi-
zatsii protsesu navchannia u shkoli. *Informatsiinyi biuletен*. [Artificial intelligence: the best tools to automate the learning process
at school. Newsletter. No. 1]. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740061> [in Ukrainian].
3. Fitria T. N. (2021) The use technology based on artificial intelligence in English teaching and learning. *ELT Echo : The Journal
of English Language Teaching in Foreign Language Context*. Vol. 6, no. 2. URL : <https://doi.org/10.24235/eltecho.v6i2.9299>
4. Incorporating AI in foreign language education : An investigation into ChatGPT's effect on foreign language learners / F. Karatas
et al. *Education and Information Technologies*. 2024. URL : <https://doi.org/10.1007/s10639-024-12574-6>
5. Oluwafemi Ayotunde O., Jamil D. I., Cavus N. (2023) The Impact of Artificial Intelligence in Foreign Language Learning Using
Learning Management Systems : A Systematic Literature Review. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 95, no. 3.
P. 215–228. URL : <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5233>
6. Pokrivcakova S. (2019) Preparing teachers for the application of AI-powered technologies in foreign language education. *Journal
of Language and Cultural Education*. Vol. 7, no. 3. P. 135–153. URL : <https://doi.org/10.2478/jolace-2019-0025>
7. Sahadevan P., Sumangala M. (2021) Effective Cross-Cultural Communication for International Business. *Shanlax International
Journal of Management*. Vol. 8, no. 4. P. 24–33. URL : <https://doi.org/10.34293/management.v8i4.3813>
8. Schmidt T., Strassner T. (2022) Artificial Intelligence in Foreign Language Learning and Teaching. *Anglistik*. Vol. 33, no. 1.
P. 165–184. URL : <https://doi.org/10.33675/angl/2022/1/14>
9. Suman C., Suman S. (2023) Using Artificial Intelligence for Foreign Language Learning. *Analysis : A peer review research jour-
nal of language and human development*. Vol. 1, no. 1. P. 57–64
10. Zaiarna I. (2024) ChatGPT Application for Legal Writing: A Practical Guide for ESP Students. *Aktualni vyklyky rozvytku yury-
dychnoi nauky i praktyky v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoi vidbudovy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi
konferentsii*. [Application for Legal Writing: A Practical Guide for ESP Students. Current issues of the development of legal sci-
ence and practice in the conditions of martial law and peaceful development : materials of the International Scientific and Practical
Conference], Kyiv, May 2, 2024: Liudmyla. P. 845 [in Ukrainian].

Заярна І. С., Клавдіч В. О., Юзефович К. А. Дослідження ролі ChatGPT у вивченні іноземної мови студентами-правниками: аналіз результатів опитування

У взаємозалежному світі володіння іноземними мовами є надважливим, особливо для фахівців таких професійних галузей, як право. Останні досягнення в області штучного інтелекту (ШІ) відкривають нові можливості. Мовні інструменти на основі штучного інтелекту, що використовують обробку природної мови, як ChatGPT, можуть імітувати розмову людей, давати миттєвий зворотній зв'язок, сприяти інтерактивному персоналізованому навчанню. Незважаючи на потенціал інструментів ШІ революціонізувати способи вивчення мов, їх конкретне застосування та ефективність у правовій освіті недостатньо вивчені. У дослідженні вивчається роль ChatGPT в опануванні іноземної мови серед студентів-правників. Збір даних від студентів-правників в Україні та за кордоном здійснювався на основі опитування. Під час опитування, надісланого електронною поштою та через соціальні мережі, були отримані відповіді щодо використання ChatGPT, його ефективності, інтеграції правового контенту, викликів і рівня задоволеності користувачів. Було проведено кількісний та якісний аналіз для узагальнення й інтерпретації результатів. Результати показують, що хоча ChatGPT використовується для різних видів мовної діяльності, застосунок використовується студентами-правниками недостатньо. Більшість респондентів використовують його рідко, і лише деякі – регулярно. Інструмент головним чином використовується для генерування текстів і перекладу. Багато студентів вважають ChatGPT децю ефективним, відзначаючи певні виклики: розуміння контексту та точність. До бажаних удосконалень відносять краще розпізнавання контексту, взаємодію в режимі реального часу, фахову лексику. Загальна задоволеність у користуванні застосунком – помірна, що вказує на можливості для вдосконалення.

Інструмент ChatGPT має перспективи у вивченні мов студентами-правниками, особливо на середньому рівні володіння мовою. Однак для кращого задоволення їхніх потреб необхідні покращення в розумінні контексту, точності та зручності використання. Постійні оновлення функціоналу мають вирішальне значення для підтримки актуальності та ефективності юридичної мовної освіти.

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), мовні інструменти на основі ШІ, ChatGPT, освітні технології, вивчення іноземних мов, юридична освіта, студенти-правники, опитування.

УДК 373.2.051.3:17.022.1]:316.614

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.07>

Кудрявцева О. А., Прокопова Г. С.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема формування родинних цінностей у дітей дошкільного віку є актуальною в наш час, що підкреслюється у таких законодавчих документах з дошкільної освіти, як: Закон України «Про дошкільну освіту», програмах «Соняшник», «Я у світі», «Українське дошкілля».

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність формування родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку та визначити рівні сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Розглянуто трактування дослідниками понять «цінності», «моральні цінності», «родинні цінності». Уточнено сутність поняття «родинні цінності», а саме: сукупність життєвих знань про сім'ю, які базуються на уявленні про інститут сім'ї, взаємин у ній. Розглянуто підходи вчених до формування родинних цінностей у дітей дошкільного віку. Зазначено, що недостатньо дослідженою залишається проблема формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку.

Описано констатувальний експеримент педагогічного дослідження, сутністю якого було виявлення стану сформованості родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку. Визначено компоненти та показники сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку: інтелектуальний (понятійний) компонент з показниками, поведінковий (морально-ціннісний) компонент з показниками, емоційно-почуттєвий компонент з показниками. Схарактеризовано рівні сформованості родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку (високий, середній, низький). Розроблено шкалу та систему оцінювання показників. Запропонована методика діагностики для визначення ступеню прояву показників сформованості родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку. Представлено результати констатувального етапу дослідження, що довели доцільність проведення подальшої експериментальної роботи, а саме – формувального (розробки та проведення сучасної системи сюжетно-рольових ігор) та контрольного (підтвердження результативності розробленої формувальної системи роботи) експериментів.

Ключові слова: цінності, родинні цінності, діти середнього дошкільного віку, компоненти, показники, рівні сформованості родинних цінностей.

Сьогодні, у важкі дні для України, кожній сім'ї важливо в таких складних умовах вміти протистояти перешкодам, бути цінністю для особистості, створювати емоційний затишок для кожного члена родини та не менш важливо формувати гармонійне середовище для зростання дитини та розвитку її, як особистості.

Варто зауважити, у статті 7 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що одним із найважливіших завдань дошкільної освіти є: виховання у дошкільників любові до рідної країни – України, шанобливого ставлення до родини, поваги до українських традицій та звичаїв, української мови, українських національних цінностей [2].

У програмі «Соняшник» підкреслюється, що важливим є формування у дітей середнього дошкільного віку інтересу до українських народних традицій та звичаїв, в тому числі родинних цінностей [4].

У програмі «Я у світі» зазначається, що дорослим необхідно залучати дітей середнього дошкільного віку до активної участі у родинних святах, підтримувати бажання робити самостійно подарунки на день народження та інші родинні свята рідним, мотивувати зацікавленість дитини родоводом, сприяти формуванню ціннісного ставлення до рідних людей [12, с. 177].

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» вказано, що необхідно ознайомлювати дітей середнього дошкільного віку з родинними святами, сімейними обов'язками, виховувати пошану до своїх родичів, сприяти доброзичливій та щирій атмосфері у родині [7, с. 123].

Проблема формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку є актуальною і важливою. Питання формування родинних цінностей у дітей дошкільного віку висвітлено в працях дослідників: Ю. Асєєва, Ю. Афанасьєва, І. Бабій, Л. Баліка, Н. Волощенко, І. Вруська, О. Голук, І. Гончарук, М. Данильчик, С. Доценко, Г. Єрмак, І. Заєць, І. Зінов'єва, І. Іваненко, Г. Іваник, І. Карабаєва, О. Карпенко, Л. Лисенко, Т. Лісовська, Н. Манжелій, С. Митрофанова, О. Невмержицька, Я. Панфілова, О. Пенькова, Т. Садова, Н. Сердюк, Л. Тарабасова, Н. Тарнавська, А. Теплюк, О. Тимошук, Т. Фазан, М. Федорова, В. Шахрай, Р. Шулигіна та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу зазначити, що дослідники та науковці звертають увагу на моральне виховання дітей дошкільного віку. Проте в наш час недостатньо досліджено проблему формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність формування родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку та визначити рівні сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Варто виявити сутність таких понять: «цінності», «моральні цінності», «родинні цінності» за поглядами різних вчених.

І. Княжева, Г. Казімірчук зауважують, що цінність є тим, що переважно представляє конкретну духовну або емоційну значимість й вагомість для особистості, зокрема дитини дошкільного віку, чи суспільства [3, с. 13].

Т. Піроженко, О. Хартман розглядають поняття «цінність» з психологічного погляду. Вони зазначають, що це особливий вид дійсності, що не існує окремо, а пов'язаний з певною особистістю, особливо з її відношенням до предмета, що знаходиться у суб'єктивній реальності [6].

М. Федорова стверджує, що у дошкільному віці формуються моральні цінності. Дослідниця зазначає, що моральними цінностями є значущість сенсу конкретних ідей, певних дій та вчинків, що об'єднуються у понятті «добро», полягають у спрямованості на іншого (дорослого або однолітка), елемент «корисності» у цьому випадку виключається [10].

О. Трифонова, О. Кисельова зауважують, що моральні цінності – загальноприйняті поведінкові стандарти, що створені суспільством, переконання стосовно мети, до якої потрібно прагнути, основних прийомів, шляхів та методів, які сприяють їх виникненню [9, с. 16].

Л. Тарабасова, Н. Олефір під родинними цінностями дітей дошкільного віку розуміють цінності, які є базисом сімейного виховання, обумовлюють збереження традиційності родини; вони включають моральні основи існування родини, відносини між поколіннями, вірності чоловіка та дружини (пам'ять про предків, турбота про дітей і т. д.) [8].

Н. Манжелій, О. Вашак, Т. Фазан розглядають родинні цінності як певний набір переконань, принципів, традицій і ставлень, що створюються у родині, вони визначають цінності та взаємовідносини між членами родини, спосіб буття [5, с. 4].

Отже, родинні цінності – сукупність життєвих знань про сім'ю, які базуються на уявленні про інститут сім'ї, взаємин у ній. Під такими цінностями розуміємо звичайні уявлення про родину, виховання та розвиток дітей у сім'ї. Вони є ніби компасом для людини, адже завдяки ним вона несе у суспільство власні неповторні цінності.

А. Богуш, Н. Лисенко пропонують формувати родинні цінності засобами занять з ознайомлення дошкільників з родинними стосунками та сімейними традиціями в Україні [1, с. 232].

О. Федорчук стверджує, що найдієвіше виховання цінностей дитини дошкільного віку відбувається у спільній сімейній грі. Через гру діти намагаються передати вчинки та поведінку дорослих. Якщо ж батьки доєднаються до гри, то зможуть ненав'язливо, граючись корегувати рольові дії дітей для більш широкого розгортання сюжету. Через ігрові дії та обігрування сюжетів, діти відточують вміння висловлювати власні бажання та потреби, роздумують над значеннями правил взаємодії в родині, однолітками та в колективі чи суспільстві [11].

Вважаємо ефективним засобом формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку сюжетно-рольові ігри. З метою діагностики рівнів сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку було проведено констатувальний етап педагогічного дослідження на базі закладу дошкільної освіти № 274 міста Одеса. У експерименті приймали участь 50 дітей середнього дошкільного віку. На цьому етапі дослідження визначено такі компоненти та показники сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку:

1. Показники інтелектуального (понятійного) компоненту: уявлення дітей про особливості взаємин у сім'ї (прояв любові, доброзичливості, поваги); обізнаність дитини про значення родинних стосунків (взаємодія з батьками, сприйняття ролей в сім'ї); обізнаність про сімейні функції кожного члена сім'ї (миття посуду, прибирання по дому, догляд за домашніми улюбленцями); проявляє інтерес до вивчення свого роду (знає старших членів родини, свій родовід); обізнаність з родинними святами (хрестини, день народження).

2. Показники поведінкового (морально-ціннісного) компоненту: вміння дитини дотримуватись норм та правил співжиття у сім'ї (виконує обов'язки, слухається батьків); виявляє чуйність, уважність та повагу до членів родини; прислухається до порад та звернень близьких; проявляє бажання запобігти конфліктам, поступатися своїми бажаннями на користь рідних; уміння відтворити елементарну послідовність дій під час проведення родинних свят (зустріч гостей, бесіди за родинним столом).

3. Показники емоційно-почуттєвого компоненту: помічає різницю в настрої та почутті близьких (співпереживає, співчуває, розділяє радість); усвідомлює значущість власних дій для інших; проявляє уважність до рідних; проявляє готовність допомогти тому, хто цього потребує.

Було визначено такі рівні сформованості родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку: високий, середній, низький.

До високого рівня сформованості родинних цінностей відносимо дітей у яких: наявні повні уявлення дітей про особливості взаємин у сім'ї (прояв любові, доброзичливості, поваги); правильна обізнаність дітей про значення родинних стосунків (взаємодія з батьками, сприйняття ролей в сім'ї); повна обізнаність про сімейні функції кожного члена сім'ї (миття посуду, прибирання по дому, догляд за домашніми улюбленцями); проявляє стійкий інтерес до вивчення свого роду (знає старших членів родини, свій родовід); повна обізнаність з родинними святами (хрестини, день народження); вміння дотримуватись норм та правил співжиття у сім'ї (виконують обов'язки, слухаються батьків); виявляють чуйність, уважність та повагу до членів родини; прислухаються до порад та звернень близьких; проявляють бажання запобігти конфліктам,

поступатися своїми бажаннями на користь рідних; вміють відтворити елементарну послідовність дій під час проведення родинних свят (зустріч гостей, бесіди за родинним столом); помічають різницю в настрої та почутті близьких (співпереживають, співчують, розділяють радість); усвідомлюють значущість власних дій для інших; проявляють уважність до рідних; проявляють готовність допомогти тому, хто цього потребує.

До середнього рівня сформованості родинних цінностей відносимо дітей у яких: наявні достатні уявлення дітей про особливості взаємин у сім'ї (прояв любові, доброзичливості, поваги); правильна обізнаність дітей про значення родинних стосунків (взаємодію з батьками), але їм важко сприймати ролі в сім'ї; неповна обізнаність про сімейні функції кожного члена сім'ї (миття посуду, прибирання по дому, догляд за домашніми улюбленцями), але виправляються при незначній допомозі вихователя; проявляють не стійкий інтерес до вивчення свого роду (знає старших членів родини, свій родовід); неповна обізнаність з родинними святами (день народження); вміють дотримуватись норм та правил співжиття у сім'ї (виконують обов'язки, слухаються батьків), але іноді потрібно нагадувати їм про це; виявляють вибірково чуйність, уважність та повагу до членів родини; не завжди прислухаються до порад та звернень близьких; не завжди проявляють бажання запобігти конфліктам, поступатися своїми бажаннями на користь рідних, потрібне втручання дорослого; відчують складнощі у відтворенні елементарної послідовності дій під час проведення родинних свят (зустріч гостей, бесіди за родинним столом), але виправляються при незначній допомозі вихователя; іноді не помічають різницю в настрої та почутті близьких (співпереживають, співчують, розділяють радість), потребують нагадування; не завжди усвідомлюють значущість власних дій для інших; у більшості випадків проявляють уважність до рідних; не завжди проявляють готовність допомогти тому, хто цього потребує, потрібне нагадування.

До низького рівня сформованості родинних цінностей відносимо дітей у яких: наявні поверхневі уявлення дітей про особливості взаємин у сім'ї (прояв поваги); часткова обізнаність дітей про значення родинних стосунків (взаємодію з батьками), майже не сприймають та плутають ролі в сім'ї; поверхова обізнаність про сімейні функції кожного члена сім'ї (миття посуду, прибирання по дому, догляд за домашніми улюбленцями), відчують труднощі навіть при значній допомозі вихователя; майже не проявляють інтерес до вивчення свого роду; поверхова обізнаність з родинними святами (відчують ускладнення, коли потрібно назвати родинні свята); майже не вміють дотримуватись норм та правил співжиття у сім'ї (виконують обов'язки іноді, слухаються батьків тільки коли є бажання); майже не виявляють чуйність, уважність та повагу до членів родини; майже не прислухаються до порад та звернень близьких; майже не проявляють бажання запобігти конфліктам, поступатися своїми бажаннями на користь рідних; відчують значні складнощі у відтворенні елементарної послідовності дій під час проведення родинних свят (зустріч гостей, бесіди за родинним столом), не виправляються навіть при допомозі вихователя; майже не помічають різницю в настрої та почутті близьких (співпереживають, співчують, розділяють радість) навіть при нагадуванні; майже не усвідомлюють значущість власних дій для інших; майже не проявляють уважність до рідних; майже не проявляють готовність допомогти тому, хто цього потребує, навіть при нагадуванні.

Для визначення ступеню прояву показників сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку підібрані такі діагностичні методики: методика Джона Бука «Тест Будинок – Дерево – Людина»; методика Рене Жилия; методика «Незакінчені речення» Д. Сакса та С. Лев.

Було визначено шкалу оцінювання показників сформованості родинних цінностей дітей середнього дошкільного віку: 3 бали – діти виконали всі діагностувальні завдання; труднощів не виникло; за допомогою до вихователя не зверталися; 2 бали – діти частково виконали діагностувальні завдання; при потребі зверталися за допомогою до вихователя; 1 бал – діти майже не змогли виконати всі завдання, допустили багато помилок. Розроблено систему оцінювання визначених показників сформованості родинних цінностей: високий рівень – від 42 балів до 29 балів; середній рівень – від 28 балів до 15 балів; низький рівень – від 14 балів до 1 балу.

На констатувальному етапі дослідження отримано такі результати: у групі № 1: з високим рівнем сформованості родинних цінностей 2 дітей (8 %), з середнім рівнем – 8 дітей (32 %), з низьким рівнем – 15 дітей (60 %). У групі № 2: з високим рівнем – 1 дитина (4 %), з середнім рівнем – 5 дітей (20 %), з низьким рівнем – 19 дітей (76 %). Експериментальною групою була обрана група № 2, у якій менше дітей з високим та середнім рівнями і більше з низьким, контрольною була обрана група № 1, у якій більше дітей з високим та середнім рівнями та менше з низьким рівнем.

Висновки. Кількісні дані, які було отримано на констатувальному етапі експерименту, свідчать про те, що формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку було неефективним. Перспективою дослідження є розробка дієвої системи формувальної роботи з формування родинних цінностей у дошкільників засобами сучасних сюжетно-рольових ігор та виявлення її ефективності на контрольному етапі експерименту.

Використана література:

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» від 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

3. Княжева І. А., Казімірчук Г. Є. Формування ціннісного ставлення до предметного довкілля у дітей п'ятого року життя. *Дошкільна, початкова і вища освіта : реалії та перспективи, присвячена 205-річницю Університету Ушинського* : збірник наукових статей. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2022. С. 12–17.
4. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівець, 2023. 210 с.
5. Манжелій Н. М., Вашак О. О., Фазан Т. П. Формування сімейних цінностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2023. № 82. С. 3–10.
6. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в ігровій та навчальній діяльності в освітній системі «Радість розвитку». *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (1). С. 1–12.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня» / кер. О. І. Білан. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
8. Тарабасова Л. Г., Олєфір Н. В. Виховання в дошкільників сімейних цінностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75, т. 3. С. 13–16.
9. Трифонова О. С., Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку. Одеса: Видавець М. П. Черкасов, 2010. 239 с.
10. Федорова М. А. Характеристика поняття «моральні цінності особистості». *Освітологічний дискурс*. 2014. № 4 (8). С. 247–257.
11. Федорчук О. І. Роль сім'ї в привласненні дитиною базових цінностей співжиття. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи* : збірник наукових праць. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2020. С. 393–403.
12. Я у світі : програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Анішук, Л. В. Артемова та ін. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

References:

1. Bohush A. M., Lysenko N. V. (2002) *Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi* [Ukrainian ethnology in a preschool institution]. Kyiv : Vysha shkola. 407 s. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy. Pro doshkilnu osvitu. [Law of Ukraine. On preschool education.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].
3. Kniazheva I. A., Kazimirchuk H. Ye. (2022) Formuvannya tsinnisnogo stavlennia do predmetnoho dovkillia u ditei piatoho roku zhyttia. [The formation of a valuable attitude to the subject environment in children of the fifth year of life]. *Doshkilna, pochatkova i vysha osvita : realii ta perspektyvy, prysviachena 205-richnytsi Universytetu Ushynskoho*. Odesa : Vydavets Bukaiev V. V. S. 12–17 [in Ukrainian].
4. Kompleksna prohrama rozvytku, navchannia ta vykhovannia ditei doshkilnoho viku «Soniashnyk» (2023) [Comprehensive program for the development, training and education of preschool children «Sunflower»]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
5. Manzhelii N. M., Vashak O. O., Fazan T. P. (2023) Formuvannya simeinykh tsinnosteï u ditei doshkilnoho viku. [Formation of family values in preschool children]. *Pedahohichni nauky*. № 82. S. 3–10 [in Ukrainian].
6. Pirozhenko T. O., Khartman O. Yu. (2020) Stanovlennia tsinnisnykh oriientatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku v irovii ta navchalnii diialnosti v osvittii systemi «Radist rozvytku». [Formation of value orientations of children of preschool and primary school age in game and educational activity in the educational system «Joyfulness of development»]. *Visnyk NAPN Ukrainy*. № 2 (1). S. 1–12 [in Ukrainian].
7. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» (2017) [Preschool Child Development Program «Ukrainian Preschool»]. Ternopil : Mandrivets [in Ukrainian].
8. Tarabasova L. H., Olefir N. V. (2021) Vykhovannia v doshkilnykiv simeinykh tsinnosteï. [Education of family values in preschoolers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoï osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 75, t. 3. S. 13–16 [in Ukrainian].
9. Tryfonova O. S., Kyselova O. I. (2010) Moralno-etychne vykhovannia ditei doshkilnoho viku. [Moral and ethical education of preschool children]. Odesa : Vydavets M. P. Cherkasov. 239 s. [in Ukrainian].
10. Fedorova M. A. (2014) Kharakterystyka poniattia «moralni tsinnosti osobystosti». [Description of the concept «moral values of personality»]. *Osvitohichnyi dyskurs*. № 4 (8). S. 247–257 [in Ukrainian].
11. Fedorchuk O. I. (2020) Rol simi v pryvlasnenni dytynoiu bazovykh tsinnosteï spivzhyttia. [The role of the family in the child's acquisition of the basic values of coexistence]. *Doshkilna osvita v konteksti idei Novoi ukrainskoi shkoly*. S. 393–403 [in Ukrainian].
12. Ya u sviti. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv (2019) [I am in the world. Child development program from birth to six years]. Kyiv : TOV «MTsFER-Ukraina» [in Ukrainian].

Kudriavtseva O., Prokopova H. The problem of the formation of family values in children of middle preschool age

The problem of the formation of family values in preschool children is relevant in our time, which is emphasized in such legislative documents in preschool education as: the Law of Ukraine «On Preschool Education», programs «Sunflower», «I am in the World», «Ukrainian Preschool».

The purpose of the article is to theoretically substantiate the essence of the formation of family values in children of middle preschool age and to determine the levels of formation of family values in children of middle preschool age at the ascertaining stage of the experimental study.

The interpretation of the concepts of «values», «moral values», «family values» by researchers is considered. The essence of the concept of «family values» has been clarified, namely: a set of vital knowledge about the family, which is based on the idea of the institution of the family, relationships within it. The approaches of scientists to the formation of family values in preschool children are considered. It is noted that the problem of the formation of family values in children of middle preschool age remains insufficiently researched.

The ascertaining experiment of pedagogical research is described, the essence of which was to identify the state of formation of family values in children of middle preschool age. The components and indicators of the formation of family values in children of middle preschool age are determined: the intellectual (conceptual) component with indicators, the behavioral (moral-value) component with indicators, the emotional-sensual component with indicators. The levels of formation of family values in children of middle preschool age are characterized (high, average, low). A scale and a system for evaluating indicators have

been developed. A diagnostic technique is proposed for determining the degree of manifestation of indicators of the formation of family values in children of middle preschool age. The results of the ascertaining stage of the research are presented, which proved the expediency of conducting further experimental work, namely formative (development and implementation of a modern system of plot-role-playing games) and control (confirmation of the effectiveness of the developed formative work system) experiments.

Key words: values, family values, children of middle preschool age, components, indicators, levels of formation of family values.

УДК 355:930.24:796.011.3-053.5

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.08>

Леус С. О.

ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЯК МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У РЕЗУЛЬТАТАХ ОПИТУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ

Військово-історична реконструкція є поширена у великих містах України: Київ, Львів, Харків, Одеса, Вінниця та інші. Враховуючи московське вторгнення в Україну, військово-історична реконструкція з 2008 року несла в собі патріотичне виховання, просвітницьку діяльність та підготовку її учасників до війни. На сьогодні велика частина реконструкторів приєдналася до сил оборони України.

При підготовці школярів до оборони України ми орієнтуємося на використання військово-історичної реконструкції, а саме військово-прикладних вправ, які у ній присутні.

Ми опитали вчителів трьох ключових предметів – історії України, захисту України та фізичної культури. Таке поєднання предметів зумовлено орієнтацією наукового дослідження на покращення фізичного виховання в школах, вирішення питання патріотичного виховання через призму історії України, а також питання підготовки молоді до оборони України.

Метою дослідження було представити результати відповідей про ставлення вчителів до військово-історичної реконструкції, та вплив цієї методики на фізичний розвиток учнів, патріотизм та підготовку молоді до оборони України.

Для проведення дослідження була розроблена анкета на онлайн платформі, яка була поширена по школах усієї України. Було використано соціологічні методи та методи математичної статистики при обробці даних.

Результати опитування вчителів засвідчили, що 99,3% респондентів погодилися з тим, що вивчення учнями історії українського війська є важливою. Про військово-історичну реконструкцію знають 47,2% опитаних вчителів. На думку 72% вчителів, військово-історична реконструкція через "живу історію", та реальне переживання подій минулого України, дозволить підвищити рівень патріотизму в школярів. Також вона посіла 3-тє місце серед методик за впливом на фізичний розвиток учнів. Близько 58% респондентів зацікавила методика використання військово-історичної реконструкції на уроках фізичного виховання.

Результати дослідження свідчать про підтримку вчителями використання військово-історичної реконструкції на уроках фізичної культури старшокласників.

Ключові слова: військово-історична реконструкція, патріотизм, фізична культура, старшокласники, історія України, Захист України, методика, вчителі.

У 2024 році продовжується боротьба України з московитами і питання підготовки учнів до оборони України не втрачає актуальність. У школах існує профільний предмет «Захист України», який готує молодь до можливої участі у війні, є різноманітні методики, які додатково здійснюють таку підготовку. Ми запитали респондентів стосовно їхнього ставлення до цих методик та військово-історичної реконструкції також.

Опитавши вчителів трьох профільних предметів – фізичної культури, історії України та захисту України, ми отримали дані, щодо вище згаданих методик. Також вони дали оцінку методикам включно з методикою військово-історичної реконструкції, яка передбачає поєднання впливів трьох вище згаданих предметів.

Тему військово-історичної реконструкції в Україні розкрито здебільшого у туристичних цілях. За кордоном ми змогли відшукати лише інформацію про використання військово-історичної реконструкції на заняттях з історії чи у форматі відкритих занять. Двоє вчителів у США поєднали рухову активність на заняттях фізичного виховання з історією. Вони вирішили взяти за основу гру вибивали, а історичною тематикою – Війну за незалежність США [10].

Окрім цього, у Великій Британії у школі Talbot Heath також проводився урок присвячений Першій світовій війні. Учениці 4 і 5 класів отримати знання і практичний досвід про життя солдата в окопах Першої світової війни [8].

Щодо військово-патріотичного виховання молоді то в Україні цю тему активно розробляли такі автори як І. Бех [2], Бородай Е. [3], М. Зубалій, Ю. Красильник та В. Мірошніченко.

Кузора І.В., Коломоєць Г.А. розробили Варіативний модуль військово-патріотичного хортингу, оснований на військово-прикладних вправах і є у навчальній програмі рекомендованої міністерством освіти і науки України. Бородай Е. досліджував тему військово-прикладних видів спорту у процесі допризовної підготовки. Розробляв тему ефективного засобу формування прикладних навичок старшокласників.

Метою дослідження є оприлюднення результатів опитування вчителів, щодо їх ставлення до військово-історичної реконструкції та порівняння її з іншими військово-прикладними методиками.

Була розроблена анкета на онлайн платформі Google Форми. Доступ до неї був поширений через обласні департаменти освіти кожної області України. У свою чергу анкета поширювалася по закладах освіти – школах, а саме по профільних вчителів. Опитування було орієнтоване на вчителів: фізичної культури, історії та захисту України. Вибір зумовлений відповідно до дисертаційного дослідження про методику, яка повинна об'єднати у собі вище згадані навчальні дисципліни. Респондентам було представлено 48 питань, основні з яких представлено нижче.

Отже, було використано соціологічні методи: опитування (анкетування), а також методи математичної статистики. Останні були використані для обробки даних з Google Форми і були представлені у вигляді графіків та у вигляді таблиці Excel.

За сприяння обласних управлінь освіти з грудня 2023-го по лютий 2024-го року, було опитано вчителів з усіх куточків України. Це здійснювалось в межах теми науково-дослідної роботи «Використання засобів військово-історичної реконструкції на уроках фізичного виховання старшокласників» на базі Львівського державного університету імені Івана Боберського.

Було опитано 2119 респондентів із 21 області України. Така вибірка дозволила забезпечити достовірність результатів опитування з теми військово-історичної реконструкції.

На вашу думку, історія українського війська важлива для патріотичного виховання молоді?	
Так	1966, або 93,5%
Ні	16, або 0,8%
Важко відповісти	121, або 5,8%
Чи знаєте ви про військово-історичну реконструкцію, використання на ній різноманітного озброєння, бронетехніки, розгортання укріплених позицій?	
Так	998, або 47,2%
Ні	572, або 27,1%
Важко відповісти	544, або 25,7%
Чи військово-історична реконструкція через "живу історію" та реальне переживання подій минулого України дозволить підвищити рівень патріотизму в школярів?	
Так	1657, або 78,2%
Ні	62, або 2,9%
Важко відповісти	400, або 18,9%
Вкажіть, на вашу думку, у порядку спадання методики військово-прикладних вправ, які найкраще вплинуть на фізичний розвиток учнів.	
«Джура»	Найкраще
«Хортинг»	Краще
Військово-історична реконструкція	Середньо
«БАРС»	Малоймовірно
Шкільна програма	Не вплине
Чи вас зацікавила методика використання військово-історичної реконструкції на уроках фізичного виховання?	
Так	1231, або 58,1%
Ні	888, або 41,9%

1. У першому питанні ми спостерігаємо позитивну картину світогляду респондентів. Адже під час повномасштабної війни з московією історія українських військових формувань є вкрай важливою. Бувають випадки, що молодь знає лише поверхнево про збройні сили нашої держави з 1991-го року, про козаків та про князівську дружину періоду Русі. І в цьому випадку молоддю дуже легко маніпулювати, адже чіткої, логічної картини формування українського війська в них – не має. Відповідно і відчуття давності та традиції української армії їм просто не відома, а це сильно впливає на мотивацію української молоді ставати на захист держави та наслідувати захисників української соборності минулого.

Щодо відповідей «Ні» – ми можемо припустити, що це статистична похибка, адже відповідей менше 1 відсотка.

Це питання перевірялося контрольним питанням. Відповідь «Ні» зменшилася на 1 позицію, а переглядаючи відповіді детальніше, значимо, що повторив відповідь «Ні» лише один респондент, інші – змінили свою відповідь з «Так» на «Ні», або з «Ні» на «Так».

2. Лише половина респондентів відповіла, що знають про військово-історичну реконструкцію. Дані відповіді дають нам зрозуміти, що військово-історична реконструкція не достатньо поширена в Україні та представлена окремими осередками, в більшості – по великих містах. Лише половина респондентів розуміла в наступних питаннях, про що мова, тому при аналізі опираємося на відповіді до даного питання.

Не популярність знань про реконструкцію може бути спричинено не лише зацікавленням людей, але й також державною політикою, оскільки влада не була зацікавлена в таких заходах і такі заходи часто залишалися місцевою ініціативою.

3. Більше третини респондентів відповіли «Так», погодилися з твердженням про те, що наслідуючи історичних прототипів, проживаючи події минулого України – школярі на собі відчують в яких умовах і якими засобами українці виборювали свою незалежність. Для учнів це чудова можливість поринути в минуле не через підручник, а безпосередньо через виконання завдань та створеної атмосфери. Асоціюючи себе захисниками України минулого, учні відчують тяглість поколінь та споконвічну традицію українського війська української держави.

4. Респондентам було запропоновано обрати в порядку спадання подані методики. Розподіл місць було здійснено завдяки математичному розрахунку різниці голосів. Таким чином шкільна програма посіла останнє місце через більшу кількість голосів. Хоча на набрала багато голосів борючись за перше місце. Дивлячись на таблицю ми бачимо, що відповіді є різнопланові. Проте, на думку авторів, шкільна програма найкраще впливає на фізичний розвиток учнів, тому що «Джура» не може замінити все те, що враховано при складанні програми предмету «фізичного виховання». Загалом фізичний вплив у «Джурі» носить не основний, а додатковий характер, тому його вплив локальний. Також додамо, що цього року вже є складена нова шкільна програма фізичної культури, а також Захисту України, яка враховує досвід війни і підготовки молоді до захисту держави.

Щодо «Хортингу», то поруч з «не шкільними» методиками, він посідає друге місце, рухливість на його заняттях пов'язує динамічні та статичні навантаження. Щодо військово-історичної реконструкції, то її вплив ми лише досліджуємо, тому вчителі, яких ми опитували могли відповідати лише зі своїх здогадок. «Барс» через свою не популярність посів відповідне 4 місце.

5. Питання зацікавленості методикою реконструкції, показало перспективи впровадження методики в школах. Отже, ми бачимо, що лише половина вчителів зацікавилася даною методикою. Причинами таких відповідей, на нашу думку, можуть бути небажання вводити, щось нове в процес навчання не будучи вмотивованими фінансово; відсутність уявлення про військово-історичну реконструкцію, або про те як її використання в школі, в тому числі фінансово це забезпечити.

Можливо це пов'язано знову ж таки з малою кількістю інформації про саму методику та достатнє фінансове чи матеріальне забезпечення таких занять. Додамо що в попередніх питаннях респонденти відмічали, що мало знають військово-історичну реконструкцію.

Висновки. Онлайн опитування вчителів з усієї України допомогло дослідити питання ставлення вчителів до військово-історичної реконструкції та визначити потенціал цієї методики у її впровадженні.

Використана література:

1. Зануритися в минуле : Що таке історичні реконструкції й кому вони потрібні – новини Вінниці. *www.depo.ua* : URL : <https://vn.depo.ua/ukr/vn/zanuritisya-v-minule-shcho-take-istorichni-rekonstruktsii-y-komu-voni-potribni-202101291277963>
2. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України : Реалії та орієнтовні позиції. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. 2023. №5(2). С. 1–7.
3. Канішевська Л. В. Вивчення готовності вчителів до реалізації проблеми військово-патріотичного виховання старшокласників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2024. 3К 176. С. 233–237.
4. Канішевська Л. В. До питання військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах воєнного стану : Організація та результати всеукраїнського опитування. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 2 (30).
5. Леус С. О. Методика використання військово-історичної реконструкції на уроках фізичної культури. *The 5th International Scientific and Practical Conference "Perspectives of World Science and Education"*. 2020. С. 538–540.
6. Andres A., Leus S., Maksymyak V., & Bulatov O. Military historical reconstruction as a tool of patriotic physical education. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)*. 2023. № 5(165). С. 11–13.
7. Borodai E. Militaryapplied sports as effective means of development of motility of movements and formation of applied skills of high school student in the process of preconscription training. *Pedagogical Sciences*. 2020. № 75–76. С. 44–49.
8. Тумчык М., & Kasich, N. Ensuring unity of physical and military-patriotic education of high school students in the process of physical culture and health-improving activities. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2023. № 27 (2). С. 200–211.
9. Upper 4 experience world war one interdisciplinary lesson – talbot heath. *Talbot Heath* : URL : <https://www.talbotheath.org/upper-4-experience-world-war-one-interdisciplinary-lessons/>
10. US history and PE collaboration activity. *Highfivehistory* : URL: <https://highfivehistory.com/2016/10/07/us-history-and-pe-collaboration-activity/>

References:

1. Zanurytisia v mynule : Shcho take istorychni rekonstruktsii y komu vony potribni – novyny Vinnytsi. [Immerse yourself in the past : What are historical reenactments and who needs them – Vinnytsia news]. www.depo.ua. URL : <https://vn.depo.ua/ukr/vn/zanuritisya-v-minule-shcho-take-istorichni-rekonstruktsii-y-komu-voni-potribni-202101291277963> [in Ukrainian].
2. Bekh I. D., Kanishevska L. V., & Malynoshchynskyi R. V. (2023) Stratehiia viiskovo-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi v systemi osvity ukrainy : Realii ta oriientovni pozysii. [Strategy of Military-Patriotic Education for Children and Youth in the Educational System of Ukraine : Realities and Guiding Positions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* 5(2). 1–7 s. [in Ukrainian].
3. Kanishevska L. V. (2024) Vyvchennia hotovnosti vchyteliv do realizatsii problemy viiskovo-patriotichnoho vykhovannia starshoklasnykiv. [Study of Teachers' Readiness to Implement the Problem of Military-Patriotic Education of High School Students: Organization and Results of a Nationwide Survey.]. Kyiv. S. 233–237 s. [in Ukrainian].
4. Kanishevska L. (2024) Do pytannia viiskovo-patriotichnoho vykhovannia starshoklasnykiv v umovakh voiennoho stanu: Orhanizatsiia ta rezultaty vseukrainskoho opytuvanniam. [On the Issue of Military-Patriotic Education of High School Students Under Martial Law Conditions: Organization and Results of a Nationwide Survey]. Kyiv, 544–552 s. [in Ukrainian].
5. Leus S. O. (2020) Metodyka vykorystannia viiskovo-istorychnoi rekonstruktsii na urokakh fizychnoi kultury. [Methodology for Using Military-Historical Reconstruction in Physical Education Classes]. Osaka. S. 538–540 [in Ukrainian].
6. Andres A., Leus S., Maksymyak V., & Bulatov O. (2023). Military historical reconstruction as a tool of patriotic physical education. [Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University]. Kyiv. S. 11–13.
7. Borodai E. (2020) Viiskovoprykladni vydy sportu yak efektyvni zasoby rozvytku rukhovyykh yakosti ta formuvannia prykladnykh navychok starshoklasnykiv u protsesi dopryzovnoi pidhotovky. [Militaryapplied sports as effective means of development of motility of movements and formation of applied skills of high school student in the process of precription training]. Poltava. S. 44–49 [in Ukrainian].
8. Tymchyk, M., & Kasich, N. (2023) Ensuring Unity of Physical and Military-Patriotic Education of High School Students in the Process of Physical Culture and Health-Improving Activities. Kyiv, 2000. 211 s.
9. Upper 4 experience World War one interdisciplinary lesson – talbot heath. Talbot Heath. URL : <https://www.talbotheath.org/upper-4-experience-world-war-one-interdisciplinary-lessons/>
10. US history and PE collaboration activity. URL : <https://highfivehistory.com/2016/10/07/us-history-and-pe-collaboration-activity/>

Leus S. Military-historical reenactment as a methodology for physical education of high school students from the perspective of teachers

Military-historical reenactment is widespread in major cities of Ukraine: Kyiv, Lviv, Kharkiv, Odesa, Vinnytsia, and others. Considering the geopolitical changes that have taken place in Ukraine and its neighboring countries, military-historical reenactment has carried patriotic education, enlightenment activities, and prepared its participants for war. Currently, reenactments are not conducted in Ukraine due to the full-scale invasion by Moscow, and a significant portion of reenactors have joined the Ukrainian defense forces. Therefore, we now have an acute need for patriotic and military education for society, especially the youth.

Regarding the preparation of students for the defense of Ukraine, our study focuses on the use of military-historical reenactment, specifically the military-applied exercises present in it. We developed a methodology, identifying key exercises that children can perform during physical education classes. We emphasize that we consider the application of reenactment as a module within the physical education curriculum for senior classes.

Based on this, we developed an online survey to gather information from teachers regarding the implementation of this methodology in schools. We surveyed teachers of three key subjects: Ukrainian history, defense of Ukraine, and physical education. This combination of subjects is driven by the scientific study's focus on improving physical education in schools, addressing patriotic education through the lens of Ukraine's history and the struggle of the Ukrainian people, and preparing the youth for the defense of Ukraine.

The purpose of the study was to present the results of respondents' answers, which provided information on teachers' attitudes towards military-historical reenactment and the impact of this methodology on the physical development of students, patriotism, and the preparation of youth for the defense of Ukraine.

To conduct the study, a questionnaire was developed on an online platform. Access to the questionnaire was distributed through appeal letters from the education departments of each region of Ukraine, which were then disseminated to educational institutions – schools. Thus, sociological methods and mathematical statistics were used in data processing.

The survey results indicated that 99.3% of the teachers agreed on the importance of students learning about the history of the Ukrainian military. Military-historical reenactment is known by 47.2% of the surveyed teachers. According to 72% of the teachers, military-historical reenactment, through "living history" and the real experience of past events in Ukraine, can significantly increase the level of patriotism among students. Additionally, military-historical reenactment ranked third among methodologies in terms of its impact on students' physical development. Approximately 58% of the respondents expressed interest in incorporating military-historical reenactment into physical education lessons.

The results of the study indicate strong support from teachers for the use of military-historical reenactment in physical education lessons for high school students.

Key words: *Military-historical reenactment, patriotism, physical education, high school students, history of Ukraine, defense of Ukraine, methodology, teachers.*

УДК 378.016:51]:004

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.09>

Несен А. О.

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Проведений аналіз сутнісних ознак поняття інформаційно-аналітичної компетентності у дослідженнях сучасних науковців, його структури і співвідношення складників досліджуваного феномена. Зазначено, що в тлумаченні провідних науковців інформаційно-аналітична діяльність визначає прояви відповідної компетентності у процесі професійної діяльності майбутніх фахівців і передбачає сформованість компонентів: мотиваційного (прагнення здобувачів до віднаходження необхідної професійно актуальної інформації у різних джерелах), знаннєвого (обізнаність у сфері цифрових технологій у контексті методів і засобів пошуку, зберігання та аналітико-синтетичну обробку інформації), технологічного (володіння уміннями, алгоритмами, способами, досвідом застосовувати різні технології у професійній діяльності); рефлексивного (усвідомлення необхідності інформаційно-аналітичної діяльності, вміння аналізувати особистий досвід у цій галузі, оцінювати результативність проведеної роботи, здатність віднаходити помилки та вміння їх ефективно виправляти), творчого (прояв креативного професійного мислення та вмінь, індивідуальних здібностей, котрі впливають на результативність майбутньої професійної діяльності). Запропоновано авторське тлумачення дефініції «інформаційно-аналітична компетентність майбутніх учителів математики» як інтегративну якість особистості, котра характеризується наявністю аналітико-синтетичних знань, умінь, навичок, здатностей і ставлень, отриманих шляхом ефективного пошуку, систематизації й інтерпретації різноаспектної інформації із метою забезпечення ухвалення відповідальних рішень і розв'язання окреслених завдань у процесі діяльності в динамічному суспільстві). У структурі інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів математики виокремлені наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний (прагнення до здійснення пошуку, отримання значущої інформації та досягнення мети; морально-етичні якості); когнітивно-аналітичний (наявність теоретичних, методичних і технологічних знань; здатність до аналізу й синтезу інформації, її формалізації і порівняння); діяльно-технологічний (володіння аналітичними уміннями і прийомами, способами та алгоритмами аналітико-синтетичної обробки інформації; наявність досвіду застосування інформаційно-комунікаційних технологій у пошуковій діяльності; оцінно-рефлексивний (розвиток навичок самоконтролю і самоосвіти, здатність до рефлексії).

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, інформаційно-аналітична діяльність, структура інформаційно-аналітичної компетентності, майбутні вчителі математики, професійна підготовка.

Освітня галузь на сьогодні зазнає значних трансформаційних змін, котрі зорієнтовані на підготовку компетентних фахівців, які володіють професійними знаннями, виявляють уміння щодо оперування значними обсягами інформації, ефективного виконання інформаційно-аналітичних завдань, відбору й аналізу отриманого масиву даних, проведення його узагальнення. Ці якості сучасного фахівця важливі для майбутніх учителів математики в зв'язку з різко зростаючим обсягом оброблюваної інформації, складною взаємозалежністю між елементами її усвідомлення, аналізу й систематизації, а також джерельною базою її отримання. Основними вимогами до результатів інформаційно-аналітичної діяльності у вищій школі стають: її актуальність й однозначність, новизна і важливість, достовірність й об'єктивність, повнота викладу й обґрунтованість. За сучасних умов професійна підготовка вчителів математики не можлива без їх вільної орієнтації в інформаційному просторі, здатності швидко сприймати й обробляти значні обсяги інформації, постійно оновлювати власні знання, розширювати спектр необхідних умінь і навичок, а відтак – підвищувати рівень прояву інформаційно-аналітичної компетентності.

А. Кузьмінський, Н. Тарасенкова, І. Акуленко професійну підготовку вчителя математики трактують як єдність змісту, структури, мети навчання і виховання студентів, способів реалізації набутих знань, навичок і змін у роботі [9, с. 25]. Автори запевняють, що професійна підготовка здобувачів освіти зорієнтована на їх цілеспрямовану діяльність щодо засвоєння знань й оволодіння практичними навичками й уміннями для майбутньої професійної діяльності. В. Таточенко сприймає професійну підготовку майбутніх учителів математики як цілісну, цілеспрямовану, складну, нестабільну, динамічну, різнорівневу, нелінійну, структурно впорядковану, відкриту, мінливу педагогічну систему, котра має адекватну мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби, результати навчання, функції і послідовно реалізується освітнім середовищем педагогічного ЗВО в контексті особистісно зорієнтованої парадигми освіти на кожному з рівнів вищої освіти, функціонування якої передбачає використання підсистем, котрі формують готовність студентів до майбутньої педагогічної діяльності [13, с. 81]. Отже, автори досліджень акцентують увагу на складність, динамічність та мінливість професійної підготовки майбутніх учителів математики, організаційну єдність її складових (мети, змісту, методів навчання, організаційних форм, засобів, результатів навчання, функцій), звертають увагу на необхідність формування готовності студентів до педагогічної діяльності у якості результативності їх професійної підготовки.

У сучасній педагогічній теорії і практиці проблема формування інформаційно-аналітичної компетентності фахівців розглядається за такими пріоритетними аспектами, зокрема: інформаційно-аналітична

діяльність – В. Варенко [3], Н. Величко [4], І. Савченко, В. Ягупов [12]; структура інформаційно-аналітичної компетентності – В. Бабкін [2]; формування інформаційно-аналітичної компетентності здобувачів вищої освіти різних спеціальностей – О. Воробйова [5]; С. Григораш [6]; І. Демуз [7]; Н. Зінчук [1]; Л. Ісичко, О. Гур'євська, Н. Лобач [8]; Є. Лодатко [10]; інформаційно-аналітична компетентність керівників ПТНЗ – Л. Петренко [11], В. Ягупов [14] та ін.

Мета статті полягає у проведенні аналізу сутнісних ознак поняття інформаційно-аналітичної компетентності у дослідженнях сучасних науковців, розгляді його структури й авторському тлумаченні означеної дефініції в аспекті професійної підготовки майбутніх учителів математики.

Важливим чинником визначення сутнісних ознак і структури інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів математики є з'ясування характерних ознак саме інформаційно-аналітичної діяльності.

Так, Л. Петренко тлумачить «інформаційно-аналітичну діяльність» як специфічний вид професійної діяльності, котрий характеризується цілеспрямованим пошуком, збиранням, якісно-змістовим перетворенням інформації та продуктивним використанням її для розв'язання практичних завдань. Учена пропонує формулу структури інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД), а саме: інформаційна діяльність (ІД) + аналітична діяльність (АД) = ІАД. Науковиця зазначає, що кожна складова цієї структури потребує окремого вивчення, оскільки має свій зміст, функції і базується на певних теоріях, принципах, методології [11, с. 67]. Однак, сумування за вище наведеним алгоритмом не можна сприймати у якості простого арифметичного додавання показників інформаційної й аналітичної діяльності. Розгляд специфічних особливостей означених видів діяльності варто сприймати як комплексну категорію через взаємодію її складових.

У термінологічному словнику І. Савченко та В. Ягупова «Інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів» наведено тлумачення ряду термінів, що виявляють опосередковану дотичність до нашого дослідження, а саме: *інформаційно-аналітична робота* є результатом цілеспрямованої діяльності фахівця-аналітика щодо продукування інформації, котра має бути проаналізованою, синтезованою, логічно обґрунтованою систематизованою і наведеною у зручній для використання формі; *інформаційно-аналітична діяльність* є сукупністю інформаційних процесів у вигляді збирання, пошуку, обробки, передачі та використання інформації, необхідної для цілеспрямованого управління; комплекс заходів, котрі здійснюються фахівцями, органами управління щодо реалізації інформаційних процесів [12, с. 51, 53]; *інформаційно-аналітична компетентність викладача ПТНЗ* є його інтегративною характеристикою, котра засвідчує підготовленість, готовність і здатність успішно здійснювати пошук, збір, аналіз, обробку інформації і продуктивно її використовувати при розв'язанні професійно-педагогічних завдань у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; *інформаційно-аналітичне забезпечення* є системою інформаційно-аналітичних заходів, котра спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації шляхом її підготовки та доведення до споживачів [12, с. 56]. Проведений сутнісний аналіз означених дефініцій доводить, що «інформаційно-аналітична робота», «інформаційно-аналітичне забезпечення» й «інформаційно-аналітична діяльність» обумовлюють збір та продукування систематизованої інформації, систему заходів щодо реалізації інформаційних процесів, а «інформаційно-аналітична компетентність» доцільно розглядати у якості прояву особистісної підготовленості або готовності і здатності до успішного пошуку, аналізу й обробки інформації та формування на цьому підґрунті суб'єктної інтегративної якості.

М. Варенко акцентує увагу на провідне правило результату ефективного *інформаційно-аналітичного процесу*, а саме: створення аналітичного продукту (огляду, довідки, звіту, прогнозу тощо), котрий повинен бути придатним для використання та узгоджуватися із основними принципами організації інформаційно-аналітичного процесу (повідомляти достовірно, своєчасно та ясно). Отже, серед принципів *інформаційно-аналітичного процесу* можна виокремити наступні: достовірність, своєчасність отримання документів та інформації, ясність і лаконічність викладення матеріалу [3, с. 29-30].

За результатами проведеного узагальнення теоретичного матеріалу щодо особливостей інформаційно-аналітичної роботи й діяльності, що здійснюється в умовах професійної підготовки учителів математики в ЗВО, можна стверджувати про необхідність пошуку здобувачами освіти необхідної, достовірної інформації та результативного проведення її аналітико-синтетичної обробки з метою отримання нових знань, розв'язання певних завдань, прийняття окреслених стратегічних рішень. Погоджуємося із Л. Ісичко, О. Гур'євською і Н. Лобач, що пріоритетними є два складники інформаційно-аналітичної діяльності: *інформаційно-пошуковий* (відбір, збереження, поширення інформації); *інтелектуальний* (аналітико-синтетичний обробиток отриманої інформації) [8, с. 86]. Виокремлені складники надають можливість об'єднати в єдине ціле інформаційну і аналітичну діяльність.

Погоджуємося із науковою позицією С. Григораш, що кожен складник інформаційно-аналітичної діяльності (*пошук, обробка, аналіз та наведення інформації*) включає аналітичну й інтеграційну складові, а саме: *пошук* – передбачає побудову методичної послідовності дій, усвідомлення та співставлення даних, визначення достовірності шляхом порівняння фактів; результатом обробки інформації є *створення нового інформаційно-аналітичного продукту*, що охоплює процедури аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, інтерпретації, класифікації, структурування тощо; *отриманий результат* надає можливість майбутньому фахівцю визначити його переваги після виконання інформаційно-аналітичної діяльності [6, с. 215]. Отже, проведення інформаційно-аналітичної діяльності є складним процесом, бо кожен її елемент детермінується

аналітичною й інтеграційною складовими. У цьому аспекті варто зазначити, що інформаційно-аналітичні навички майбутніх учителів математики визначаються їх когнітивними здібностями, котрі дозволяють на підґрунті аналітичного мислення віднаходити інформацію, інтерпретувати дані та робити висновки, приймати відповідальні рішення у професійному чи особистому контексті.

Беззаперечною є обставина, що ефективна організація інформаційно-аналітичної діяльності здійснюється у процесі професійної діяльності як певний її різновид. Щоб успішно здійснювати ІАД потрібно володіти інформаційно-аналітичною компетентністю, основи якої формуються у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки шляхом реалізації освітньо-професійної програми певної спеціальності. Відтак, звернемо увагу на сутнісні ознаки й структуру інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів математики.

В. Бабкін визначає *інформаційно-аналітичну компетентність* як інтегративну якість особистості, що характеризує цілеспрямований та ефективний пошук, аналіз, систематизацію, обробку, використання та інтерпретацію різноаспектної інформації, інтелектуальний аналіз даних для набуття нового знання та оперативного забезпечення процесу прийняття своєчасних й обґрунтованих рішень, характерних для діяльності в інформаційному суспільстві [2, с. 131]. Цей науковець виокремлює *компоненти та показники інформаційно-аналітичної компетентності бакалаврів комп'ютерних наук: мотиваційний* (прагнення студентів до здійснення пошуку, аналітико-синтетичної обробки інформації); *знаннєвий* (обізнаність у сфері цифрових технологій у контексті методів і засобів пошуку, зберігання та аналітико-синтетичної обробки інформації); *технологічний* (володіння вміннями, алгоритмами, способами, досвідом застосовувати різні технології у пошуковій діяльності й аналітико-синтетичній обробці інформації); *рефлексивний* (усвідомлення необхідності інформаційно-аналітичної діяльності, вміння аналізувати особистий досвід у цій галузі, оцінювати результат, здатність віднаходити помилки та вміння їх вчасно виправляти), *творчий* (рівень сформованості творчого професійного мислення та вмінь, індивідуальні здібності бакалавра комп'ютерних наук, котрі впливають на успішність професійної діяльності) [2, с. 135]. Отже, цей автор тлумачить *інформаційно-аналітичну компетентність* як інтегративну якість особистості та пропонує складну її структуру з п'яти компонентів: *мотиваційного, знаннєвого, технологічного, рефлексивного, творчого*. Крім того, науковець окреслює тісний взаємозв'язок між компонентами інформаційно-аналітичної компетентності, котрі можна вважати узгодженими, бо простежується наступність їх побудови як результат впливу попередніх складових. Наявність таких зв'язків дозволяє розглядати інформаційно-аналітичну компетентність у якості системного й цілісного утворення.

Л. Ісичко, О. Гур'євська, Н. Лобач визначають інформаційно-аналітичну компетентність майбутніх фахівців як складник професійної компетентності, що є віддзеркаленням готовності й здатності фахівця застосовувати здобуті знання, вміння, навички в сукупності з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних видів і форм, а також спроможність ефективно проводити її аналітико-синтетичний обробіток із метою отримання якісно нового знання в аспекті забезпечення ефективності процесу ухвалення відповідальних рішень і розв'язання поставлених завдань під час виконання професійних функцій [8, с. 86].

Важливим для нашого дослідження стали виокремлення цими авторами основних *компонентів формування інформаційно-аналітичної компетентності* в процесі дистанційного навчання під час проведення лекційних занять, а саме: *мотиваційного* (прагнення до пошуку навчальної інформації, усвідомлення необхідності отримання системи знань); *когнітивного* (система інформаційно-аналітичних знань та навчальної інформації); *діяльнісного* (сформована система методів оволодіння навчальною інформацією, здатність до аналізу отриманої інформації, її формалізації, узагальнення та систематизації; здатність до використання отриманої системи інформації у практичній навчальній діяльності); *суб'єктивного* (усвідомлення необхідності та важливості формування інформаційно-аналітичних умінь і навичок та засвоєння системи отриманої інформації у процесі подальшої професійної діяльності) [8, с. 86-87]. Отже, в тлумаченні цими науковцями інформаційно-аналітичної компетентності акцентується увага на формуванні готовності та здатності фахівця застосовувати здобуті знання, вміння, навички у сукупності з їх особистісними якостями як результату їх професійної підготовки. Структура означеного феномена є оптимальною і складається із чотирьох компонентів (*мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, суб'єктивного*).

Отже, узагальнимо позиції науковців щодо структурування інформаційно-аналітичної компетентності. Компонентний склад проаналізованих структур у цілому є однорідним та, переважно, складається із трьох або чотирьох компонентів. У всіх структурах наявний *когнітивний або знаннєвий компонент*; операційна складова представлена такими компонентами як *діяльнісний, функціональний, діялісно-технологічний, технологічний, аналітичний*, що дещо розмежовує орієнтацію на розвиток окреслених умінь та навичок; ціннісна складова визначається такими компонентами, котрі спрямовані на особистісний розвиток здобувачів та рефлексію: *мотиваційний, особистісно-ціннісний, мотиваційно-ціннісний, суб'єктивний, оцінно-рефлексивний, рефлексивний*.

У підсумку сформулюємо авторське бачення сутнісних ознак досліджуваної дефініції: «*інформаційно-аналітична компетентність майбутніх учителів математики*» – це інтегративна якість особистості, котра характеризується наявністю аналітико-синтетичних знань, умінь, навичок, здатностей і ставлень, отриманих шляхом ефективного пошуку, систематизації й інтерпретації різноаспектної інформації із метою

забезпечення ухвалення відповідальних рішень і розв'язання поставлених завдань у процесі діяльності в динамічному суспільстві.

У структурі інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів математики доцільно виокремити наступні компоненти, а саме:

– *мотиваційно-ціннісний* (прагнення до здійснення пошуку, отримання значущої інформації та досягнення мети; морально-етичні установки);

– *когнітивно-аналітичний* (наявність теоретичних, методичних і технологічних знань; здатність до аналізу інформації, її формалізації і порівняння);

– *діяльнісно-технологічний* (володіння аналітичними вміннями і прийомами, способами та алгоритмами аналітико-синтетичної обробки інформації; наявність досвіду застосування інформаційно-комунікаційних технологій у пошуковій діяльності);

– *оцінко-рефлексивний* (розвиток навичок самоконтролю і самоосвіти; здатність до рефлексії).

Висновки. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх учителів математики є важливою складовою їх професійної підготовки, бо воно передбачає розвиток у здобувачів освіти аналітико-синтетичних знань, умінь, навичок й особистісних ставлень, що призводить до конкурентної спроможності проведення ефективної професійної діяльності сучасними фахівцями в умовах трансформаційних процесів національної системи педагогічної освіти.

Використана література:

1. Zinchuk N. A. Informational-analytical competence of the managers: value in professional administrative activity and pre-condition of it's formation in high schools. *ITLT*. 2010. Vyp.7 (3). doi: 10.33407/itlt.v7i3.108.
2. Бабкін В. В. Структура інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Сер. «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2020. Вип. 1 (19). С.130–136. URL: https://www.researchgate.net/publication/346299058_Struktura_informacijno-naliticnoi_kompetentnosti_majbutnih_bakalavriv_komp'uternih_nauk
3. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
4. Величко Н. Аналітична складова інформаційно-аналітичної діяльності заступників директорів ПТНз з навчально-виробничої роботи. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. 2015. 41 с.
5. Воробйова О. Ретроспектива дослідження проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності у сучасній педагогічній науці. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. 69. С.184–188. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2018_71_32
6. Григораш С. М. Інформаційно-аналітична компетентність – ключовий складник компетентності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності (на прикладі дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність»). *Молодий вчений*. 2017. Вип. 3. С. 213–217. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_52
7. Демуз І. Інформаційно-аналітична складова професійної компетентності майбутніх документознавців. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. 2019. Вип. 7. С. 26–46. URL : <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-26-46>.
8. Ісичко Л. В., Гур'євська О. М., Лобач Н. В. Формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів під час проведення лекційних занять в умовах дистанційної освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. С. 85–90.
9. Кузьмінський А., Тарасенкова, Н., Акуленко, І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики. Черкаси : Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. 320 с.
10. Лодатко Є. О. Інформаційно-аналітична компетентність майбутніх фахівців у контексті сучасних освітніх реалій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 155. С. 176–179. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_155_41.
11. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. 456 с.
12. Савченко І. М., Ягупов В. В. Інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів : термінологічний словник. Київ : ІПТО НАПН України, 2015. 127 с.
13. Таточенко, В. І. Актуальні проблеми підготовки майбутніх вчителів математики в умовах постіндустріального суспільства. Реалії і перспективи природничо-математичної підготовки у закладах освіти: зб. матер. науково-практ. конф. (Херсон 12–13 вересня 2019 р.). Херсон : Видавництво ПП В. С. Вишемирський, 2019. С. 81–84.
14. Ягупов В. В. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Науковий вісник ІПТО НАПН України*. 2012. Вип. 3. С. 75–81.

References:

1. Zinchuk, N. A. (2010) Informational-analytical competence of the managers : value in professional administrative activity and pre-condition of it's formation in high schools. *ITLT*. Vyp.7 (3). doi: 10.33407/itlt.v7i3.108
2. Babkin V. V. (2020) Struktura informatsiino-analitychnoi kompetentnosti maibutnix bakalavriv kompiuternykh nauk. [The structure of informational and analytical competence of future bachelors of computer sciences.]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Ser. «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*. Vyp. 1 (19). S. 130–136. URL : https://www.researchgate.net/publication/346299058_Struktura_informacijno-naliticnoi_kompetentnosti_majbutnih_bakalavriv_komputernih_nauk [in Ukrainian].
3. Varenko V. M. (2014) Informatsiino-analitychna diialnist. [Information and analytical activity] : navch. posib. Kyiv : Universytet «Ukraina». 417 s. [in Ukrainian].
4. Velychko N. (2015) Analitychna skladova informatsiino-analitychnoi diialnosti zastupnykiv dyrektoriv PTNz z navchalno-vyrobnychoi roboty. [Analytical component of the informational and analytical activity of the deputy directors of PTNs for educational and production work]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv : metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy : zb. nauk. pr.* 41 s. [in Ukrainian].

5. Vorobiova O. (2017) Retrospektyva doslidzhennia problemy formuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti u suchasni pedahohichnii nauzi. [Retrospective study of the problem of formation of informational and analytical competence in modern pedagogical science]. *Pedahohichni nauky*. Vyp. 69. S. 184–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2018_71_32 [in Ukrainian].
6. Hryhorash S. M. (2017) Informatsiino-analitychna kompetentnist – kluchovyi skladnyk kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti (na prykladi dystsypliny «Informatsiino-analitychna diialnist»). [Information and analytical competence is a key component of the competence of future specialists in document studies and information activity (on the example of the discipline «Information and analytical activity»)]. *Molodyi vchenyi*. Vyp. 3. S. 213–217. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_52 [in Ukrainian].
7. Demuz I. (2019) Informatsiino-analitychna skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnikh dokumentoznavtsiv. [Informational and analytical component of professional competence of future document scholars]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*. Vyp. 7. S. 26–46. URL : <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-26-46> [in Ukrainian].
8. Isychko L. V., Hurievska O. M., Lobach N. V. (2021) Formuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti studentiv pid chas provedennia lektsiinykh zaniat v umovakh dystantsiinoi osvity. [Formation of informational and analytical competence of students during lectures in the conditions of distance education]. *Naukovi zapysky. Seria: Pedahohichni nauky*. S. 85–90 [in Ukrainian].
9. Kuzminskyi A., Tarasenkova, N., Akulenko, I. (2009) Naukovi zasady metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia matematyky. [Scientific foundations of methodical training of the future teacher of mathematics]. Cherkasy : Vyd-vo ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 320 s [in Ukrainian].
10. Lodatko Ye. O. (2018) Informatsiino-analitychna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv u konteksti suchasnykh osvitnikh realii. [Informational and analytical competence of future specialists in the context of modern educational realities]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seria : Pedahohichni nauky*. Vyp. 155. S. 176–179. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_155_41 [in Ukrainian].
11. Petrenko L. M. (2013) Teoriia i praktyka rozvytku informatsiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. [Theory and practice of development of informational and analytical competence of managers of vocational and technical educational institutions] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : IMA-pres. 456 s [in Ukrainian].
12. Savchenko I. M., Yahupov, V. V. (2015) Informatsiino-analitychna diialnist pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv : terminolohichnyi slovnyk. [Informational and analytical activity of pedagogical workers of vocational and technical educational institutions: terminological dictionary]. *Naukovyi visnyk IPTO NAPN Ukrainy*. 127 s [in Ukrainian].
13. Tatochenko, V. I. (2019) Aktualni problemy pidhotovky maibutnikh vchyteliv matematyky v umovakh postindustrialnoho suspilstva. Realii i perspektyvy pryrodnycho-matematychnoi pidhotovky u zakladakh osvity. [Actual problems of training future mathematics teachers in post-industrial society] : zb. mater. naukovo-prakt. konf. (Kherson 12–13 veresnia 2019 r.). Kherson : Vydavnytstvo PP V.S. Vyshemyrskyi. S. 81–84 [in Ukrainian].
14. Yahupov V. V. (2012) Informatsiino-analitychna kompetentnist kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: poniattia, zmist i struktura. [Informational and analytical competence of managers of vocational and technical educational institutions: concept, content and structure]. *Naukovyi visnyk IPTO NAPN Ukrainy*. Vyp. 3. S. 75–81 [in Ukrainian].

Nesen A. Essential signs of the informational-analytical competence of future math teachers

This article is an analysis of the essential features of the concept of the informational-analytical competence in the studies of modern scientists, its structure and the ratio of the components of the phenomenon under study has been carried out. It has been noted that in the interpretation of leading scientists, the informational-analytical activity determines the manifestations of appropriate competences in the professional activity of future specialists and assumes the formation of motivational (the desire of applicants to find the necessary professionally relevant information in various sources), knowledge (awareness in the field of digital technologies in the context of methods and means of search, storage and analytical-synthetic processing of information), technological (possession of skills, algorithms, methods, experience to apply various technologies in professional activity); reflective (awareness of the need for information and analytical activity, the ability to analyze personal experience in this field, evaluate the effectiveness of the work performed, the ability to find errors and the ability to effectively correct them), and creative (manifestation of creative professional thinking and skills, individual abilities that affect the effectiveness of the future professional activities) components. The author's interpretation of the definition «informational-analytical competence of future math teachers» has been proposed as an integrative quality of the personality, which is characterized by the presence of analytical and synthetic knowledge, abilities, skills, and attitudes, obtained by effective search, systematization and interpretation of multifaceted information in order to ensure the adoption of responsible decisions and solving of the defined tasks in the process of activity in a dynamic society). In the structure of informational-analytical competence of future math teachers, the following components have been distinguished: motivational-valuable (the desire to search, obtain meaningful information and achieve the goal; moral and ethical qualities); cognitive-analytical (availability of theoretical, methodical and technological knowledge; ability to analyze and synthesize information, its formalization and comparison); activity-technological (possession of analytical skills and techniques, methods and algorithms of analytical-synthetic processing of information; experience in the use of information and communication technologies in search activities); evaluation-reflective (development of self-control and self-education skills, ability to reflect).

Key words: *information and analytical competence, informational-analytical activity, structure of information and analytical competence, future math teachers, professional training.*

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ, ЖИТТЄВИЙ ОПТИМІЗМ, СОЦІАЛЬНА УСПІШНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЯК ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІ ПАРАМЕТРИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкрито сутність соціальної активності, життєвого оптимізму, соціальної успішності, соціального самовизначення особистості. Зокрема соціальну активність визначено як характеристику способу життєдіяльності соціального суб'єкта, орієнтованого на зміну соціального середовища відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що виявляється через висування і реалізацію соціальних ініціатив, а також участь у вирішенні актуальних особистісних і соціальних завдань. Життєвий оптимізм розкрито як здатність людини бачити позитив у будь-якій життєвій ситуації, легко знаходити та залучати ресурси для подолання труднощів у досягненні визначених цілей, вирішенні актуальних проблем; впевненість у кращому майбутньому, перемозі. Соціальну успішність представлено як здатність людини досягати поставлені цілі, повною мірою виконувати свої обов'язки, долати труднощі, виявляти допитливість, активно і креативно виконувати соціальні ролі; мати визнання своїх досягнень у найближчому соціальному оточенні. Соціальне самовизначення визначено як процес і результат, свідоме знаходження особистістю власної, досить незалежної позиції в системі соціальних зв'язків та відносин з іншими людьми (емоційних, інформаційних, професійних) в різних сферах життєдіяльності. Простежено зв'язок та взаємообумовленість вищезазначених понять, визначено соціальну активність як найширше поняття. Представлено можливу послідовність формування соціальної активності, життєвого оптимізму, соціальної успішності, соціального самовизначення; мотиваційною базою і водночас початком процесу особистісного становлення названо життєвий оптимізм. Подано приклади вияву досліджуваних рис та процесів у студентській молоді, зокрема через громадську діяльність, науково-дослідну роботу, культурно-масові заходи, спортивну та творчу діяльність, комунікацію та адаптацію.

Ключові слова: соціальна активність, життєвий оптимізм, соціальна успішність, соціальне самовизначення, студентська молодь.

У сучасних кризових умовах, у період війни, нерідко постає питання актуальності соціальної активності, життєвого оптимізму, соціальної успішності й соціального самовизначення особистості. Чи доречними є такі особистісні параметри, враховуючи обставини сьогодення? Чи можна простежити їх взаємозв'язок? Яке поняття є найширшим? Чи на часі звертати увагу на особливості їх прояву та формування? Ці питання обумовлюються низкою суспільно-політичних й соціально-виховних проблем, що з'явилися у період змін і потрясінь, серед яких апатія, розгубленість, зневіри, песимізм чи навіть депресія. Водночас саме в таких умовах важливо консолідувати усі особистісні ресурси, виявити життєстійкість і ціннісний стержень для продовження запланованої життєдіяльності, реалізації власних планів і стратегій.

У період війни українське суспільство як ніколи потребує діяльних, активних громадян, здатних на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення, готових конструктивно адаптуватися до соціальних реалій, постійно підживлювати власний саморозвиток, підвищувати рівень своєї компетентності, відшукувати оптимальні шляхи вирішення кризових ситуацій, спричинених війною, організувати себе та оточуючих на просоціальне служіння державі та суспільству.

Неабияке значення це має для молодих людей, в т. ч. студентів, на плечі яких лягає вантаж прийняття поточної ситуації, адаптація до неї, мобілізації ресурсів й адекватної реакції на потреби держави і суспільства. Зокрема, у Національній молодіжній стратегії до 2030 року зазначено: «молодь повинна бути готовою діяти в умовах змін, вміти вчитися, набувати нових компетентностей впродовж усього життя, а не орієнтуватися лише на отримання формальної освіти. Соціальна успішність молоді значною мірою визначатиметься зростанням продуктивності та покращенням етики праці» [9].

Зазначені поняття нині становлять підґрунтя нової соціально-педагогічної парадигми сучасного виховання, є концептом соціальної роботи згідно з міжнародними стандартами [2]. Зокрема, відповідно до визначення Генеральних Асамблей Міжнародної Федерації соціальних працівників та Міжнародної Асоціації Шкіл соціальної роботи, соціальна робота – це базована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Тобто, підкріплена теоріями соціальних і гуманітарних наук соціальна робота залучає людей і структури до активного і усвідомленого вирішення життєвих проблем та покращення благополуччя. Вона сприяє соціальному залученню і соціальній згуртованості, змінам і соціальному самовизначенню [11; 13]. «Це завдання зумовлене необхідністю кинути виклик і змінити ті структурні умови, які спричиняють маргіналізацію, соціальне виключення та пригноблення» [3, с. 87].

Мета статті: визначити спільні та відмінні характеристики понять «соціальна активність», «життєвий оптимізм», «соціальна успішність», «соціальне самовизначення», розкрити послідовність формування й описати особливості вияву цих особистісних параметрів у студентській молоді.

Найвні наукові джерела свідчать про значну увагу ряду дослідників до проблем соціальної активності, життєвого оптимізму, соціальної успішності й соціального самовизначення. Наприклад, соціальну

активність як психологічний феномен досліджували українські науковці: О. Сергєєнкова, В. Татенко, І. Литвиненко, Т. Ткачук, Л. Мар'яненко, Р. Павелків та інші. Прояви соціальної активності у студентської молоді вивчали К. Аверіна, О. Кулінченко, А. Мазуренко, С. Шашенко, Г. Тараненко, М. Твердохлеб. Види соціальної активності, соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у закладах вищої освіти досліджували: Л. Кияшко, А. Краснякова, А. Котелевець, О. Севаст'янова, Т. Лях. Н. Сівак та інші. Зокрема, А. Котелевець зазначила, що соціальна активність як багатогранний процес, як якісна характеристика просоціальної спрямованості особистості, внутрішньо детермінована індивідуальними потребами, ціннісними орієнтаціями, вольовими характеристиками та особливостями, виступає необхідною умовою різнобічного розвитку особистості, елементом прискорення соціального розвитку» [6, с. 136]. Дослідниця розглядає розвиток соціальної активності як процес зміни особистості, який обумовлюється соціальним, соціально-педагогічним впливом та може змінити життєві переконання [5; 6; 7].

Теоретичні положення щодо сутності й формування життєвого оптимізму відображено у наукових працях: О. Метеюк, О. Поліванової, Ю. Ільїної, І. Єрмакова, Н. Заболотної, В. Кириченко, В. Нечерди, П. Салія, Л. Соколовської та інших. Зокрема, дослідники проблеми соціальної успішності та життєвого оптимізму В. Кириченко та П. Салій акцентують, що розгортання освітнього процесу на основах гуманістичної педагогіки вимагає підвищеної уваги до «закладення основ життєвої успішності, які вміщують життєвий оптимізм, самодостатність та просоціальну активність. «Навички оптимізму мають допомогти ... розвивати в собі внутрішні ресурси для подолання негативного впливу обставин воєнного часу, вироблення мотивації до постійного особистісного зростання, а також сприяти становленню як відповідальних та ініціативних громадян, відкритих до змін і впевнених у власних силах, конкурентоздатних фахівців, які зможуть брати активну участь у процесі повоєнного відновлення економіки, суспільства та держави» [4, с. 3].

Більш детально, з позиції соціальних наук, зупинимося на розкритті сутності понять: «соціальна активність», «життєвий оптимізм», «соціальна успішність», «соціальне самовизначення».

Соціальна активність – характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта, орієнтованого на зміну соціального середовища відповідно до актуальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що виявляється через висування і реалізацію соціальних ініціатив, а також участь у вирішенні актуальних особистісних і соціальних завдань; свідомо діяльність людини, спрямована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції). Соціальна активність є найширшим з поміж інших поняттям, бо охоплює широкий спектр дій та поведінки, спрямованих на участь у суспільному житті, взаємодію з іншими людьми, вплив на суспільні процеси та ініціативи. Вона охоплює різні форми взаємодії, які можуть проявлятися як через життєвий оптимізм, так і через соціальну успішність та соціальне самовизначення. Проявляється через громадську діяльність, волонтерство, участь у соціальних проєктах, акціях і рухах тощо.

Соціальна успішність – здатність людини досягати поставлені цілі, повною мірою виконувати свої обов'язки, долати труднощі, виявляти допитливість, активно і креативно виконувати соціальні ролі; мати визнання своїх досягнень у найближчому соціальному оточенні. Це певні досягнення особистості в суспільстві, що визначається соціальним статусом, визнанням, кар'єрою, відчуттям задоволеності життям.

Життєвий оптимізм – здатність людини бачити позитив у будь-якій життєвій ситуації, легко знаходити та залучати ресурси для подолання труднощів у досягненні визначених цілей, вирішенні актуальних проблем; впевненість у кращому майбутньому, перемозі. Це ставлення до життя, яке характеризується вірою в успіх та прагненням бачити хороше в усьому. Хоча оптимізм важливий для соціальної активності, він є більш вузьким поняттям, бо стосується індивідуального світосприйняття та психологічного стану людини.

Соціальне самовизначення – це процес і результат, свідоме знаходження особистістю власної, досить незалежної позиції в системі соціальних зв'язків та відносин з іншими людьми (емоційних, інформаційних, професійних) в різних сферах життєдіяльності. Виражається у сукупності філософських, політичних, правових, етичних і естетичних ідей і уявлень, обумовлених певним історичним етапом розвитку суспільства й відображених у більш-менш систематизованій формі ставлення особистості до соціальної дійсності.

У широкому значенні соціальне самовизначення – це усвідомлення індивідом самого себе як елемента соціальної спільноти і водночас ознака готовності до входження у соціальну структуру суспільства; у вузькому – вибір особистістю своєї позиції, цілей і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; основний механізм здобуття і вияву людиною свободи. Це процес вибору та набуття особистістю певних ролей у системі суспільних відносин, усвідомлення і проєктування свого соціального становища у тій соціальній групі, членом якої індивід має намір стати. Сутність процесу соціального самовизначення полягає в актах виявлення і утвердження індивідуальної позиції в проблемних ситуаціях, коли людина знаходиться перед необхідністю альтернативного вибору і має прийняти екзистенціальне чи прагматичне рішення [8, с. 947].

Співвідношення соціальної активності, соціальної успішності та соціального самовизначення можна розглядати з позиції різних наук. Ці три поняття взаємообумовлені і мають взаємодоповнювальне значення у процесі соціалізації особистості. Так, соціальне самовизначення стосовно соціальної активності є самостійним функціонально-процесуальним ядром, що володіє здатністю попереджати реальну поведінку особистості й організувати її поведінку, а відповідно, це феномен, пов'язаний з формуванням розгорнутої

соціальної позиції людини відносно інших, зі ступенем бачення себе в інших людях, готовністю особистості до відповідальних дій у світі. Соціальне самовизначення – центральний механізм становлення особистісної зрілості, необхідна основа успішної орієнтації в соціальній реальності, гармонійного поєднання життєвих цілей індивіда із суспільними потребами. Виявлення потреби в соціальному самовизначенні свідчить про досягнення особистістю досить високого рівня соціального розвитку. У своїй завершеній, розвиненій формі соціальне самовизначення містить усвідомлення шляхів й можливостей свого подальшого соціального просування, пов'язаних із перспективами соціально-економічного розвитку суспільства, регіону або колективу. Окрім цього, соціальне самовизначення сприяє досягненню соціальної успішності, оскільки людина, яка розуміє свої пріоритети, цілі та можливості більш ефективно досягає мети і успішно самореалізується. З іншого боку, соціальна активність часто є засобом досягнення соціального самовизначення. Через активну участь у суспільному житті людина може краще зрозуміти свої цінності, інтереси та цілі, інтереси, прагнення. Водночас соціальне самовизначення може підвищити рівень соціальної активності особистості – людина, яка чітко розуміє свою роль і можливості в суспільстві, буде більшою мірою налаштована на активні соціально значущі дії.

Соціальна активність сприяє соціальній успішності людині, оскільки через активну участь у житті суспільства вона набуває нових знань, умінь, навичок, що потенційно сприяє підвищенню статусу, визнанню особистості. Водночас соціально успішні люди часто проявляють високу соціальну активність, використовуючи для впливу на інших та ситуацію свій статус та соціальне положення. Спільними сутнісними ознаками формування соціальної успішності і життєвого оптимізму є діалог та створення ситуацій успіху, що сприяє формуванню особистості з максимально можливою індивідуалізацією, здатної до відповідального визначення власних життєвих цілей та успішної самореалізації у соціумі [4; 16; 17].

Соціальна криза, життєва скрута, негаразди, втрати і травми чинять значний негативний вплив на ресурси людини, особистісний потенціал та її функціональність. Натомість у складні періоди, в тому числі воєнного стану, від людини як ніколи очікується активність і виваженість, відповідальність і розсудливість, чітка особистісна позиція тощо. У такій ситуації діяльність людини, її адаптація до змін чи кризових умов, соціалізація значною мірою залежатиме від сформованості у неї соціальної успішності й життєвого оптимізму. Ці якості (здатності) посилюють внутрішні резерви особистості, збагачують її сильні сторони й зменшують слабкі, стають засобом відновлення внутрішніх сил, подолання розгубленості, депресії, апатії. Соціальна успішність й життєвий оптимізм дозволяють: аналізувати й оцінювати наслідки змін; критично мислити й конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, швидко мобілізуватися і здійснювати стратегічне й оперативне планування подальшої життєдіяльності [17, с. 186]. Формування соціальної успішності й життєвого оптимізму підростаючої особистості відбувається поступово від усвідомлення власної індивідуальності та сенсів існування у соціумі до розвиненої готовності розробляти і реалізовувати власні життєві проекти. Кінцевим результатом зазначеного процесу є чітко визначені ціннісно-сміслові орієнтири, розвинуті життєві компетентності, конструктивна життєва позиція, тобто сформована можливість успішно діяти у конкретній життєвій ситуації, в тому числі кризовій.

Послідовність формування соціальної активності, життєвого оптимізму, соціальної успішності та соціального самовизначення може варіюватися залежно від індивідуальних обставин, але логічно можна визначити певний порядок їх формування. Один із можливих варіантів послідовності подано у на рис. 1.

Отже, життєвий оптимізм є мотиваційним базисом для подальшого соціального самовизначення, соціальної активності та, в результаті, соціальної успішності. Однак ця послідовність – лише одним із можливих алгоритмів, оскільки індивідуальні відмінності та конкретні соціальні умови можуть призводити до різних варіантів комбінації понять і етапів формування.

Соціальна активність, соціальна успішність, життєвий оптимізм, соціальне самовизначення впливають на розвиток особистості у різні вікові періоди по-різному. Зокрема, проявами соціальної активності у студентської молоді можуть бути: участь у культурних, наукових і спортивних заходах як у межах закладу

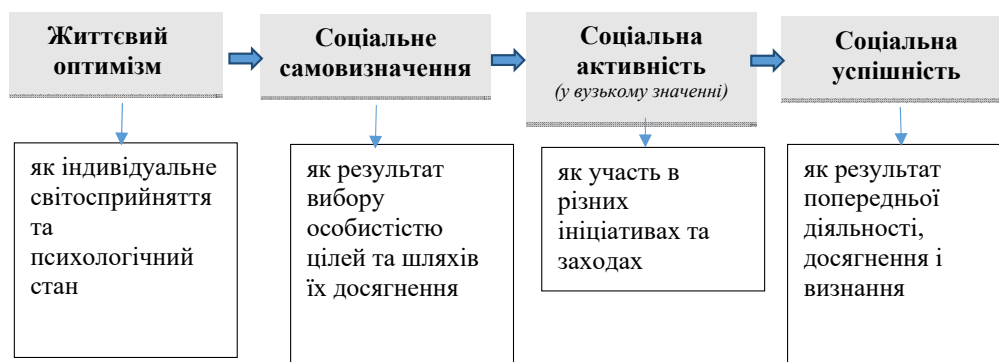

Рис. 1. Можлива послідовність особистісних параметрів

освіти, так і поза його межами (участь у студентському самоврядуванні, волонтерських програмах, клубах, наукових конференціях, проєктних групах, концертах, творчих гуртках, змаганнях і турнірах). Соціальна активність сприяє розвитку у студентів навичок спілкування, організаторських здібностей, лідерських якостей, умінь соціальної адаптації у новому колективі тощо.

Особливо актуальними такі особистісні параметри є для студентів спеціальності 231 Соціальна робота [2; 7]. Соціальна успішність студентів виявиться через їх академічні успіхи (успіхи у навчанні), розвиток особистісних якостей, задоволеність собою і соціальне визнання. Соціально активні студенти часто мають кращі оцінки, виявляють самодисципліну, організаторські й комунікативні вміння, мають вищу мотивацію до навчання. Активна участь у позанавчальних заходах, соціально значущих проєктах дає студентам можливість набутися професійно корисний досвід, краще усвідомити професійні цілі і завдання, встановити контакти з потенційними соціальними партнерами – суб'єктами соціальної роботи, надання соціальних послуг населенню, які можуть бути важливими і корисними для кар'єрного зростання.

Життєвий оптимізм допомагає студентам більш активно брати участь у соціальних ініціативах. Віра у позитивний результат і надія на краще майбутнє мотивує до просоціальних дій, допомагає долати труднощі та не здаватися перед першими невдачами, сприяє створенню позитивної атмосфери взаємодії, що допомагає залучати до соціальної діяльності ширшого кола студентів (оптимістично налаштовані студенти зазвичай більш відкриті до спілкування). Соціальна активність, у свою чергу, також сприяє підвищенню рівня життєвого оптимізму, адже залучення до корисної діяльності, отримання підтримки від однодумців та досягнення спільних цілей надають відчуття задоволення та важливості. Тому поєднання життєвого оптимізму і соціальної активності студентів створює потужну силу, яка здатна позитивно впливати як на окремих студентів, так і на студентський колектив в цілому.

Ефективними технологіями формування соціальної активності, соціальної успішності й життєвого оптимізму в студентській молоді є технології «case-study» і портфоліо. «Їх сполучне застосування допомагає: створити ситуації успіху, підвищити самооцінку та впевненість у власних можливостях і водночас виявити й позбутися комплексу якостей, пов'язаних із невірою у свої сили; формувати установку на творчо-пошукову діяльність, підсилити мотивацію подальшого творчого зростання; формувати позитивні морально-вольові якості, що сприяють самовдосконаленню, саморозвитку і самореалізації» [17, с. 200].

Таким чином, соціальна активність, соціальна успішність, життєвий оптимізм і соціальне самовизначення тісно пов'язані між собою. Формування та розвиток таких особистісних параметрів є важливим для гармонійного функціонування молоді людини в соціумі в умовах змін. *Перспективними шляхами подальших науково-методичних розвідок є вивчення різних моделей розвитку особистості у концептах соціальної активності, соціальної успішності, життєвого оптимізму і соціального самовизначення, а також розроблення та впровадження інноваційних технологій формування соціальної активності, соціальної успішності, життєвого оптимізму і соціального самовизначення представників різних вікових і цільових груп.*

Використана література:

1. Аверіна К. С. Теоретико-методологічні засади розвитку соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2021. 480 с.
2. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
3. Бойко О. Глобальне визначення соціальної роботи та український контекст. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 199. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 86–90.
4. Кириченко В., Салій П. Теоретико-дефініційний аналіз досліджень життєвого оптимізму старшокласників. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка*. 2024. № 4. URL : https://reicst.com.ua/pmp/issue/view/issue_4_2024
5. Котелевець А. Соціальна активність молоді під час російсько-української війни. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9, No. 1. P. 51–61.
6. Котелевець А. М. Теоретико-методологічні засади формування соціальної активності студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2022. № 1(50). С. 134–137. URL : <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/257711>
7. Нохріна І. С., Котелевець А. М. Соціальна успішність як складова активності студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2024. № 1(54). С. 141–144. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/303899>
8. Петрович Ж. В. Соціальне самовизначення. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 947–948.
9. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
10. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості : монографія. Харків : Мачулін, 2017. 441 с.
11. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми : посібник : у 2-х ч. Ч. 1. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрович. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
12. Тараненко Г., Кукіна Н. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3(9). С. 251–265. URL : <http://perspectives.pp.ua>
13. Швалб Ю. Соціальне благополуччя як мета діяльності фахівця соціальної роботи у громаді. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2022. № 1(8). С. 62–66.
14. Ames M. E., Rawana J. S., Gentile P., & Morgan A. S. (2015). The protective role of optimism and self-esteem on depressive symptom pathways among Canadian aboriginal youth. *Journal of Youth and Adolescence*. № 44. 2015. P. 142–154.

15. Koga HK, Trudel-Fitzgerald C, Lee LO, & et al. Optimism, lifestyle, and longevity in a racially diverse cohort of women. *J Am Geriatr Soc.* 2022; 70(10) : 2793–2804.
16. Kyrychenko V., & Necherda V. Partnership interaction in forming a socially successful personality of a pupil. *Moderní aspekty vědy: XVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie.* (pp. 65–78). 2022. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika, Praha: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.
17. Petrochko Zh., Kyrychenko V., Necherda V. Formation of Social Success and Life Optimism in Pupils in Crisis Conditions. *Innovations for Achieving the Sustainable Development Goals : Science, Education and Economics : Collective monograph.* pp. 185–204. 2022. Slovenia, Ljubljana: Ljubljana School of Business. URL : https://razumkov.org.ua/images/2022/06/29/mono_2022_slovenia_13.06_cover_added3_final_1.pdf

References:

1. Averina K. S. (2021) Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku sotsial'noi aktyvnosti maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii. [Theoretical and methodological principles of the development of social activity of future specialists of socioeconomic professions]. *Dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Ternopil's'kyi nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka.* Ternopil' [in Ukrainian].
2. Aktual'ni pytannia sotsial'noi roboty (2023) [Current issues of social work]. O. M. Denysiuk [ta in.]. Uzhhorod : RIK-U [in Ukrainian].
3. Boiko O. (2017) Hlobal'ne vyznachennia sotsial'noi roboty ta ukrains'kyi kontekst. [Global definition of social work and the Ukrainian context]. *Naukovi zapysky NaUKMA.* T. 199. Pedagogichni, psychologichni nauky ta sotsial'na robota. S. 86–90 [in Ukrainian].
4. Kyrychenko V., Saliy P. (2024) Teoretyko-definitysiyni analiz doslidzhen' zhyttievoho optymizmu starshoklasnykiv. [Theoretical and definitional analysis of studies of life optimism of high school students]. *Problemy suchasnykh transformatsii.* Serii: pedagogika. 4. URL : https://reicst.com.ua/pmtp/issue/view/issue_4_2024 [in Ukrainian].
5. Kotelevets' A. (2022) Sotsial'na aktyvnist' molodi pid chas rosii's'ko-ukrains'koi viiny. [Social activity of youth during the Russian-Ukrainian war]. *Social Work and Education*, Vol. 9. No. 1. S. 51–61 [in Ukrainian].
6. Kotelevets' A. M. (2022) Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia sotsial'noi aktyvnosti studentiv'koi molodi. [Theoretical and methodological foundations of the formation of social activity of student youth]. *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu.* Serii : «Pedagogika. Sotsial'na robota». № 1(50). S. 134–137 [in Ukrainian].
7. Nokhrina I. S., Kotelevets' A. M. (2024) Sotsial'na uspihnist' yak skladova aktyvnosti studentiv'koi molodi. [Social success as a component of student youth activity]. *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu.* Serii : «Pedagogika. Sotsial'na robota». 1(54). S. 141–144 [in Ukrainian].
8. Petrochko Zh. (2021) Соціальне самовизначення. [Social self-determination]. *Encyklopediia osvity (Kremen, V.H.).* [Encyclopedia of education] (2nd ed.). Yurinkom Inter. P. 947–948 [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu molodizhnu stratehiiu do 2030 roku, Ukaz Prezidenta Ukrainy No.94/2021 (2021) [On the National Youth Strategy until 2030: Decree of the President of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> [in Ukrainian].
10. Radul V. V. (2017) Sotsial'na zrilist' osobystosti : monohrafiia. [Social maturity of the individual]. Kharkiv : Machulin [in Ukrainian].
11. Sotsial'na robota iz vrazlyvymy sim'iamy ta dit'my (2017) [Social work with vulnerable families with children]. Posibnyk : u 2-kh ch. Ch. 1. Suchasni oriientyry ta kliuchovi tekhnolohii / Z. P. Kyaniytsia, Zh. V. Petrochko. Kyiv : OBNOVA KOMPANI. 256 s. [in Ukrainian].
12. Taranenko H., Kukina N. (2023) Sotsial'na aktyvnist' osobystosti yak zasadnychi pryntsyp rozbudovy hromadians'koho suspil'stva. [Social activity of the individual as a fundamental principle of civil society development]. *Visnyk nauky ta osvity.* № 3 (9). S. 251–265 [in Ukrainian].
13. Shvalb Yu. (2022) Sotsialne blahopoluchchia yak meta diialnosti fakhivtsia sotsialnoi roboty u hromadi. [Social well-being as the goal of the social work specialist in the community]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka.* Sotsialna robota. № 1 (8). S. 62–66 [in Ukrainian].
14. Ames M. E., Rawana J. S., Gentile P., & Morgan A. S. (2015) The protective role of optimism and self-esteem on depressive symptom pathways among Canadian aboriginal youth. *Journal of Youth and Adolescence.* № 44. P. 142–154
15. Koga HK, Trudel-Fitzgerald C, Lee LO, & et al. Optimism, lifestyle, and longevity in a racially diverse cohort of women. *J Am Geriatr Soc.* 2022. № 70 (10) : 2793–2804
16. Kyrychenko V., & Necherda V. (2022) Partnership interaction in forming a socially successful personality of a pupil. *Moderní aspekty vědy : XVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie.* P. 65-78. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika, Praha : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o
17. Petrochko Zh., Kyrychenko V., Necherda V. (2022) Formation of Social Success and Life Optimism in Pupils in Crisis Conditions. *Innovations for Achieving the Sustainable Development Goals : Science, Education and Economics : Collective monograph.* P. 185-204. Slovenia, Ljubljana: Ljubljana School of Business. URL : https://razumkov.org.ua/images/2022/06/29/mono_2022_slovenia_13.06_cover_added3_final_1.pdf

Petrochko Zh. Social activity, life optimism, social success and social self-determination as intercontinued personality parameters in modern conditions

The article reveals the essence of social activity, life optimism, social success, and social self-determination of an individual. In particular, social activity defined as a characteristic of the way of life of a social subject, focused on changing the social environment in accordance with current needs, interests, goals, ideals, which is manifested through the promotion and implementation of social initiatives, as well as participation in solving current personal and social tasks. Optimism in life is revealed as a person's ability to see the positive in any life situation, to easily find and attract resources to overcome difficulties in achieving defined goals, solving current problems; confidence in a better future, victory. Social success is presented as a person's ability to achieve set goals, fully fulfill their duties, overcome difficulties, show curiosity, actively and creatively fulfill social roles; to have recognition of their achievements in the immediate social environment. Social self-determination is defined as a process and a result, the conscious finding of an individual's own, fairly independent position in the system of social connections and relations with other people (emotional, informational, professional) in various spheres of life.

The connection and interdependence of the above-mentioned concepts is traced, and social activity is defined as the broadest concept. A possible sequence of formation of social activity, life optimism, social success, social self-determination is presented; life optimism is called the motivational base and at the same time the beginning of the process of personal development. Examples of the manifestation of the studied features and processes in student youth are given, in particular through public activities, scientific research work, cultural and mass events, sports and creative activities, communication and adaptation.

Key words: social activity, life optimism, social success, social self-determination, student youth.

УДК 364.4:004.51

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.11>

Попов О. А.

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАКТИЧНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Статтю присвячено розкриттю можливостей використання імерсивних технологій у практичній соціальній роботі. Визначено сутність термінів «імерсивні технології» та «доповнена реальність», встановлено співвідношення між ними. З'ясовано, що доповнена реальність охоплює віртуальну, доповнену та змішану реальності, уточнено зміст кожної з них. Встановлено, що головний акцент у практичній соціальній роботі робиться на впровадженні VR і AR-технологій.

Відзначено інноваційність для сучасної соціальної роботи VR-інтервенцій. На підставі аналізу наукових публікацій підкреслено доцільність застосування VR-інтервенцій з особами, які мають різні види хімічних адикцій, ветеранами бойових дій, які страждають від пост-травматичних стресових розладів чи підвищеної тривожності. Констатовано застосування VR-технологій у профілактичних програмах, зокрема, задля запобігання булінгу, сексуальному насильству, різним формам дискримінації. Вказано, що окремим напрямком впровадження VR-технологій у соціальній роботі є професійна реабілітація клієнтів. Відмічено обґрунтованість застосування VR-інструментів для формування соціальних навичок та здатності до самообслуговування у клієнтів. Підкреслено значні перспективи імплементації VR-технологій в межах соціальної роботи із маломобільними групами населення, в тому числі і з людьми похилого віку.

З'ясовано, що AR-технології у соціальній роботі зазвичай застосовуються з тими ж цілями, що й VR-технології. Констатовано різні можливості VR та AR-інструментів, з огляду на їх технічні особливості. Відзначено, вагомий потенціал використання AR-технологій з освітньою метою, зокрема, для формування соціальних навичок.

Відзначено доцільність впровадження імерсивних технологій у практику діяльності соціальних працівників з різними категоріями клієнтів. Підкреслено необхідність розробки спеціальних VR чи AR-програм для вирішення завдань соціальної роботи та здійснення наукових досліджень щодо їх ефективності.

Ключові слова: імерсивні технології, практична соціальна робота, віртуальна реальність, доповнена реальність, змішана реальність, розширена реальність, VR-інтервенції, VR-технології, AR-технології.

Впродовж останніх кількох десятиліть у світі спостерігається дедалі стрімкіший розвиток цифрових технологій, який, до того ж, супроводжується щораз більшим масштабом їхнього проникнення у різні сфери життєдіяльності суспільства. Ці процеси лише інтенсифікуються під впливом винайдення нових чи модернізації вже наявних цифрових інструментів. До числа тих із них, що до цього часу справили найбільший вплив, можна віднести, наприклад, смартфони, соціальні медіа, штучний інтелект, тощо.

Порівняно новим трендом, в цьому контексті, є зростання доступності для повсякденного вжитку імерсивних технологій. Так, за прогнозом онлайн-платформи Statista, яка була заснована в Німеччині у 2007 році та спеціалізується на зборі, аналізі та візуалізації інформації, очікується, що до 2029 року кількість користувачів віртуальної та доповненої реальностей у світі складатиме 3,728 мільярдів осіб [8].

З огляду на те, що соціальна робота є невід'ємною складовою суспільного буття, цілком природньо, що для неї теж є характерною тенденція із все ширшого впровадження діджитал-інструментів у практику діяльності фахівців. Значний потенціал у цій площині може мати використання соціальними працівниками вже згаданих імерсивних технологій.

Імерсивні технології були предметом дослідження низки вітчизняних вчених. Окрім «традиційних» наукових праць у галузі комп'ютерних наук, значна кількість публікацій присвячена визначенню перспектив їх застосування у мистецтві, дизайні, сфері охорони здоров'я і т. д. Зростає також число досліджень зосереджених на вивченні специфіки використання різних видів імерсивних технологій в освітньому процесі, в тому числі з особами, які мають особливі освітні потреби. Власне, в цьому руслі працювали, наприклад, Н. Вараксіна [1], В. Волинець [2], П. Корня [4], С. Литвинова [5] тощо.

При цьому, в сучасній українській соціальній роботі фактично відсутні комплексні дослідження особливостей імплементації імерсивних технологій у практичну діяльність соціальних працівників, натомість в наявних – розкрито лише окремі аспекти їх застосування. Зокрема, К. Діаковська проаналізувала специфіку використання віртуальної і аугментованої реальностей в процесі соціальної реабілітації [3],

І. Шапошникова, В. Катрич відзначили актуальність використання програм віртуальної реальності в межах вивчення світового досвіду соціальної роботи з інвалідами збройних сил [6], О. Шевчук, О. Палилюк, І. Завадська з'ясували, що віртуальна та доповнена реальності як технологічні інновації можуть бути використані для навчання соціальних працівників [7]. Такий стан речей, зі свого боку, підкреслює актуальність здійснення подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою дослідження є визначення можливостей використання імерсивних технологій у практичній соціальній роботі.

Перш ніж перейти до розгляду специфіки використання імерсивних технологій у практичній соціальній роботі, на нашу думку, доцільно здійснити короткий термінологічний екскурс.

Імерсивні технології можна визначити як такі технології, які забезпечують особі «особливий досвід, шляхом злиття фізичного світу з цифровою чи симульованою реальністю» [14, с. 170].

Доволі часто в якості синонімічного до імерсивних технологій вживається термін «доповнена реальність» (анг. Extended Reality; далі – XR). Спробуємо уточнити співвідношення між ними.

XR або «крос-реальність» передбачає «просторове» занурення та є загальним терміном, що охоплює віртуальну (анг. Virtual Reality; далі – VR), доповнену (анг. Augmented Reality; далі – AR) та змішану реальності (анг. Mixed Reality; далі – MR) [11, с. 30-31]. З огляду на те, що XR переважно орієнтується на візуальне занурення, можна стверджувати, що вона є складовою частиною імерсивних технологій, які передбачають також застосування невізуальних засобів, наприклад, просторового звуку, тактильних подразників, тощо [13].

Визначальною рисою VR є повне занурення користувачів у віртуальний тривимірний світ, який створюється за допомогою цифрових інструментів. Користувачі зазвичай можуть повноцінно взаємодіяти із об'єктами чи персонажами, які належать до цього віртуального світу [11, с. 31]. Ефект занурення, як правило, досягається за допомогою спеціальних окулярів, які повністю закривають поле зору користувачів [13].

На відміну від VR, AR не покладається на повне занурення користувачів у спеціально створений світ, натомість передбачає доповнення «справжнього» фізичного світу, шляхом накладання на нього цифрових об'єктів [13]. Такими діджитал-об'єктами можуть бути рухомі чи нерухомі зображення, 3D-моделі, світлини, ілюстрації, тексти і т. д. При цьому користувачі можуть взаємодіяти як із реальними, так і з віртуальними об'єктами [11, с. 32]. Технічні вимоги до обладнання, яке необхідне для створення AR здебільшого є нижчими, тому поруч із VR-окулярами, в цьому випадку можуть застосовуватися також дещо простіші окуляри, які не закривають повністю поле зору користувачів, а також екрани звичайних смартфонів чи планшетів [13].

В науковій літературі та у сфері бізнесу немає єдності у тлумаченні сутності MR. Загалом, найбільш поширеним є її розуміння як сукупності технологій, які «інтегрують віртуальне і реальне середовища на спектрі віртуальності» [11, с. 33], створюючи якісно новий світ, у якому віртуальні і реальні об'єкти можуть взаємодіяти між собою у реальному часі. Саме у цій здатності і полягає ключова відмінність MR від AR [13].

Розглянемо більш детально можливості використання імерсивних технологій у практичній соціальній роботі.

Слід зауважити, що у англійській науковій думці наявна значна кількість публікацій, присвячених впровадженню імерсивних технологій у професійну підготовку соціальних працівників, втім, це не є предметом презентованого наукового дослідження.

Станом на сьогодні, головний акцент у практичній соціальній роботі робиться на впровадженні VR і AR-технологій.

Інноваційним явищем для сучасної соціальної роботи є так звані VR-інтервенції, які також відомі як VR-експозиційна терапія, VR-імерсивна терапія чи кібер-терапія [17, с. 6].

Як правило, персоналізовані VR-інтервенції занурюють клієнтів у спеціально змодельовані ситуації чи умови, які нагадують існуючі у реальному світі, і, таким чином, надають клієнтам шанс здобути навички поведінки у безпечних умовах соціальної служби [16, с. 16].

До прикладу, суттєвий потенціал має застосування VR-технологій у роботі з особами, які мають різні види хімічних адикцій. Як стверджує американський дослідник із Школи соціальної роботи Університету Тулейн П. Борднік використання віртуальних світів (наприклад, вечірка, бар, «героїнове середовище») з такими клієнтами, сприяє покращенню профілактики рецидивів, адже клієнти можуть попрактикувати навички відмови, а соціальні працівники – оцінити потенційні тригери рецидивів [12, с. 6] та впливати на потенційно небажані патерни поведінки.

Ще одним перспективним напрямком застосування VR-інтервенцій, особливо для нашої держави, може бути робота з ветеранами бойових дій, які страждають від пост-травматичних стресових розладів чи підвищеної тривожності. Американський дослідник з Університету Південної Кароліни А. Ріццо вказує на те, що застосування VR-інструментів в межах експозиційної терапії із ними, посилює і розширює терапевтичний вплив, завдяки використанню симуляційних технологій [12, с. 6]. Можна стверджувати, що VR виконує функцію наснажуючого середовища для клієнтів, забезпечуючи їм «відчуття присутності без страху опинитися у небезпеці» [17, с. 6].

VR-технології можуть також застосовуватися у профілактичних програмах. Зокрема, в США поширеним є їх використання з метою запобігання булінгу, сексуальному насильству, різним формам дискримінації.

Цікавим підходом до роботи, в цьому контексті, є VR-інтервенції, які зосереджені на формуванні емпатії. Вони передбачають створення можливості отримання так званого «спостережувального досвіду», коли особи можуть побачити світ «очима» жертв насильницьких дій, представників дискримінованих чи вразливих груп, тощо [16, с. 17–19].

Окремим напрямком впровадження VR-технологій у соціальній роботі є професійна реабілітація клієнтів. Їх застосування дає змогу особам випробувати певні моделі поведінки у безпечних умовах, сприяє кращому усвідомленню ними своїх сильних сторін, формуванню впевненості у собі завдяки досягненню цілей і т. д. [10, с. 81].

Виправданим є застосування VR-інструментів для формування соціальних навичок та здатності до самообслуговування у клієнтів. В цьому разі, діяльність може здійснюватися, до прикладу, шляхом залучення клієнтів до соціальної взаємодії у симульованих ситуаціях із віртуальними персонажами [16, с. 21]. Такий підхід до організації діяльності сприяє зниженню ризику соціальної ексклюзії певних верств населення [10, с. 81] та є особливо актуальним у роботі із дітьми та молоддю, а також із людьми з інвалідністю.

Значні перспективи VR-технології також відкривають для соціальної роботи із маломобільними групами населення, в тому числі і з людьми похилого віку. Так, застосування VR-інструментів виступає для них способом подолати бар'єри середовища, в якому вони перебувають, вести активний спосіб життя у дещо видозмінену вигляді, і, знову ж таки допомагає запобігати їх соціальному виключенню [9].

Імплементация AR-технологій у соціальній роботі зазвичай має спрямування, яке є доволі схожим до описаного вище у контексті VR. Однак, варто зауважити, що можливості VR та AR-інструментів, з огляду на їх технічні особливості, є відмінними.

Зважаючи на те, що AR-технології доповнюють реальний світ, візуалізуючи певні об'єкти, вагомий потенціал має їх використання з освітньою метою, у тому числі для формування соціальних навичок. AR-програми можуть, наприклад, сканувати оточення, зчитувати міміку чи жестикуляцію інших осіб, або ж підкреслювати важливу інформацію у оточенні людини. Перевагою AR-інструментів, порівняно із VR, є те, що під час їх застосування зберігається здатність взаємодії з іншими людьми у реальному світі [15].

Висновки. Отже, можна відзначити доцільність впровадження імерсивних технологій у практику діяльності соціальних працівників із різними категоріями клієнтів. Однак, попри очевидні вигоди від їхньої імплементации, ці технології слід розглядати як доповнення, а не заміну для більш традиційних інструментів, якими послуговуються соціальні працівники.

Найчастіше з імерсивних технологій у сучасній соціальній роботі застосовуються VR та AR-технології. З огляду на те, що впродовж останнього часу значно знизилась вартість обладнання, необхідного для використання VR та AR-програм, а також спрощення технічних вимог до нього (у випадку AR може бути достатньо лише наявності смартфона), перед соціальними працівниками постає нагода масштабувати поширення імерсивних технологій на більшу кількість клієнтів.

Вищевикладене актуалізує необхідність розробки спеціальних VR чи AR-програм, безпосередньо покликаних вирішувати завдання соціальної роботи. Беручи до уваги, фактичну відсутність в українській науковій думці досліджень, присвячених вивченню впливу таких програм на процес соціальної роботи з певними категоріями клієнтів, доволі перспективним видається здійснення подальших наукових пошуків в цьому руслі.

Використана література:

1. Вараксина Н. В. Використання технологій змішаної реальності в освіті. *Науково-педагогічні студії*. 2022. Вип. 6. С. 168–180.
2. Волинець В. Використання технологій віртуальної реальності в освіті. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*. 2021. № 2. С. 40–47.
3. Діаковська К. В. Інноваційні підходи до соціальної реабілітації і підтримки. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє: до 85-річчя акад. В. І. Бондаря* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2023. С. 356–360. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/542e00fb-a8f4-4ef1-9703-d9e4e4348648/content>
4. Корня П. Використання цифрових технологій для розвитку дітей з аутизмом. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2023. № 39 (1). С. 94–101.
5. Литвинова С. Імерсивне середовище навчання: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. Вип. 2(53). С. 76–82.
6. Шапошникова І. В., Катрич В. М. Світовий досвід технологій соціальної роботи з інвалідами збройних сил та перспективи його реалізації в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. Електронний науково-практичний журнал. 2024. № 13. URL : <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-13-07-01/2024-13-07-01>
7. Шевчук О., Палилюцько О., Завадська І. Вплив технологічних інновацій на практику соціальної роботи : переваги, виклики, можливості. *Вісник Humanitas*. 2023. № 3. С. 45–49.
8. AR & VR – worldwide: Statista market forecast. *Statista*. URL : <https://www.statista.com/outlook/amo/ar-vr/worldwide>
9. Chan Y. W. The use of virtual reality in social work setting for elderly. *Outstanding Academic Papers by Students (OAPS), City University of Hong Kong*. 2019. URL : <https://lbms03.cityu.edu.hk/oaps/ss2019-4002-cyw251.pdf>
10. Designing and developing a virtual reality escape game for youth vocational rehabilitation / J.-M. Koivisto et al. *International Social Work*. 2024. No 67(1). P. 66–85.
11. Dhillon P.K.S., Tinmaz H. Immersive realities: a comprehensive guide from virtual reality to metaverse. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*. 2024. Vol. 12, Issue 1. P. 29–45.
12. Getz L. Social Services Innovations: A Whole New World – Virtual Reality in Social Work. *Social Work Today*. 2018. Vol. 18, № 2. P. 6.

13. Immersive technologies: Explaining AR, VR, XR, MR, and Spatial Computing. *Ocavu*. URL : <https://www.ocavu.com/blog/immersive-technologies-explaining-ar-vr-xr-mr-and-spatial-computing>
14. Santos N. M., Peslak A. Immersive technologies: Benefits, timeframes, and obstacles. *Issues in Information Systems*. 2022. Vol. 23. Issue 2. P. 170–184.
15. Using Augmented Reality Toward Improving Social Skills: Scoping Review / G. Mittmann et al. *JMIR Serious Games*. 2023. Vol. 11: e42117.
16. Three-Dimensional virtual reality : Applications to the 12 Grand Challenges of Social Work / Trahan M.H. et al. *Journal of Technology in Human Services*. 2019. Vol. 37, № 1. P. 13–31.
17. Trahan M.H., Smith K., Benton A. A new era of ethics: The use of virtual reality interventions in social work ethics. *The International Journal of Continuing Social Work Education*. 2017. Vol. 20, № 2. P. 5–24.

References:

1. Varaksina N. V. (2022) Vykorystannia tekhnolohii zmishanoi realnosti v osviti. [Use of mixed reality technologies in education]. *Naukovo-pedahohichni studii – Scientific and pedagogical studies*, (6). S. 168–180 [in Ukrainian].
2. Volynets V. (2021) Vykorystannia tekhnolohii virtualnoi realnosti v osviti. [Use of virtual reality technologies in education]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka – Continuing Professional Education : Theory and Practice*. № (2). S. 40–47 [in Ukrainian].
3. Diakovska K. V. (2023) Innovatsiini pidkhody do sotsialnoi reabilitatsii i pidtrymky. [Innovative approaches to social rehabilitation and support]. *Systema osvity i vykhovannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy : dosvid mynuloho – pohliad u maibutnie : do 85-richchia akad. V. I. Bondaria – The system of education and upbringing of children with special educational needs: past experience – a look into the future: to the 85th anniversary of academ. V. I. Bondar*. P. 356–360. Kharkiv. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/542e00fb-a8f4-4ef1-9703-d9e4e4348648/content> [in Ukrainian].
4. Kornia P. (2023) Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii dlia rozvytku ditei z autyzmom. [Using digital technologies for the development of children with autism]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika – Pedagogical Education : Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*. № (39 (1)). S. 94–101 [in Ukrainian].
5. Lytvynova S. (2023) Imersyvne seredovyshe navchannia : porivnialnyi analiz. [Immersive learning environment: a comparative analysis]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series : «Pedagogy. Social Work»*. № (2(53)). S. 76–82 [in Ukrainian].
6. Shaposhnykova I. B., & Katrych B. M. (2024) Svitovyi dosvid tekhnolohii sotsialnoi roboty z invalidamy zbroinykh syl ta perspektyvy yoho realizatsii v Ukraini. [Global Experience of Social Work Technologies with Armed Forces Veterans and its Implementation Prospects in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*. № 13. URL : <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-13-07-01/2024-13-07-01> [in Ukrainian].
7. Shevchuk O., Palyliulko O., Zavadka I. (2023) Vplyv tehnologichnykh innovacij na praktyku social'noi roboty: perevagy, vyklyky, mozhlyvosti. [Impact of Technological Innovations on the Practice of Social Work: Benefits, Challenges, and Opportunities]. *Vvichlyvist. Humanitas*. № 6. S. 45–49 [in Ukrainian].
8. AR & VR – worldwide: Statista market forecast. *Statista*. (n.d.). URL : <https://www.statista.com/outlook/amo/ar-vr/worldwide>
9. Chan Y. W. (2019) The use of virtual reality in social work setting for elderly. *Outstanding Academic Papers by Students (OAPS), City University of Hong Kong*. URL : <https://lbms03.cityu.edu.hk/oaps/ss2019-4002-cyw251.pdf>
10. Koivisto J.-M., Nykänen K., Kuuluvainen S., Maunula J., Kauhanen E., Varjonen K., Jumisko-Pyykkö S., Koskela K., & Romppanen T. (2024) Designing and developing a virtual reality escape game for youth vocational rehabilitation. *International Social Work*. № 67(1). P. 66–85.
11. Dhillon P.K.S., & Tinmaz H. (2024) Immersive realities : a comprehensive guide from virtual reality to metaverse. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*. № 12(1). P. 29–45
12. Getz L. (2018). Social Services Innovations : A Whole New World – Virtual Reality in Social Work. *Social Work Today*. № 18(2). P. 6
13. Immersive technologies : Explaining AR, VR, XR, MR and Spatial Computing. *Ocavu*. (n.d.). URL : <https://www.ocavu.com/blog/immersive-technologies-explaining-ar-vr-xr-mr-and-spatial-computing>
14. Santos N. M., & Peslak A. (2022) Immersive technologies : Benefits, timeframes, and obstacles. *Issues in Information Systems*. № 23 (2). P. 170–184
15. Mittmann G., Zehetner V., Hoehl S., Schrank B., Barnard A., & Woodcock K. (2023) Using Augmented Reality Toward Improving Social Skills : Scoping Review. *JMIR serious games*. № 11.
16. Trahan M. H., Smith K. S., Traylor A., Washburn M. E., Moore N., & Mancillas A. (2019). 3-Dimensional virtual reality : Applications to the 12 Grand Challenges of Social Work. *Journal of Technology in Human Services*. № 37(1). P. 13–31.
17. Trahan M. H., Smith K., & Benton A. (2017) A new era of ethics : The use of virtual reality interventions in social work ethics. *The International Journal of Continuing Social Work Education*. № 20 (2). P. 5–24.

Popov O. Immersive technologies in social work practice

The article analyzes the possibilities of immersive technologies application in social work practice.

The definitions of «immersive technologies» and «extended reality» are given, their interrelations are established. It is determined that extended reality includes virtual, augmented and mixed reality, definitions of each of them are provided. The article indicates that mostly VR and AR technologies are used in contemporary social work practice.

Innovative character of VR-interventions for modern social work is emphasized. It is identified that VR-interventions are used with people who struggle with substance use disorders, as well as with combat veterans suffering from post-traumatic stress anxiety disorders. The use of VR technologies in preventive programs, in particular, to prevent bullying, sexual violence, and various forms of discrimination, is indicated. The possibilities to apply VR technologies during the professional rehabilitation of social work clients are pointed out. It is pointed out that the VR tools could be of great use for the formation of social skills and the ability to self-care. Significant prospects for the introduction of VR technologies into social work practice with low-mobility population groups, including the elderly, are emphasized.

It is determined that AR technologies in social work practice are used for the same purposes as VR technologies. Given the distinctive technical design of VR and AR-tools, differences in their possible application are underlined. Worthwhile prospects for the use of AR technologies for achieving educational goals are pointed out, in particular, for the formation of social skills.

The feasibility of introducing immersive technologies into social work practice with different categories of clients is indicated. The need to develop special VR or AR programs for solving social work tasks and to carry out scientific research on their effectiveness is emphasized.

Key words: *immersive technologies, social work practice, virtual reality, augmented reality, extended reality, mixed reality, VR interventions, VR technologies, AR technologies.*

УДК 378:355

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.12>

Родіков В. Г.

ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІННОВАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему необхідності та нагальності модернізації системи підготовки майбутніх фахівців інженерних військ до професійної діяльності. Процес інформатизації службово-бойової діяльності майбутніх фахівців інженерних військ пов'язаний, насамперед, із забезпеченням необхідного рівня технічного оснащення освітнього (навчально-тренувального) процесу з метою якісного вирішення професійних завдань в умовах оперативної обстановки. Сучасні реалії диктують необхідність пошуку шляхів та засобів вдосконалення освітнього середовища підготовки майбутніх фахівців інженерних військ до професійної діяльності шляхом використання потенціалу інформаційних та цифрових технологій. Окреслено основні напрями інтенсивної інформатизації освітнього середовища підготовки майбутніх фахівців інженерних військ. Встановлено, що перевагами застосування інформаційних технологій в освітньому середовищі підготовки майбутніх фахівців інженерних спеціальностей до професійної діяльності є те, що подання навчального матеріалу на основі інформаційних технологій здійснюється у формах, що забезпечують індивідуалізацію навчання, зорієнтованість навчально-тренувального процесу на курсанта; суттєво підвищується інтенсивність освітнього процесу шляхом активізації діяльності всіх курсантів, розкриття внутрішнього потенціалу кожного з них для самостійних додаткових занять; використання бази системи управління Moodle сприяє вдосконаленню організації та оперативному проведенню контрольних оцінних процедур навчально-тренувального процесу. Відображено системне використання комплексу інформаційних технологій загального та спеціального призначення в освітньому (навчально-тренувальному) процесі військових навчальних закладів.

Ключові слова: *курсанти, інформаційні технології, освітнє середовище, майбутні фахівці інженерних військ, підготовка, навчально-тренувальний процес, військові навчальні заклади.*

В умовах модернізації озброєння та засобів збройної боротьби, збільшення частки використання нових технологій у службово-бойовій діяльності в умовах воєнного стану, а також з урахуванням специфіки бойового застосування частин та підрозділів інженерних військ [1], сучасні фахівці інженерних військ повинні бути не лише готовими до реалізації професійних функцій, а й вільно орієнтуватися в інформаційному просторі сучасного соціуму.

Необхідність модернізації Збройних Сил України, ухвалена військово-політичним керівництвом держави, стало поштовхом до модернізації всіх аспектів діяльності армії, зокрема й систему військової освіти. Перед військовою освітою висунуто низку завдань:

- забезпечити нову якість військової освіти, вийти на рівень військово-професійної підготовки, що відповідає сучасним та перспективним вимогам до військових фахівців, зокрема й для інженерних військ;
- мережу військово-навчальних закладів привести у відповідність з параметрами кадрового замовлення на підготовку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

У суспільстві наростають темпи інформатизації. Люди прагнуть вивільнити час і сили шляхом використання інноваційних технологій, які є своєрідними інтелектуальними фільтрами та розширюють можливість людської діяльності, дозволяючи вирішувати ширший спектр завдань [8]. Нові інформаційні технології проникають у всі сфери діяльності, що вимагає змістової та технологічної реструктуризації системи професійної підготовки високо компетентних фахівців, зокрема й військових фахівців.

У найзагальнішому виді інформатизація освіти повинна бути забезпечена методологічними орієнтирами, теоретичною базою та технологічними способами вирішення таких завдань [10]:

- 1) зміщення акценту з цілей та змісту освіти, методів та форм організації освітнього процесу на розвиток особистості курсантів, їхньої інтелектуалізації та соціалізації в умовах інформаційного суспільства;

2) організація розробки та сертифікації апаратно-програмних комплексів, що виконують освітні завдання та функціонують на базі інформаційних технологій [4].

Сучасні інноваційні освітні технології неможливі без широкого використання інтелектуальних освітніх систем та електронних ресурсів, що дають змогу вирішити такі завдання: застосування активних методів навчання, підвищення творчої та інтелектуальної складових освітньої діяльності; інтеграція різних видів освітньої діяльності (навчальної, виховної, дослідницької тощо) та вдосконалення програмно-методичного забезпечення освітнього процесу; адаптація інформаційних технологій навчання до індивідуальних особливостей курсантів; розробка нових інформаційних технологій навчання, що сприяють активізації пізнавальної діяльності курсантів та підвищенню мотивації на основі освоєння засобів та методів інформатики для ефективного їхнього застосування у військово-професійній діяльності; використання інформаційних технологій навчання у процесі військово-професійної підготовки фахівців різних інженерних спеціальностей.

З урахуванням сучасного рівня розвитку та постійного розширення сфер застосування нових інформаційних (комп'ютерних, цифрових) технологій ефективність підготовки військових фахівців, зокрема й інженерних спеціальностей, у військових навчальних закладах, нерозривно пов'язана з активним упровадженням інноваційних методів навчання на їхній основі [5]. Однак, існує низка проблем, без вирішення яких неможливо досягти позитивних результатів інформатизації військової освіти в Україні:

1) відсутність єдиної методології для впровадження нових інформаційних технологій у практику професійної підготовки майбутніх військових фахівців (фахівців інженерних військ);

2) низький рівень кооперації та координації діяльності військових навчальних закладів у створенні єдиної бази апаратних засобів та програмного забезпечення [11];

3) недостатня підготовка професорсько-викладацького та викладацько-інструкторського складу для використання нових інформаційних технологій;

4) нерегулярність поновлення інформаційно-ресурсної бази військових навчальних закладів, зумовлена відсутністю додаткового фінансування.

Основними завданнями інформатизації військової підготовки, на думку О. Мітягіна та А. Чайковського, є:

– підвищення рівня професіоналізму військових фахівців шляхом освоєння інформаційних технологій у частині проведення комплексних організаційно-методичних та інформаційно-ресурсних процедур;

– оптимізація якості освітнього (навчально-тренувального) процесу шляхом впровадження інноваційних методів та форм навчання, що базуються на нових інформаційних технологіях [6].

Загалом процес інформатизації в закладах освіти Міністерства оборони України реалізується на основі системи ресурсів, методів, процесів та програмно-технічних засобів для збору, обробки, зберігання, поширення та використання інформації на користь її споживачів [2, с. 65]. У підготовці військових фахівців основними напрямками інформатизації є забезпечення доступності будь-якого учасника освітніх відносин до необхідних джерел інформації; впровадження інформаційних технологій в освітню, наукову та інші сфери діяльності військово-навчальних закладів; досягнення високого рівня інформаційного забезпечення освітньої (навчально-тренувальної) діяльності [3].

Аналіз напрямків розвитку інформатизації та використання інформаційних технологій у підготовці військових фахівців, зокрема й інженерних спеціальностей, за останні два-три десятиліття вказує на чітку тенденцію руху від технологій обробки даних до засобів роботи з інформацією і далі до інформаційних систем, що є сукупністю інформації, яка є в базах даних, а також інформаційних технологій та технічних засобів, які забезпечують її обробку [7].

За своїм призначенням та змістом інформаційні системи є інструментом інтенсифікації освітньої, наукової та інших видів діяльності військових навчальних закладів з метою досягнення якісної та ефективної підготовки майбутніх фахівців інженерних військ шляхом поєднання інформаційної та технологічної бази, електронних ресурсів та технічних засобів.

Інформаційні технології, забезпечуючи предметно-образний зміст об'єктів вивчення, організацію спільної діяльності викладачів та курсантів та адекватний рівень контролю за діями курсантів, є в дисциплінарній галузі комунікативно зорієнтованим та професійно спрямованим інформаційно-ресурсним середовищем. Безумовно, використання інформаційних технологій, їхній розвиток повинен підкріплюватися відповідним інформаційно-ресурсним середовищем військових навчальних закладів, що охоплює всі необхідні компоненти – інформаційні ресурси, систему інформаційної взаємодії, апаратні засоби та програмні продукти, наявність кваліфікованих кадрів, інформаційно-методичне забезпечення освітнього (навчально-тренувального) процесу, що в інтегральній єдності характеризують умови реалізації компетентностей підготовки майбутніх фахівців інженерних військ.

Застосування інформаційних технологій передбачає, як правило, зміну власне логіки освітнього (навчально-тренувального процесу), вектор якого вже направлено не від теорії до практики, а від отримання нового досвіду до його теоретичного усвідомлення. Водночас підвищення ефективності підготовки військових фахівців уможливується шляхом інтенсифікації процесу розуміння, засвоєння та творчого застосування знань під час вирішення практичних завдань [10]. З цієї метою курсанти повинні залучатися в процес отримання та в процес безпосереднього застосування знань, а також необхідно створювати умови для застосування здобутих знань, умінь та навичок у різних квазіпрофесійних ситуаціях.

Значущим результатом впровадження інформаційних систем в освітній (навчально-тренувальний) процес слід є змінений зміст і зміст традиційного поняття «освітнє середовище». У сучасних трактуваннях термін «освітнє середовище» розглядається як система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні [9, с. 316].

Зміни в змістовому наповненні освітнього середовища зумовили появу в освітньому середовищі військових навчальних закладів нової сфери, заснованої на застосуванні інформаційних та комунікаційних технологій – електронного інформаційного освітнього середовища (рис. 1).

У кожній зі структурних складових електронного інформаційного освітнього середовища інформаційні системи є сукупністю інформації, що розміщена в базах даних та інформаційних технологій та технічних засобів, що забезпечують користувачам прийом, зберігання та обробку інформації у стислі терміни [2, с. 65]. Згідно з вимогами, електронне інформаційне освітнє середовище повинно забезпечувати освоєння освітніх програм у повному обсязі незалежно від місця знаходження курсантів, а також автоматизацію процесів повсякденної діяльності сучасного військово-навчального закладу.

Інтенсифікація процесу професійної підготовки майбутніх фахівців інженерних військ в умовах електронного інформаційного освітнього середовища реалізується шляхом:

- забезпечення необхідного доступу до джерел інформації, яка розширює межі світогляду слухачів та курсантів;
- створення умов та можливостей швидкого та ефективного пошуку, переробки, аналізу, та збереження потрібної інформації;
- прийняття зважених та обґрунтованих рішень під час виконання завдань навчальної та майбутньої професійної діяльності випускників.

Проте сучасний етап інформатизації характеризується наявністю суперечностей (викликів), що вимагають додаткового аналізу та відповідних рекомендацій, а від органів військового управління та військово-навчальних закладів – управлінських рішень та практичних дій. Одна з таких суперечностей полягає в несумісності двох явищ.

Перше явище – це незадоволеність сучасних курсантів станом цифрової інфраструктури військових навчальних закладів. Доводиться констатувати, що сучасні курсанти сформуливали прямий запит на перехід від традиційних форм побудови освітнього процесу до цифрових та гібридних (змішаних) моделей, що використовують цифрові технології [6]. Друге явище – це недостатній рівень розвитку електронного інформаційного освітнього середовища військових навчальних закладів. Електронні інформаційні та освітні ресурси, технології та технологічні засоби військових навчальних закладів, які часто не поєднані єдиною телекомунікаційною мережею, а здебільшого представлені локальними фрагментами середовища, не забезпечують широкий доступ курсантів до необхідних джерел інформації. І це суттєво знижує інтенсифікацію підготовки військових фахівців.

Водночас, перевагами застосування інформаційних технологій з метою підвищення модернізації освітнього середовища підготовки майбутніх фахівців інженерних спеціальностей полягають у тому, що:

- 1) подання навчальному матеріалу на основі інформаційних технологій здійснюється у формах, що забезпечують індивідуалізацію навчання, зорієнтованість навчально-тренувального процесу на курсанта;
- 2) суттєво підвищується інтенсивність освітнього процесу шляхом скорочення часу на освоєння великого обсягу навчальної інформації, активізації діяльності всіх курсантів, розкриття внутрішнього потенціалу кожного з них для самостійних додаткових занять;

Рис. 1. Структура електронного інформаційного освітнього середовища військових навчальних закладів

3) використання бази системи управління Moodle та різних програм для контролю якості підготовки фахівців інженерних військ сприяє вдосконаленню організації та оперативному проведенню контроль-но-оцінних процедур навчально-тренувального процесу.

Таким чином, здійснений аналіз організаційно-методичних аспектів підготовки майбутніх фахівців інженерних військ в умовах кардинального оновлення освітнього середовища військових навчальних закладів під впливом об'єктивних процесів інформатизації та цифровізації дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Сучасний етап інформатизації у підготовці майбутніх фахівців інженерних військ характеризується інтенсивним розвитком інформаційних систем з метою забезпечення доступності курсантів до необхідних джерел інформації. Шляхом об'єднання інформаційної та технологічної бази, електронних ресурсів та технічних засобів в єдине електронне інформаційно-освітнє середовище вирішується основне завдання інформатизації – інтенсифікація всіх видів діяльності військових навчальних закладів.

2. З розвитком інформаційних та комунікаційних технологій традиційне освітнє середовище доповнюється сучасними видами освітніх взаємодій, що становлять основу нової форми організації освітньої діяльності військових навчальних закладів – електронного навчання. Інформаційні та комунікаційні технології суттєво змінюють методи та форми освітнього (навчально-тренувального) процесу, дають викладачам та інструкторам можливість завжди та скрізь навчати майбутніх військових фахівців, зокрема й інженерних військ тому, що необхідно на війні.

3. Сучасні інформаційні системи слід органічно вбудовувати у традиційну систему військової освіти на користь виконання головного завдання – якісної та ефективної підготовки майбутніх фахівців інженерних військ, здатних професійно діяти за умов бойової обстановки.

Використана література:

1. Ананьїн В. О., Уваркіна О. В. Сучасні політичні мейнстрими військової освіти. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 1(53). С. 41-46.
2. Буйницька О., Варченко-Троценко Л., Грицеляк Б. Цифровізація закладу вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. Вип. 1 (28). С. 64-79.
3. Васильєв О. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку військової освіти. *Військова освіта*. 2022. Вип. 1 (45). С. 9-22.
4. Заспа Г. О. Концентрична інформаційна технологія організації цифрової трансформації освітньої діяльності закладів вищої освіти : дис. ... канд. техн. наук за спеціальністю 05.13.06. Черкаський держ. технол. ун-тет. Черкаси, 2021. 175 с.
5. Ковальова О. С. Інноваційна компетентність майбутніх авіаційних фахівців: зміст і структура. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 1. С. 166-171.
6. Мітягін О., Чайковський А. Інформатизація військової освіти – потреба суспільства в підготовці військових фахівців для Збройних Сил України. *Військова освіта*. 2017. Вип. 2 (36). С. 150-160.
7. Панченко, Л. Ф. (2010). *Інформаційно-освітнє середовище сучасного університету* : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 280 с.
8. Савіцька В. В. Теоретико-методологічні основи проектування освітнього процесу у закладах вищої освіти в умовах цифровізації. *Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти* : монографія / за заг. ред. Л. З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 67-83.
9. Шумков І. Організаційно-педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх офіцерів військової розвідки в умовах інформаційно-освітнього середовища ВВНЗ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71 (3). С. 315-319.
10. Selwyn N. *Education and Technology : Key issues and debates*. London, Bloomsbury, 2016. 232 p.
11. Stasiuk V. V. Extreme conditions and their impact on the individual characteristics of servicemen. *Bulletin of the National Defense Academy of Ukraine*. 2010. Vol. 1(15). P. 175-181.

References:

1. Ananin V. O., & Uvarkina O. V. (2022) Suchasni politychni meinstrymy viiskovoi osvity. [Modern political mainstreams of military education]. *Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Right*. № 1(53). S. 41–46 [in Ukrainian].
2. Buinytska O., Varchenko-Trotsenko L., & Hrytseliak B. (2020) Tsyfrovizatsiia zakladu vyshchoi osvity. [Digitization of the institution of higher education]. *Osvitolohichni dyskurs – Educational discourse*. № 1 (28). S. 64–79 [in Ukrainian].
3. Vasyliiev O. (2022) Teoretychni aspekty innovatsiinoho rozvytku viiskovoi osvity. [Theoretical aspects of innovative development of military education]. *Viiskova osvita – Military education*. № 1 (45). S. 9–22 [in Ukrainian].
4. Zaspа H. O. (2021) Kontsentrychna informatsiina tekhnolohiia orhanizatsii tsyfrovoy transformatsii osvitnoi diialnosti zakladiv vyshchoi osvity. [Concentric information technology for the organization of digital transformation of educational activities of higher education institutions] : dys. ... kand. tekhn. nauk za spetsialnistiu 05.13.06. Cherkaskyi derzh. tekhnol. un-tet. Cherkasy, 2021. 175 s. [in Ukrainian].
5. Kovalova O. S. (2020) Innovatsiina kompetentnist maibutnikh aviatsiinykh fakhivtsiv: zmist i struktura. [Innovative competence of future aviation specialists: content and structure]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnogo universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: «Pedagogichni nauky» – Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Series: "Pedagogical Sciences"*. № 1. S. 166–171 [in Ukrainian].
6. Mitiahin O., & Chaikovskiy A. (2017) Informatyziatsiia viiskovoi osvity – potreba suspilstva v pidhotovtsi viiskovykh fakhivtsiv dlia Zbroinykh Syl Ukrainy. [Informatization of military education – society's need for training military specialists for the Armed Forces of Ukraine]. *Viiskova osvita – Military education*. № 2 (36). S. 150–160 [in Ukrainian].
7. Panchenko L. F. (2010) *Informatsiino-osvitnie seredovyshche suchasnoho universytetu. [Information and educational environment of a modern university]* : monohrafia. Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». 280 s. [in Ukrainian].
8. Savitska V. V. (2022) Teoretyko-metodolohichni osnovy proiektuvannia osvitnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity v umovakh tsyfrovizatsii. [Theoretical and methodological bases of designing the educational process in higher education institutions in

- conditions of digitalization]. *Innovatsiini tekhnologii navchannia v umovakh modernizatsii suchasnoi osvity – Innovative learning technologies in the conditions of modernization of modern education* : monohrafiia / za zah. red. L. Z. Rebukhy. Ternopil : ZUNU. S. 67–83 [in Ukrainian].
9. Shumkov I. (2024) Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv viiskovoi rozvidky v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyscha VVNZ. [Organizational and pedagogical conditions for the formation of professional competence of future military intelligence officers in the conditions of the informational and educational environment of VVNIZ]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. № 71 (3). S. 315–319 [in Ukrainian].
  10. Selwyn N. (2016) *Education and Technology : Key issues and debates*. London, Bloomsbury. 232 p.
  11. Stasiuk V. V. (2010) Extreme conditions and their impact on the individual characteristics of servicemen. *Bulletin of the National Defense Academy of Ukraine*. № 1(15). P. 175–181

Rodikov V. The Potential of Information Technologies in Innovating and Modernising the Educational Environment for Preparing Future Engineering Corps Specialists for Professional Activities

The article addresses the necessity and urgency of modernising the system to prepare future engineering corps specialists for professional activities. The informatisation of the service-combat activities of future engineering corps specialists is primarily related to ensuring the required level of technical equipment for the educational (training) process to solve professional tasks under operational conditions effectively. Current realities dictate the need to search for ways to improve the educational environment to prepare future engineering corps specialists for professional activities by utilising the potential of information and digital technologies. The main directions of intensive informatisation of the educational environment for preparing future engineering corps specialists are outlined. It is established that the advantages of using information technologies in the educational environment for preparing future engineering specialists for professional activities include the presentation of educational material based on information technologies in forms that ensure the individualisation of learning, the orientation of the training process towards the cadet; significantly increasing the intensity of the educational process by activating the activities of all cadets and revealing the inner potential of each for independent additional studies; the use of the Moodle management system base contributes to the improvement of the organisation and the prompt conduct of control and evaluation procedures of the training process. The systematic use of a complex of general and specialised information technologies in military educational institutions'; educational (training) process is reflected.

Key words: cadets, information technology, educational environment, future specialists of engineering troops, training, educational process, military educational institutions.

УДК 378:373.3-051:37.091.12:005.963(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.13>

Стародубцева К. В.

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

Стаття присвячена розгляду компонентної структури професійного розвитку вчителя початкових класів. Актуальність започаткованої проблеми пов'язана з професійною діяльністю вчителя початкових класів, необхідністю постійного підвищення педагогічної майстерності й самовдосконалення, тобто професійного розвитку. У зв'язку з цим актуалізовано розуміння феномена професійного розвитку вчителя початкових класів як динамічного процесу позитивних змін особистісних і професійно-значущих якостей, що відбуваються в ході педагогічної діяльності у початковій школі, набуття ним педагогічного досвіду, що забезпечує усталений світогляд, позитивне ставлення до професійної діяльності, дозволяє оптимізувати навчання і виховання учнів відповідно до викликів сьогодення. Визначено структуру готовності вчителів початкових класів до проєктування професійного розвитку в післядипломній освіті. Зазначено, що в цій структурі необхідними складниками виступають мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-інформаційний, компетентнісно-орієнтований, рефлексивно-результативний компоненти. На підставі аналізу наукового фонду, встановлено, що мотиваційно-аксіологічний компонент передбачає наявність мотивації до професійного розвитку, мотивації на досягнення успіху в професійній діяльності та наявність професійних цінностей. Когнітивно-інформаційний компонент передбачає обізнаність із інноваційними освітніми технологіями, наявність фахових знань і знань щодо планування індивідуальної траєкторії професійного розвитку. Компетентнісно-орієнтований компонент містить у собі наявність проєктувальних, комунікативно-організаторських умінь і здатність до емоційної саморегуляції. Рефлексивно-результативний компонент передбачає здатність до рефлексії, наявність критичного мислення, здатність до життєстійкості. Зроблено висновки.

Ключові слова: вчителі початкової школи, післядипломна освіта, готовність до проєктування професійного розвитку, компоненти: мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-інформаційний, компетентнісно-орієнтований, рефлексивно-результативний.

Актуальність започаткованої проблеми пов'язана із підвищенням вимог до професійної діяльності вчителя початкових класів, необхідністю постійного підвищення педагогічної майстерності і самовдосконалення, тобто професійного розвитку. Професійна діяльність учителя початкових класів зумовлюється

динамічними змінами: інформаційними, технологічними, соціальними, методологічними, що відбуваються в країні та світі, й впливають на освітню систему. Модернізація системи освіти стає нормою, тому важливо сфокусувати уваги на здатності педагога до постійного навчання «Life Long Learning», зокрема на проєктуванні власного професійного розвитку. Слід зазначити, що на законодавчому рівні забезпечується професійний розвиток як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої освіти, зокрема в системі післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [2]. Професійний розвиток педагога має індивідуальний характер, визначається досвідом, задоволеністю освітніх потреб, рівнем професійних компетентностей, можливостей вибору доцільних шляхів підвищення кваліфікації. Професійний розвиток учителя початкових класів розуміємо як динамічний процес позитивних змін особистісних і професійно-значущих якостей, що відбуваються в ході педагогічної діяльності в початковій школі, набуття ними власного педагогічного досвіду, що забезпечує усталений світогляд і позитивне ставлення до професійної діяльності, дозволяє оптимізувати навчання і виховання молодших школярів відповідно до нових викликів сьогодення [6, с. 117]. Слід зазначити, що будь-яке педагогічне явище має певну компонентну структуру, відповідно на підставі аналізу наукових праць, присвячених професійному розвитку вчителів, ми дійшли висновку, що компонентна структура готовності вчителів початкових класів до проєктування професійного розвитку у науковій літературі висвітлена недостатньо, а це свідчить про актуальність започаткованого дослідження.

Аналіз наукових публікацій показує, що проблеми *підготовки вчителів в системі післядипломної освіти* досліджували такі науковці, як: Н. Авшенюк, В. Андрущенко, В. Буренко, В. Візетіу, М. Войцехівський, І. Глазкова, В. Гриньова, Л. Даниленко, Г. Дігтярьова, А. Зубко, І. Зязюн, Г. Кравченко, Л. Кравчук, Н. Котельнікова, В. Кремень, А. Лавренчук, В. Лунячек, О. Овадюк, О. Огієнко, В. Пуцов, Л. Пуховська, В. Семиченко, Т. Сорочан, І. Титаренко, В. Фрицюк, В. Химинець, Н. Черненко та ін.; *питання професійного розвитку та саморозвитку вчителів* знайшли відображення в наукових розвідках К. Бабак, О. Баглай, І. Беха, Ю. Белікова, Ю. Бурцевої, О. Вознюк, С. Гончаренка, Н. Гузій, О. Дубасенюк, Є. Дурминенко, Л. Зязюн, С. Кузікової, Я. Москальової, С. Некрасової, О. Нікулочкіної, В. Пелагейченко, О. Пометун, Л. Пшеничної, Л. Рибалка, В. Семиченко, В. Тарасової, П. Харченко, В. Химинець, Р. Цокура, О. Шмирко, В. Фрицюк, А. Черній та ін.; *проблеми формування готовності вчителів до різних видів діяльності* досліджували М. Артюшина, І. Богданова, А. Богущ, І. Гавриш, О. Гончарова, Т. Гуцан, Л. Кондрашова, С. Некрасова, Е. Остапенко, О. Кривильова, М. Кулакова, Е. Карпова, Н. Кічук, З. Курлянд, А. Линенко, Т. Осипова, О. Павленко, О. Серняк, В. Різник, К. Розум, К. Соцький, В. Улич, Н. Чорна та ін.; *структурні компоненти різних педагогічних явищ* розглядали В. Брежнев, Г. Дігтярьова, Б. Долинський, М. Головань, О. Дубасенюк, М. Євстигнєєв, А. Кружельний, Н. Павлова, Н. Свещинська, С. Сисоєва, С. Трішина, В. Фрицюк, Л. Чернікова, Т. Шестакова, В. Ягупов, Н. Яциніна та ін.

Вченими доведено, що максимально результативним професійний розвиток учителя може бути тільки за умов урахування його індивідуальних запитів, потреб, можливостей вільного і самостійного проєктування власної індивідуальної освітньої траєкторії (О. Боровік, Г. Полякова, В. Сидоренко та ін.).

Мета статті полягає у визначенні сутності і компонентної структури готовності вчителів початкових класів до проєктування професійного розвитку в системі післядипломної освіти.

Зазначимо, що дослідниками здебільшого розглядається проблема формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, яка визначається: цілісний стан підготовленості людини до неї, що забезпечує її фахову спрямованість, дає змогу швидко адаптуватися до професійного середовища й успішно виконувати свої функціональні обов'язки (С. Некрасова); інтегроване особистісне утворення, що є регулятором і умовою успішної фахової діяльності педагогів (І. Гавриш); озброєність людини необхідними для успішного виконання дії знаннями, вміннями, навичками і як згода на виконання будь-яких дій (П. Прибутько); психічний стан, що містить усвідомлення людиною своїх цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш вірогідних способів дії; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, вірогідність досягнення результату, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей (У. Лоренц); певний вид настанови, як одночасної і специфічної форми готовності до здійснення діяльності так, і результату безпосередньої діяльності (Д. Узнадзе); цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови (С. Максименко, О. Пелех) [7, с. 11].

За визначенням А. Кужельного, професійна готовність учителя, є інтегративною професійно значущою якістю, системою взаємозалежних структурних компонентів, до яких належать особистісні та процесуальні аспекти [3, с. 7].

Готовність до професійної діяльності майбутніх учителів іноземної мови О. Шмирко розглядає як цілісне утворення, інтегративну властивість, що охоплює у взаємозв'язку, єдності та взаємодії систему компонентів: *мотиваційного, когнітивно-діяльнісного, регулятивно-поведінкового*, що визначають особистісну професійну позицію та мотивацію майбутньої діяльності, сукупність компетенцій, осмислене й ціннісне ставлення майбутніх учителів іноземної мови до процесу власного професійного розвитку [10, с. 19].

В аспекті дослідження викликають інтерес наукові доробки вчених, які досліджували проблему формування готовності до професійного розвитку. Так, готовність педагогів до безперервного професійного саморозвитку, зазначає В. Фрицюк, це система особистісної та функціональної, а також змістовної й оціночної категорії. Виділені блоки – це різні форми прояву готовності, що зустрічаються в реальній життєдіяльності суб'єкта [8, с. 146].

Готовність до професійного саморозвитку, за визначенням С. Некрасової, є інтегративною сукупністю якостей особистості, набутих у фаховій підготовці, й інтернальних здібностей до професійних самозмін, що складається із взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційного та рефлексійного [5].

Розглядаючи проблему формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення, Т. Шестакова акцентує увагу на тому, що це цілісне, відносно стійке особистісне утворення, яке характеризується сукупністю взаємопов'язаних особистісних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних і операційно-діяльнісних детермінант безперервного фахового зростання вчителя-вихователя, які забезпечують оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту в професійній діяльності педагога [9, с. 16].

Різноманітність підходів щодо пояснення феномена готовності до професійного саморозвитку дозволив А. Кужельному трактувати її як інтегративну якість особистості педагога-професіонала, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник фахової компетентності майбутніх учителів, мету професійного самовдосконалення [3, с. 15].

Отже, послуговуючись вищезазначеним, **готовність учителів початкових класів до проектування професійного розвитку** визначаємо як багатокомпонентне особистісне утворення, яке характеризується вміннями планувати шляхи самовдосконалення, підвищення власної педагогічної майстерності, поглиблення теоретичних знань і практичних навичок, спрямованістю на розвиток індивідуальних і професійно-значущих якостей, що сприятиме їхній успішній самореалізації в початковій ланці освіти.

У структурі зазначеної готовності нами виокремлено мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-інформаційний, компетентнісно-орієнтований та рефлексивно-результативний компоненти. Обґрунтуємо їх вибір.

Мотиваційно-аксіологічний компонент. Мотиваційна складова зазначеного компонента за Г. Дегтярєвою, включає мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, актуалізації в професійній діяльності, стимулює творчий прояв особи в професійній діяльності, а також мотиви здійснення педагогічної діяльності, спрямованість на передання суми знань і розвиток особистості учнів [1, с. 137]. Ми цілком згодні із думкою науковиці в тому, що саме мотивація на досягнення успіху в професійній діяльності є рушійною силою у професійному розвитку вчителів початкових класів, оскільки спонукає їх до постійного самовдосконалення, підвищення їхньої педагогічної майстерності. Іншою складовою виокремленого компонента є аксіологічна, що передбачає усвідомлення й привласнення особистістю професійних цінностей. Розглядаючи цінності професійної діяльності вчителя початкових класів нової української школи, Т. Мотуз акцентує увагу на класифікації професійних цінностей учителя початкових класів, а саме нею виокремлено: *цінності-цілі* (значення і сенс професійної діяльності педагога); *цінності-засоби* (значення способів і засобів здійснення професійно-педагогічної діяльності); *цінності-ставлення* (значення і сенс ставлень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності); *цінності-знання* (значення і сенс психолого-педагогічних знань у процесі здійснення педагогічної діяльності); *цінності-якості* (різноманіття взаємопов'язаних індивідуальних, особистісних, комунікативних, професійних якостей особистості вчителя як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, що виявляються в спеціальних здібностях: здатності до творчості, здатності проектувати свою діяльність і передбачити її наслідки та ін.). Науковиця доходить висновку, що цінності професійної діяльності вчителя початкових класів – це внутрішній емоційно-опанований регулятор діяльності, що визначає ставлення до довколишнього світу, до самого себе, що моделює зміст професійної діяльності [4, с. 87–88].

Когнітивно-інформаційний компонент передбачає обізнаність учителів початкових класів із шляхами власного професійного розвитку (курси підвищення кваліфікації, семінари, тренінги, літні школи, фахові фестивалі тощо). В умовах постійної трансформації системи освіти, у тому числі й початкової школи, вони постійно повинні постійно оволодівати інноваційними освітніми технологіями, підвищувати теоретичні знання з педагогіки (аспекти виховання молодших школярів); психології (розуміння психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку); знання методології викладання предметів початкової школи; методів оцінювання навчальних досягнень учнів; нормативно-правової документації в галузі початкової освіти (ведення шкільної документації), організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Окрім цього, вчителі початкових класів мають бути здатними втілювати отримані знання на практиці, застосовуючи їх у педагогічній діяльності з молодшими школярами, уміти працювати з великим обсягом інформації, обираючи для себе ту, яка є необхідною в їхньому професійному розвитку, сприяє їхній самореалізації у професійній діяльності.

Компетентнісно-орієнтований компонент містить у собі наявність проєктувальних, комунікативно-організаторських умінь та здатність до емоційної саморегуляції. Зазначені вміння, на нашу думку, є дуже важливими у структурі готовності вчителів початкових класів, оскільки сприяють їхній здатності проектувати

індивідуальну траєкторію, що дозволяє вчителю усвідомити ступінь власної підготовленості до реалізації поставлених цілей; самостійно здійснити вибір змісту і стратегії власного професійного розвитку; виявити самостійність думки, незалежність, здатність до вибору власної позиції тощо. Не менш важливим у професійній діяльності вчителя початкових класів є вміння професійно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу (учнями, їхніми батьками, колегами), тобто бути здатними до втілення принципу педагогіки партнерства, на чому наголошено в концепції нової української школи.

Рефлексивно-результативний компонент дозволяє людині критично ставитися до себе та своєї діяльності, робить її суб'єктом власної активності, передбачає відображення суб'єктом внутрішнього світу і всього різноманіття індивідуальних особливостей. На нашу думку, саме здатність вчителя аналізувати власну професійну діяльність, дозволяє йому професійно розвиватися, оскільки дозволяє усвідомити власні досягнення і недоліки, визначити напрями подальшого вдосконалення чи реалізації, здійснювати пошук альтернатив у розв'язанні педагогічних проблем, вносити корективи в проєктування власного професійного розвитку. Результативна складова відображає ефективність та успішність професійної діяльності вчителя початкових класів: участь у фахових конкурсах, отримання сертифікатів, нагород, відзнак, розроблення нових методик навчання молодших школярів, активність у роботі професійних спільнот, виступи на семінарах/вебінарах, конференціях, форумах тощо.

Висновки. Підсумовуючи, доходимо висновку, що виокремлені компоненти є важливими складниками готовності вчителів початкових класів до проєктування професійного розвитку, вони є взаємопов'язаними і взаємозумовленими та відіграють значну роль у формуванні зазначеного конструкту.

Перспективою подальших досліджень вважаємо визначення й наукове обґрунтування педагогічних умов формування готовності вчителів початкових класів до проєктування професійного розвитку в системі післядипломної освіти.

Використана література:

1. Дегтярьова Г. А. Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2017. 794 с.
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017. № 38–39, ст. 380. URL : https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
3. Кужельний А. В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2014. 20 с.
4. Мотуз Т. В. Цінності професійної діяльності вчителя початкових класів нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020 р. (№ 70) С. 85–88.
5. Некрасова С. М. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх магістрів з управління навчальним закладом : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2012. 20 с.
6. Осипова Т. Ю. Стародубцева К. В. Професійний розвиток учителів початкової школи у системі післядипломної освіти як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Т. 2. С. 114–117.
7. Розум К. В. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховній роботі з учнями : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2015. 253 с.
8. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.
9. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 250 с.
10. Шмирко О. С. Педагогічні умови професійного розвитку майбутніх вчителів іноземної мови у системі університетської педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 285 с.

References:

1. Dehtiarova H. A. (2017) Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti vchyteliv filolohichnykh dystsyplin u systemi pisladyplomnoi osvity. [Theoretical and methodological foundations of the development of information and communication competence of teachers of philological disciplines in the system of postgraduate education] : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv. 794 s. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) [Law of Ukraine "On Education"]. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, № 38–39, st.380. URL : https://urst.com.ua/act/pro_osvitu [in Ukrainian].
3. Kuzhelny A. V (2014) Formation of readiness for professional self-development of the future technology teacher. [Formation of readiness for professional self-development of the future technology teacher] : autoref. thesis ... candidate ped. Sciences: 13.00.04. Pereyaslav-Khmelnitskyi. 20 s. [in Ukrainian].
4. Motuz T.V. (2020) Tsinnosti profesiinoy diialnosti vchytelia pochatkovykh klasiv novoi ukrainskoi shkoly. [Values of the professional activity of the primary school teacher of the new Ukrainian school]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 70. S. 85–88 [in Ukrainian].
5. Nekrasova S. M. (2012) Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samorozvytku maibutnikh mahistriv z upravlinnia navchalnym zakladom. [Formation of readiness for professional self-development of future masters in educational institution management] : avtoref. dys. ... kand. ped. Nauk : 13.00.04. Zaporizhzhia. 20 s. [in Ukrainian].
6. Osypova T. Yu. Starodubtseva K. V. (2022) Profesiyni rozvytok uchyteliv pochatkovoi shkoly u systemi pisladyplomnoi osvity yak pedahohichna problema. [Professional development of primary school teachers in the postgraduate education system as a pedagogical problem]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 51. T. 2. S. 114–117 [in Ukrainian].
7. Rozum K. V. (2015) Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profilu do zapobihannia i rozv'iazannia konfliktiv u navchalno-vykhovnii roboti z uchniamy. [Formation of the readiness of future teachers of the humanitarian profile to

- prevent and resolve conflicts in educational and educational work with students] : dys. .. kand.. ped. nauk: 13.00.04. Odesa. 253 s. [in Ukrainian].
8. Frytsiuk V. A. (2017) Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh pedahohiv do bezperernoho profesiinoho samo-rozvytku. [Theoretical and methodological principles of training future teachers for continuous professional self-development] : dys... dokt. ped. nauk :13.00.04. Vinnytsia. 532 s. [in Ukrainian].
  9. Shestakova T. V. (2006) Formuvannia hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho samovdoskonalennia. [Formation of readiness of future teachers for professional self-improvement] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 250 s. [in Ukrainian].
  10. Shmyrko O. S. (2016) Pedahohichni umovy profesiinoho rozvytku maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy u systemi universytetskoi pedahohichnoi osvity. [Pedagogical conditions of professional development of future foreign language teachers in the system of university pedagogical education] : dys....kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytskyi. 285 s. [in Ukrainian].

Starodubtseva K. Willingness of Primary School Teachers for Designing Professional Development: Essence and Structure

This article is dedicated to examining the component structure of professional development for primary school teachers. The relevance of the issue lies in the professional activities of primary school teachers, the necessity for continuous improvement of pedagogical skills, and self-improvement, i.e., professional development. In this regard, understanding the phenomenon of professional development for primary school teachers is highlighted as a dynamic process of positive changes in personal and professionally significant qualities, occurring during pedagogical activities in primary school. These changes involve acquiring pedagogical experience, ensuring a stable worldview, a positive attitude towards professional activities, and optimizing teaching and education of students in response to contemporary challenges.

The structure of primary school teachers' willingness for designing professional development in postgraduate education is defined. It is noted that the necessary components in this structure include the motivational-axiological, cognitive-informational, competence-oriented, and reflexive-resultative components. Based on an analysis of the scientific research, it is established that the motivational-axiological component involves the presence of motivation for professional development, motivation for achieving success in professional activities, and the presence of professional values. The cognitive-informational component involves awareness of innovative educational technologies, the presence of professional knowledge, and knowledge related to planning an individual trajectory of professional development. The competence-oriented component includes the presence of design, communicative-organizational skills, and the ability for emotional self-regulation. The reflexive-resultative component involves the ability for reflection, the presence of critical thinking, and the capacity for resilience. The conclusions were drawn.

Key words: primary school teachers, postgraduate education, willingness for designing professional development, components.

УДК 378.091.3:070-051]:004.8

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.14>

Хоменко А. О., Скиба Ю. А.

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ЖУРНАЛІСТИКИ

У статті проаналізовано практичні інструменти штучного інтелекту для підготовки бакалаврів з журналістики. Дані інструменти значно економлять ресурси і освітян, і редакції під час збору інформації, опису та формування, передбачення реакції аудиторії, публікації, поширення, аналітики охопленя та комунікації з аудиторією. Розглянуто європейські та українські політики та рекомендації щодо використання штучного інтелекту у Європі та Україні, тенденції щодо пришвидшення використання інструментів штучного інтелекту у галузях освіти і економіки; дослідження реакції медіа та медійної грамотності на генеративний ШІ та власне інструменти штучного інтелекту, які є у відкритому доступі та адаптовані до інтуїтивного використання людиною: без спеціального навчання. Використання інструментів ШІ може підвищити ефективність підготовки майбутніх журналістів, персоналізацію навчання та забезпечити резильєнтність викладачів для забезпечення розвитку унікальних здібностей студентів.

Оптимізація ресурсів каталізується стрімким розвитком штучного інтелекту і, зокрема, підготовка бакалаврів з журналістики трансформується під нові можливості. Штучний інтелект генерує самі інструменти і перед освітянами і журналістами постають нові виклики щодо освоєння цифрового ресурсу для якісного виконання професійних завдань.

За результатами проведеного дослідження систематизовано інструменти штучного інтелекту за генеративними процесами та описано їхній основний функціонал. Як викладачі, так і журналісти-практики можуть ознайомитися якими саме інструментами штучного інтелекту можна скористатися під час збору інформації, перевірки фактів, конверсії аудіо в текст, конверсію тексту в аудіо, генерації тексту, роботи з таблицями, генерації зображень, конвертації тексту у зображення, конвертації тексту у відео, генерації відео, передбаченні реакції аудиторії, поширенні інформації, оцінці медіа-бренду у соціальних мережах, комерційній роботі засобу масової комунікації, цілодобовій технічній підтримці користувачів засобу масової комунікації.

Ключові слова: штучний інтелект, цифровізація, журналістика, вища освіта, інструменти штучного інтелекту, комунікація, освіта, медіа.

Політика Європейського Союзу спрямована на етичне, але активне використання інструментів штучного інтелекту. Зокрема, у Пропозиції щодо Акту про штучний інтелект зазначається важливість його використання європейцями: “В інтересах Союзу зберегти технологічне лідерство ЄС і забезпечити, щоб європейці могли отримати користь від нових технологій, розроблених і які функціонують відповідно до цінностей, основних прав і принципів Союзу” [22].

У Стратегічному баченні сприяння розвитку та використання законних, безпечних і надійних систем штучного інтелекту в Європейській Комісії [14] вказані системи штучного інтелекту, які вже експлуатуються: eTranslation і eSummary21 (переклад мов), Publio23 (інформування громадськості про діяльність ЄС), Doris (аналіз настроїв, вилучення ключових слів, підсумовування та розпізнавання даних у документі; для відповіді на публічні запити), SeTA (створення метаданих, класифікація та виявлення документів).

У Рекомендаціях з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа від Міністерства цифрової трансформації зазначається: “Робота із системами ШІ часто вимагає навичок, які виходять за межі наявної підготовки більшості працівників медіа. Тому суб’єктам у сфері медіа рекомендується забезпечувати навчання персоналу щодо використання систем ШІ за допомогою програм, курсів, воркшопів, які об’єднують технічних спеціалістів і журналістів, сприяють підвищенню обізнаності щодо прав людини та професійної етики” [2].

Інструменти штучного інтелекту для верифікації контенту досліджували українські науковиці Йордан Ганна та Синоруб Галина. [1] Зокрема, вони описали можливості використання SIDE, Mantis Analytics, ChatGPT, Microsoft Power BI, Monkey Learn, Gltr.io., Output Detector, GPT Radar, Hive Moderation, AI Text-Classifer, Originality.ai, GPTZero, Copyleaks AI Content Detector, Writefull GPT Detector, Kazan SEO, Genesis, Midjourney і Stable Diffusion, About this image.

Подані нижче інструменти штучного інтелекту забезпечують розвиток спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, зазначених у Стандарті вищої освіти першого бакалаврського рівня спеціальності 061-Журналістика, а саме: здатність застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності, здатність формувати інформаційний контент, здатність створювати медіапродукт, здатність організувати й контролювати командну професійну діяльність, здатність ефективно просувати створений медійний продукт, здатність до провадження безпечної медіадіяльності [3].

Мета статті полягає у виявленні виробничої сфери професійної діяльності майбутнього журналіста й обґрунтування доцільності впровадження у них інструментів штучного інтелекту у процесі підготовки майбутніх журналістів. Відповідно до цього завданнями є: визначити основні види професійної журналістської діяльності, здійснити добір різних інструментів штучного інтелекту й обґрунтувати функціонал їх використання для різних видів професійної діяльності.

Методи дослідження ґрунтуються на дотриманні стандартів журналістики, етичних кодексів та міжнародних політик щодо використання штучного інтелекту. Для досягнення мети використано загальнонаукові методи дослідження: моніторинг інструментів штучного інтелекту та їхній опис від розробників, конкретизація інструментів для втілення журналістських завдань, співставлення інструментів та практичних результатів навчання.

Штучний інтелект розглянуто як цифровий інструмент: програмне забезпечення або частину цифрової платформи, яка призначена для виконання конкретної функції. Можливість застосування представлено на рис. 1.

Як видно з рис. 1 запропоновано використовувати інструменти штучного інтелекту для наступних дій: збір інформації; перевірка фактів; конверсія аудіо в текст; генерація тексту; візуалізація даних; робота з таблицями; генерація зображень; конверсія тексту в зображення; конверсія тексту в відео; генерація відео; створення мультимедійного продукту (конвергенція); передбачення реакції аудиторії; поширення інформації; оцінка медіа бренду в соціальних мережах; комерційна робота засобу масової комунікації і цілодобова підтримка користувачів. Інструменти штучного інтелекту, які можуть допомогти із виконанням вказаних дій, ми поділяємо на власне генеративні (які створюють нову інформацію) та конверсійні (які переформатовують дані).

Збір інформації: EFP, EJ та ENG – електронне польове виробництво, електронна журналістика та електронний збір новин [37]. Для виконання цього виду діяльності є наступні інструменти: **CrowdTangle (Copilot), Gemini, DOZORRO**.

CrowdTangle використовують для пошуку, аналізу та підготовки звітів на основі інформаційного вмісту у Facebook, Instagram і Reddit. **Copilot** переглядає результати пошуку в Інтернеті, пропонує узагальнену відповідь і посилання на свої джерела; кожна розмова має обмежену кількість взаємодій на основі пошуку; допомагає писати вірші, оповідання [5].

Gemini від Google навчений генерувати відповіді за контекстом та намірами користувачів. Але, як і всі LLMs, Bard (перша назва) іноді може генерувати відповіді, що містять неточну або оманливу інформацію, але подають її впевнено та переконливо [4].

DOZORRO – це українська платформа, де кожен учасник системи (постачальник, замовник, контролюючий орган, громадянин) може дати зворотній зв’язок державному замовнику чи постачальнику, обговорити та оцінити умови конкретної закупівлі, проаналізувати закупівлі окремого державного органу чи установи, підготувати та подати офіційне звернення до контролюючих органів [15].

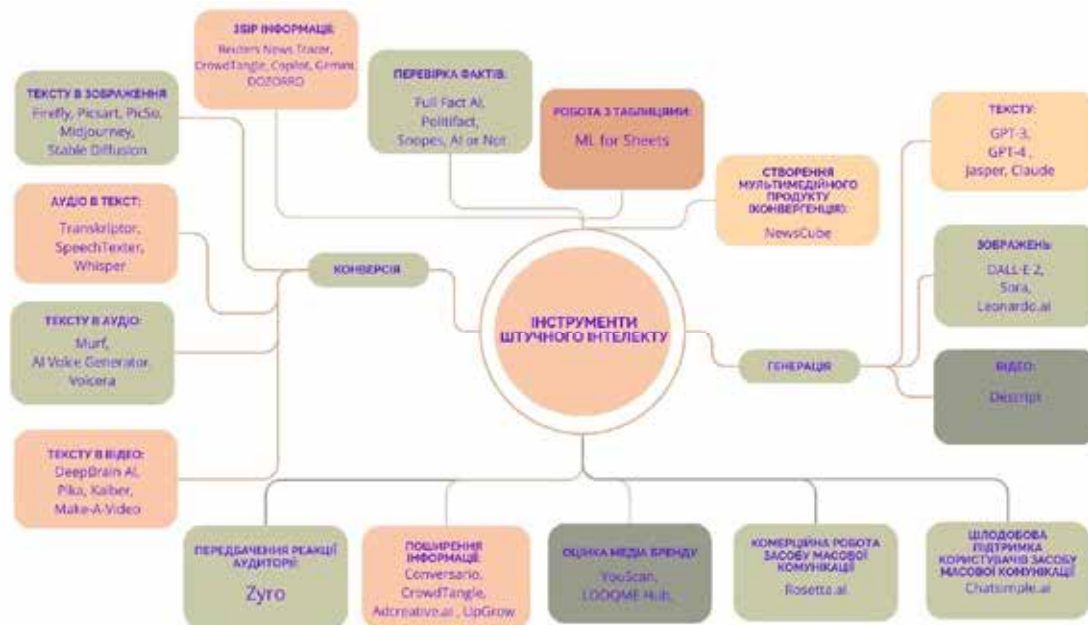

Рис. 1. Можливість використання різних інструментів штучного інтелекту для різних видів професійної діяльності журналіста

Перевірка фактів передбачає використання наступних інструментів Full Fact, Snopes.

Full Fact AI – програмне забезпечення, розроблене для перевірки фактів. Poynter Full Fact розробив і використовує внутрішню автоматизовану платформу перевірки фактів. Wired Google допомагає Full Fact створити автоматизовану перевірку фактів у реальному часі [16].

Snopes – перевіряє факти та проводить оригінальні журналістські дослідження [23].

AI or Not – відрізняє справжнє зображення від зміненого в цифровому форматі. Наразі API дозволяє робити це для загальнодоступних URL-адрес [13].

Конверсія аудіо в текст передбачає реформатування звукового матеріалу у текстовий.

Transkriptor не тільки допоможе перевести аудіо у текст, підготувати субтитри до відео, зробити переклад різними мовами, а й миттєво відшукає необхідну інформацію з аудіо-файлу [13].

SpeechTexter – безкоштовна багатомовна програма для перетворення мовлення в текст, яка допомагає розшифрувати нотатки, документи, книги, звіти чи публікації в блогах; використовується як інструмент для вивчення правильної вимови слів іноземною мовою [24].

Whisper від **OpenAI** – універсальна модель розпізнавання мовлення, яка може транскрибувати, ідентифікувати та перекладати різними мовами [18].

Конверсія тексту в аудіо передбачає реформатування тексту в звуковий файл.

Murf – онлайн-інструмент генератора голосу дозволяє перетворювати письмовий вміст у звучання, створює реалістичні голоси [11].

AI Voice Generator від PlayHT – голосовий штучний інтелект, миттєво перетворює текст на природний людський голос будь-якою мовою (підтримує 142 мови) та з будь-яким акцентом. Бібліотека ресурсу містить понад 800 голосів штучного інтелекту [10].

AI Voice Generator – програмне забезпечення для синтезу мовлення з 500+ голосами 100 мовами. За допомогою інструмента Genny "Emphasis" підкреслюються важливі слова у сценарії, щоб виділити ключові моменти вмісту [11].

Voicera має на меті усунути мовні бар'єри на шляху до знань із перекладом мови в реальному часі [6].

Генерація тексту передбачає створення матеріалу у відповідному форматі.

OpenAI – це компанія, що досліджує та запроваджує штучний інтелект. Продукція щодо написання тексту – GPT-3 і GPT-4 [19].

SocialPostGPT пише дописи для соціальних мереж і підбирає до них зображення. Налаштовується на будь-який веб сайт у соціальних мережах, Facebook, Instagram, X, LinkedIn. Працює на Wasp, OpenAI і Pexels + Unsplash [25].

Jasper – працює у три акти: 1) користувач завантажує короткий опис кампанії (бриф) → 2) вибирає активності: оголошення, електронні листи, соціальні мережі, прес-релізи, вміст блогу → 3) Jasper створює вміст бренду [12].

Візуалізація даних: перетворення інформації або даних у зображення чи графіки для розуміння читачами та/чи глядачами [37].

Claude – це сімейство базових моделей штучного інтелекту для використання в різноманітних програмах щоб обдумати ідеї, проаналізувати зображення та опрацювати довгі документи та додатки [17].

Генерація зображень створення штучним інтелектом реалістичних візуалізацій.

Sora – створює реалістичні уявні сцени на основі текстових інструкцій. Недоліки: може мати проблеми з точним моделюванням фізики складної сцени та не розуміти конкретних прикладів причини та наслідку; інколи плутає просторові деталі підказки [26].

Leonardo.ai – для генерації зображень, 3D текстур та AI Canvas, що поєднує функції редагування із творчим процесом. Leonardo Vision XL – “кращі результати з довгими підказками”, вирізняється фотографічною реалістичністю. Leonardo Photo Real – конвеєр, призначений для створення гіпер реалістичних фотографій і портретів [8].

Конверсія тексту в зображення – це процес переформатування, при якому текстовий запит стає приводом створення нової візуалізації.

Firefly від Adobe – забезпечує миттєві трансформації за допомогою нових функцій: створення нової графіки кількома словами, відкриття нескінченних комбінацій кольорів, заповнення або розширення зображення та створення текстових ефектів [7].

Picsart – фото та відео-редактор, надає творцям можливість розвиватися за допомогою інтуїтивно зрозумілих інструментів і ексклюзивного вмісту. [20]

PicSo – для створення унікальних малюнків із тексту, відео й мультфільмів; зміни розміру зображення до будь-якого співвідношення при автоматичному заповненню прогалів штучним інтелектом [21].

Stable Diffusion – використовується для перетворення тексту на зображення. Останньою версією цієї моделі є Stable Diffusion XL, яка має більшу магістральну мережу UNet [27].

Висновки. Інструменти штучного інтелекту постійно збільшуються, оновлюються, вдосконалюються. Такий прогрес цифровізації вимагає чіткого дотримання етичних норм та кодексів, рекомендацій міжнародних та державних політик. Підготовка фахівців за спеціальністю 061-«Журналістика» пов'язана з творчістю, а інструменти штучного інтелекту віддзеркалюють внутрішній світ свого творця, у нашому випадку – журналіста та викладача. Тож високі моральні принципи, які є особистими характеристиками – є запорукою безпечного використання та поширення інформації, створеної за допомогою штучного інтелекту.

У даному дослідженні встановлено, що при підготовці майбутніх журналістів доцільно використовувати інструменти штучного інтелекту, які відповідають основним виробничим видам професійної діяльності.

Використання штучного інтелекту у освітній та журналістській діяльності; застосування штучного інтелекту у підготовці фахівців з журналістики; дослідження інструментів штучного інтелекту; розробка лекційних, практичних, лабораторних та комбінованих занять щодо вдосконалення навичок використання інструментів штучного інтелекту у професійній діяльності журналістів; розробка практичних завдань для студентів щодо тестування та використання інструментів штучного інтелекту у професійній діяльності; дослідження сприйняття аудиторією інформації, створеної за допомогою інструментів генеративного штучного інтелекту.

Використана література:

1. Йордан Г., Синоруб Г. Інструменти штучного інтелекту в журналістській практиці : верифікація контенту. *Регіональна журналістика в Україні : історія, реалії, виклики, перспективи* : Всеукр. науково-практ. онлайн-конф., м. Полтава, 20 жовт. 2023 р. Полтава, 2023. С. 60–66. URL : http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31638/1/Jordan_Sunoryb_Mikromedia.pdf
2. Міністерство цифрової трансформації України. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL : https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Rekomendatsii_ShI_Shtuchnyi-intelekt_u_media.pdf
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 061 "Журналістика" для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Чинний від 2019-06-20. Вид. офіц. Київ : МОН УКРАЇНИ, 2019. 15 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf>
4. Як отримувати відповіді в Chrome за допомогою вебдодатка Gemini – Google Chrome Довідка. Google Help. URL : <https://support.google.com/chrome/answer/14886647?hl=uk-UA>
5. About Us CrowdTangle Help Center. CrowdTangle Help Center. URL : <https://help.crowdtangle.com/en/articles/4201940-about-us>. What will you do with Copilot from Bing? <https://www.microsoft.com/uk-ua/bing?form=MA13FV>
6. ABOUT VOICERA : Bringing audio revolution to the masses. VOICERA. URL : <https://www.voicera.co/about/>
7. Adobe Firefly. Adobe. URL : <https://www.adobe.com/products/firefly.html>
8. AI Image Generator – Create Art, Images & Video Leonardo AI. URL : <https://leonardo.ai/>
9. AI Voice Generator : Most Realistic AI Text to Speech. AI Voice Generator: Realistic Text to Speech & Voice Cloning. URL : <https://lovo.ai/>
10. AI Voice Generator: Realistic Text to Speech and AI Voiceover. AI Voice Generator: Realistic Text to Speech and AI Voiceover. PlayHT. URL : <https://play.ht/>
11. AI Voice Generator: Versatile Text to Speech Software. Murf AI. URL : <https://murf.ai/>
12. AI copilot for enterprise marketing teams. Jasper. URL : <https://www.jasper.ai/>
13. AION REPORTS. AIORNOT API. URL : <https://docs.aiornot.com/#16a87c8c-68a2-413c-9a6f-16bd2fcd2690>
14. Artificial Intelligence in the European Commission (AI@EC) A strategic vision to foster the development and use of lawful, safe and trustworthy Artificial Intelligence systems in the European Commission. European Commission. URL : https://commission.europa.eu/document/download/601a9e64-cdb9-4545-bebc-1079ba8c457c_en?filename=EN%20Artificial%20Intelligence%20in%20the%20European%20Commission.PDF

15. DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель. DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель. URL : <https://dozorro.org/>
16. Full Fact AI – Full Fact. Full Fact. URL : https://fullfact.org/ai/?utm_source=google&utm_medium=advert&utm_campaign=low_traffic&utm_gad_source=1&utm_gclid=CjwKCAjw-O6zBhASEiwAOHeGxfcYew29LRQBF7y2PO4xHytNf1uN3jAqtw6dStno9CXTUud9iFPU1hoCYqgQAvD_BwE
17. Meet Claude. Home. Anthropic. URL : <https://www.anthropic.com/claude>
18. OpenAI. Introducing Whisper. <https://openai.com/>. URL : <https://openai.com/index/whisper/>.
19. OpenAI. The most powerful platform for building AI products. OpenAI. URL : <https://openai.com/product>
20. Picsart. About-us. Picsart. URL : <https://picsart.com/about-us/>
21. PicSo AI Art Generator. PicSo. URL : <https://www.picso.ai/terms-of-service>
22. Proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. European commission. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0206>
23. Snopes.com. Snopes.com. The definitive fact-checking site and reference source for urban legends, folklore, myths, rumors, and misinformation. URL : <https://www.snopes.com/>
24. SpeechTexter | Type with your voice online. Speech Texter. URL : <https://www.speechtexter.com/>
25. SocialPostGPT. URL : <https://socialpostgpt.xyz/>
26. Sora: Creating video from text. OpenAI. URL : <https://openai.com/index/sora/>
27. Stable Diffusion Online. Stable Diffusion. URL : <https://stablediffusionweb.com/>
28. The News Manual – Glossary. The News Manual. URL : <https://www.thenewsmanual.net/Resources/glossary.html>

References:

1. Jordan G., Sinorub G. Instrumenti shtuchnogo intelektu v zhurnalistskij praktici : verifikaciya kontentu. *Regionalna zhurnalistika v Ukraini : istoriya, realiyi, vikliki, perspektivi* : Vseukr. nauково-prakt. onlajn-konf., m. Poltava, 20 zhovt. 2023 r. Poltava, 2023. S. 60–66. URL : http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31638/1/Jordan_Sunoryb_Mikromedia.pdf [in Ukrainian].
2. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii. Rekomendatsii z vidpovidalnoho vykorystannia shtuchnogo intelektu u sferi media. Natsionalna rada Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia – ofitsiyniy veb sait. [Ministry of Digital Transformation. Recommendations for the responsible use of artificial intelligence in the field of media. The National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting – the official website]. URL : https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Rekomendatsii-ShI_Shtuchnyi-intelekt_u_media.pdf [in Ukrainian].
3. Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 061 "Zhurnalistyka" dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity. [Standard of higher education in specialty 061 "Journalism" for the first (bachelor) level of higher education]. Chynnyi vid 2019-06-20. Vyd. ofits. Kyiv : MON UKRAINY, 2019. 15 s. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf> [in Ukrainian].
4. Iak otrymuvaty vidpovidi v Chrome za dopomohoiu vebdodatka Gemini – Google Chrome Dovidka. [How to get replies in Chrome with the Gemini web app]. Google Help. URL : <https://support.google.com/chrome/answer/14886647?hl=uk-UA> [in Ukrainian].
5. About Us | CrowdTangle Help Center. CrowdTangle Help Center. URL : <https://help.crowdtangle.com/en/articles/4201940-about-us>. What will you do with Copilot from Bing? <https://www.microsoft.com/uk-ua/bing?form=MA13FV>
6. ABOUT VOICERA : Bringing audio revoultion to the masses. VOICERA. URL : <https://www.voicera.co/about/>
7. Adobe Firefly. Adobe. URL : <https://www.adobe.com/products/firefly.html>
8. AI Image Generator – Create Art, Images & Video | Leonardo AI. <https://leonardo.ai/>. URL : <https://leonardo.ai/>
9. AI Voice Generator: Most Realistic AI Text to Speech. AI Voice Generator : Realistic Text to Speech & Voice Cloning. URL : <https://lovo.ai/>
10. AI Voice Generator: Realistic Text to Speech and AI Voiceover. AI Voice Generator : Realistic Text to Speech and AI Voiceover | PlayHT. URL : <https://play.ht/>
11. AI Voice Generator: Versatile Text to Speech Software | Murf AI. Murf AI. URL : <https://murf.ai/>
12. AI copilot for enterprise marketing teams. Jasper. URL : <https://www.jasper.ai/>
13. AION REPORTS. AIORNOT API. URL : <https://docs.aiornot.com/#16a87c8c-68a2-413c-9a6f-16bd2fcd2690>
14. Artificial Intelligence in the European Commission (AI@EC) A strategic vision to foster the development and use of lawful, safe and trustworthy Artificial Intelligence systems in the European Commission. European Commission. URL : https://commission.europa.eu/document/download/601a9e64-cdb9-4545-bebc-1079ba8c457c_en?filename=EN%20Artificial%20Intelligence%20in%20the%20European%20Commission.PDF
15. Create Shopping Journeys that Keep Customers Coming Back. Rosetta.ai. URL : <https://rosetta.ai/>
16. DOZORRO : Hromadskyi kontrol derzhzakupivel. DOZORRO : Hromadskyi kontrol derzhzakupivel. [Public control of state procurement]. URL : <https://dozorro.org/>
17. Full Fact AI – Full Fact. Full Fact. URL : https://fullfact.org/ai/?utm_source=google&utm_medium=advert&utm_campaign=low_traffic&utm_gad_source=1&utm_gclid=CjwKCAjw-O6zBhASEiwAOHeGxfcYew29LRQBF7y2PO4xHytNf1uN3jAqtw6dStno9CXTUud9iFPU1hoCYqgQAvD_BwE
18. OpenAI. Introducing Whisper. <https://openai.com/>. URL : <https://openai.com/index/whisper/>
19. OpenAI. The most powerful platform for building AI products. OpenAI. URL : <https://openai.com/product>
20. Picsart. About-us. Picsart. URL : <https://picsart.com/about-us/>
21. PicSo AI Art Generator. PicSo. URL : <https://www.picso.ai/terms-of-service>
22. Proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. European commission. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0206>
23. Snopes.com. Snopes.com | The definitive fact-checking site and reference source for urban legends, folklore, myths, rumors, and misinformation. URL : <https://www.snopes.com/>
24. SpeechTexter | Type with your voice online. Speech Texter. URL : <https://www.speechtexter.com/>
25. SocialPostGPT. URL : <https://socialpostgpt.xyz/>
26. Sora: Creating video from text. OpenAI. URL : <https://openai.com/index/sora/>

27. Stable Diffusion Online. Stable Diffusion. URL : <https://stablediffusionweb.com/>
28. The News Manual – Glossary. The News Manual. URL : <https://www.thenewsmanual.net/Resources/glossary.html>

Khomenko A., Skyba Yu. The usage of artificial intelligence tools for training bachelors in journalism

The article analyzes the practical tools of artificial intelligence for training bachelors in journalism. These tools significantly save the resources of both educators and editors during the collection of information, description and formatting, prediction of audience reaction, publication, distribution, analytics of reach and communication with the audience. European and Ukrainian policies and recommendations regarding the use of artificial intelligence in Europe and Ukraine, trends in accelerating the use of artificial intelligence tools in the fields of education and economy were considered; research on media and media literacy responses to generative AI and AI tools themselves that are publicly available and adapted for intuitive human use: no special training required. The use of AI tools can increase the effectiveness of training future journalists, personalize learning and ensure the resilience of teachers to ensure the development of students' unique abilities.

The optimization of resources is catalyzed by the rapid development of artificial intelligence and, in particular, the training of bachelors in journalism is transformed to new opportunities. Artificial intelligence generates the tools themselves, and educators and journalists face new challenges in mastering digital resources for quality performance of professional tasks.

Based on the results of the research, artificial intelligence tools were systematized according to generative processes and their main functionality was described. Both teachers and practicing journalists can familiarize themselves with which artificial intelligence tools can be used during information gathering, fact checking, audio-to-text conversion, text-to-audio conversion, text generation, working with tables, image generation, text-to-image conversion, converting text into video, generating video, predicting audience reaction, disseminating information, evaluating a media brand in social networks, commercial work of a mass communication medium, round-the-clock technical support for users of a mass communication medium.

Key words: artificial intelligence, digitalization, journalism, higher education, artificial intelligence tools, communication, education, media.

УДК 378.37.01

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.15>

Шабала Ю. А.

**РОЗВИТОК ОСОБИСТОГО БРЕНДУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В МЕЖАХ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ВАЖЛИВО ЧИ НІ?**

Стаття розкриває проблему розвитку особистого бренду педагогічних працівників. Дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи кафедри філософії і освіти дорослих ЦІПО ДЗВО «УМО» за темою «Теоретико-методичні засади професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер 0120 У104637 (2020–2025 рр.)). Здійснено опитування серед слухачів курсів підвищення кваліфікації за категорією «Керівники, новопризначені керівники та консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників» з метою вивчення проблеми розвитку особистого бренду педагогічних працівників у травні 2024 року за запропонованою анкетною, створеною в Google Form.

В межах вивчення спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників» в опитуванні взяли участь 30 педагогічних працівників: за статтю: 90% жінок, 10% – чоловіків; за посадою: директори центрів професійного розвитку педагогічних працівників – 26,7%, консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників – 73,3%; за віком: до 30 років – 6,7%, 31-40 років – 20%, 41-50 років – 33,3%, понад 50 років – 40%; за стажем педагогічної діяльності: 0-3 роки – 6,7%, 4-10 років – 10%, 11-20 років – 20%, понад 20 років – 63,3%; за областями: Закарпатська – 23,3%, Чернівецька – 16,7%, Сумська – 16,7%, Тернопільська – 10%, Київська – 10%, Полтавська – 6,7%, Волинська – 6,7%, Луганська – 3,3%, Житомирська – 3,3%, Чернігівська – 3,3%.

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що розвиток особистого бренду є важливим та значимим для тих педагогічних працівників, які прагнуть утвердитися як експерти чи авторитети у сфері освіти.

Ключові слова: бренд, особистий бренд, розвиток особистого бренду педагога, курси підвищення кваліфікації, педагогічні працівники.

Особистий бренд педагогічних працівників стає все більш актуальною темою в епоху цифрових технологій. Технологічний розвиток надав численні переваги, зокрема можливість створювати та просувати особистий бренд педагогічних працівників на різних платформах соціальних мереж та мати можливість демонструвати свої професійні досягнення, експертність та професіоналізм. Створення особистого бренду допомагає педагогам залучати більше учнів, батьків і колег, підвищує їхню впізнаваність та авторитет. Крім того, це може вплинути на кар'єрний ріст, відкриваючи нові можливості для участі в проєктах, семінарах, конференціях та співпраці з іншими закладами освіти.

Мета статті: дослідити та проаналізувати актуальність та значення розвитку особистого бренду педагогічних працівників в межах курсів підвищення кваліфікації; проаналізувати результати опитування

(анкетування) слухачів курсів підвищення кваліфікації за категорією «Керівники, новопризначені керівники та консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників», яке здійснювалось в межах вивчення спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників».

Для проведеного дослідження було використано комплекс методів, зокрема: теоретичні: проаналізовано, синтезовано, узагальнено наукову, навчально-методичну літературу для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; емпіричні: проведено опитування (анкетування) та на основі результатів зроблено відповідні висновки.

Вивчення та аналіз наукової та навчально-методичної літератури показали, що значний науковий внесок у дослідження теоретичних і практичних проблем формування і розвитку особистого бренду здійснили фахівці з різних галузей, і належить як вітчизняним, так і зарубіжним вченим. Зокрема, особливо уваги заслуговують праці Т. Пітерса, який ще з 1997 року ужив у своїй статті поняття «персональний бренд», запропонував поради про те, як перетворити своє ім'я на бренд та описав персональний бренд як, те, що інші люди думають про нас (ідеї та асоціації, які ми викликаємо в думках про наш вигляд, поведінку тощо) [9]; Д. Каплунова, українського класика сучасного маркетингу, який запропонував у своїй книзі «Персональний брендбук» 111 інструментів, які навчають вести справи так, аби стати найбільш затребуваним спеціалістом на ринку [1]; Дж. Філбріка та А. Клівленда, які досліджували особистий бренд як шлях до професійного успіху [10], Л. Харріс та А. Рея, які вивчали розвиток особистого бренду через соціальні мережі [8]; О. Мороза, який описав теорію сучасного брендингу [3]; І. Юника, який досліджував бренд та імідж педагога закладу вищої освіти як провідні фактори впливу на його конкурентоздатність у сучасних соціоекономічних і соціокультурних умовах [7]; О. Федас, яка запропонувала практичні рекомендації щодо створення та просування персонального бренду педагога [5]; Д. Пінчук та С. Луценко, які досліджували професійний брендинг сучасного педагога [4].

Однак вагомі дослідження щодо проблеми розвитку особистого бренду не вичерпують всіх аспектів цієї проблеми, а зумовлюють потребу у подальшому розгляді та вивченні, а саме: невирішеними залишаються питання здійснення науково-методичного супроводу розвитку особистого бренду педагогічних працівників в межах курсів підвищення кваліфікації, що дозволить педагогічним працівникам підвищити свою конкурентоспроможність та побудувати успішну кар'єру.

Термін «бренд» використовується і чітко визначений у маркетинговій науці протягом десятиліть, а також вважається основою для визначення особистого бренду, як окремого типу бренду. Поняття «особистий бренд» більшість науковців пов'язують із створенням певного образу, який сформувався про людину в свідомості інших людей та акцентують увагу на певних особливостях щодо структурних елементів особистого бренду.

Наприклад, з позицій маркетингового інструментарію, персональний бренд – це не про те, як вести соціальні мережі та збирати вподобайки. Це про те, як вести справи та заробляти гроші [1].

З позицій професійної освіти, персональний брендинг педагога – це виконання своїх обов'язків на рівні високих зразків та еталонів, відпрацьованих в практиці і вже описаних в методичних розробках [6].

В освітній сфері персональний бренд – це сукупність професійних умінь та навичок, досвіду, цінностей, особистих поглядів, які транслюються до всіх суб'єктів освітньої діяльності з метою формування та закріплення позитивного сприйняття, створення авторитету педагога [2].

О. Федас стверджує, що кожен педагог має прагнути до створення свого персонального бренду, аби увесь світ міг отримувати висококваліфіковані освітні послуги, якісний педагогічний сервіс, унікальні та корисні продукти [5].

Отже, із вищезазначених думок фахівців вважаємо, що розвиток особистого бренду педагога – це довготривалий динамічний процес, який потребує безперервного самовдосконалення, стійкої мотивації та є важливим для тих педагогічних працівників, які прагнуть утвердитися як експерти чи авторитети у сфері освіти.

З метою вивчення проблеми розвитку особистого бренду педагогічних працівників у травні 2024 року за запропонованою анкету, створеною в Google Form, було проведено дослідження в межах науково-дослідної роботи кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО «УМО» за темою «Теоретико-методичні засади професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер 0120 U104637 (2020–2025 рр.)).

Опитування здійснювалось серед слухачів курсів підвищення кваліфікації за категорією «Керівники, новопризначені керівники та консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників».

В межах вивчення спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників» було проведено опитування в якому взяли участь 30 педагогічних працівників: за статтю: 90% жінок, 10% – чоловіків; за посадою: директори центрів професійного розвитку педагогічних працівників – 26,7%, консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників – 73,3%; за віком: до 30 років – 6,7%, 31-40 років – 20%, 41-50 років – 33,3%, понад 50 років – 40%; за стажем педагогічної діяльності: 0-3 роки – 6,7%, 4-10 років – 10%, 11-20 років – 20%, понад 20 років – 63,3%; за областями: Закарпатська – 23,3%, Чернівецька – 16,7%, Сумська – 16,7%, Тернопільська – 10%, Київська – 10%, Полтавська – 6,7%, Волинська – 6,7%, Луганська – 3,3%, Житомирська – 3,3%, Чернігівська – 3,3%.

Актуальність спецкурсу визначається тим, що новітні орієнтири освітньої політики України спричинили комплекс вимог до професійних якостей педагога: систематична самоосвітня робота з професійного

розвитку, поглиблення теоретичних знань і практичних умінь, враховуючи основні положення Концепції Нової української школи. Особливу роль тут відіграє особистий бренд педагогічних працівників.

Мета спецкурсу: розкрити проблему розвитку особистого бренду педагогічних працівників та його структуру; розвинути професійні компетентності слухачів щодо формування особистого бренду; поглибити процес самооцінки, самоосвіти, саморозкриття, саморефлексії; стимулювати бажання підвищувати свій професійний рівень шляхом розвитку особистого бренду; удосконалити вміння приймати нестандартні рішення в ситуаціях ринкової конкуренції, уникаючи стереотипізації і шаблонів, засвоювати нові професійні ролі і функції в сучасних умовах.

Аналізуючи результати анкетування, було з'ясовано, що більшість педагогічних працівників (90%) вважають, що тема спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників» актуальна (рис. 1).

На запитання «Що таке «особистий бренд» для педагогічного працівника і чому він важливий?» думки педагогів розділилися на такі позиції: 76,7% педагогічних працівників вважають, що «це спосіб просування себе як професіонала у сфері освіти»; 23,3% – вважають, що «це спосіб продемонструвати свій досвід і завоювати довіру» (рис. 2).

На запитання «Які кроки може вжити педагогічний працівник для розвитку свого особистого бренду?»: 90% респондентів обрали варіант «упроваджувати авторські методики, авторські програми, проекти, інноваційні технології, науково-методичні рекомендації, підручники, посібники, новаторські концепції тощо»; 76,7% – «брати участь у заходах з неформальної освіти, розширюючи свої професійні контакти»; 73,3% – «підтримувати активний блог або соціальні мережі, ділячись своїм досвідом та знаннями»; 70% – «проходити курси підвищення кваліфікації та навчання для розвитку своєї експертності в галузі освіти»; 3,3% – «інше» (рис. 3).

Як бачимо, більшість педагогів (90%) вважають, що найважливіші кроки, які педагогічний працівник може вжити для розвитку особистого бренду – це запровадження авторських методик, авторських програм,

2. Чи актуальна для Вас тема спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників»?
30 відповідей

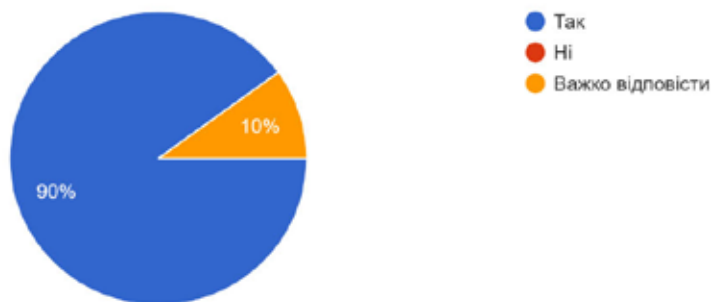

Рис. 1. Результати відповідей на питання «Чи актуальна для Вас тема спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників?»

3. Що таке «особистий бренд» для педагогічного працівника і чому він важливий?
30 відповідей

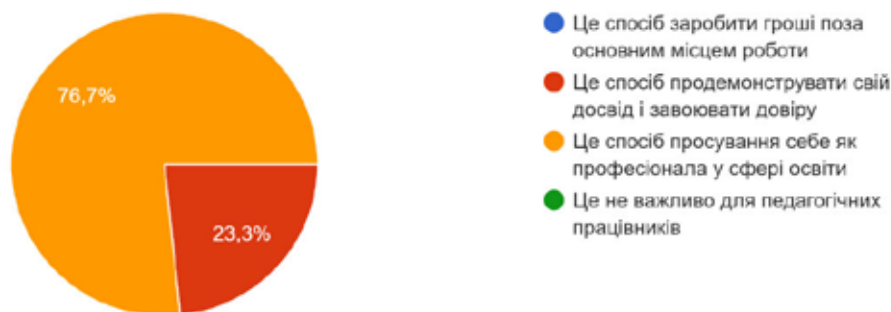

Рис. 2. Результати відповідей на питання «Що таке «особистий бренд» для педагогічного працівника і чому він важливий?»

проекти, інноваційних технологій, науково-методичних рекомендацій, підручників, посібників, новаторських концепцій тощо.

На запитання «Які переваги має педагогічний працівник, що успішно розвиває свій особистий бренд?» відповіді педагогів розділилися на такі позиції: 43,3% – можливість привертати увагу до своєї роботи та інновацій у сфері освіти; 33,3% – підвищення авторитетності серед колег, здобувачів освіти, батьків; 20% – більше можливостей для кар'єрного зростання та підвищення заробітної плати; 3,3% – інше (рис. 4).

На запитання «Як педагогічні працівники можуть покращити свій особистий бренд через співпрацю з колегами та іншими фахівцями?»: 66,7% обрали варіант «брати участь у професійних спільнотах, конференціях та семінарах, де можна познайомитися із фахівцями в галузі освіти інших країн»; 20% – «спільно працювати над проектами та ініціативами, що сприяють покращенню освітнього процесу»; 10% – «обмінюватися знаннями та досвідом з іншими вчителями та викладачами»; 3,3% – інше (рис. 5).

На запитання «Якими способами педагогічні працівники можуть продемонструвати свій особистий бренд?»: 56,7% педагогів обрали «упровадження авторських методик, креативних авторських програм, проєктів, інноваційних технологій, науково-методичних рекомендацій, підручників, посібників, новаторських концепцій тощо»; 30% – «створення та активне ведення блогу, сайту, соцмереж»; 6,7% – «брати участь у різних заходах з неформальної освіти в ролі спікера»; 6,6% – інше (рис. 6).

На запитання «Які, на Вашу думку, найбільші перешкоди у розвитку особистого бренду вчителя?»: 70% обрали варіант «брак часу на саморозвиток і підвищення кваліфікації»; 60% – «відсутність стратегії та чіткого образу бренду»; 46,7% – «страх перед відкритістю та виступами в громадськості»; 33,3% – «відсутність доступу до необхідних ресурсів та можливостей для просування»; 16,7% – «недостатня підтримка адміністрації та колег»; 3,3% – «інше» (рис. 7).

4. Які кроки може вжити педагогічний працівник для розвитку свого особистого бренду?

30 відповідей

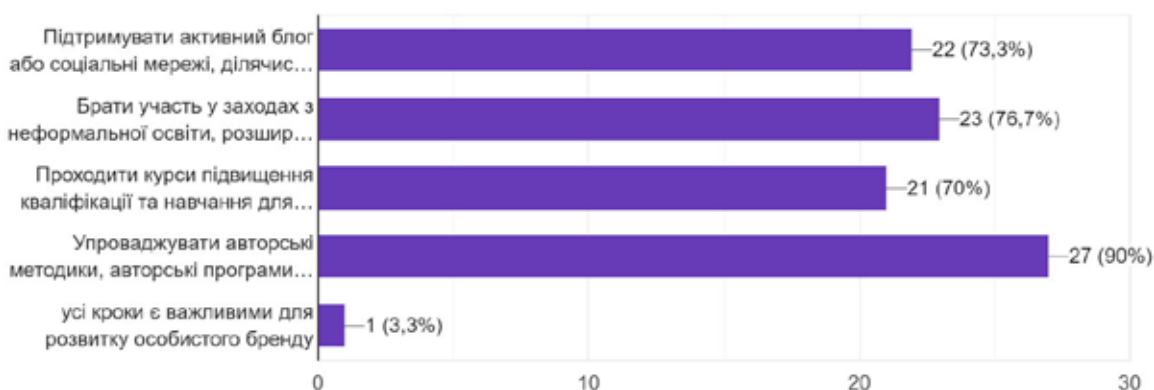

Рис. 3. Результати відповідей на питання «Які кроки може вжити педагогічний працівник для розвитку свого особистого бренду?»

5. Які переваги має педагогічний працівник, що успішно розвиває свій особистий бренд?

30 відповідей

Рис. 4. Результати відповідей на питання «Які переваги має педагогічний працівник, що успішно розвиває свій особистий бренд?»

6. Як педагогічні працівники можуть покращити свій особистий бренд через співпрацю з колегами та іншими фахівцями?

30 відповідей

Рис. 5. Результати відповідей на питання «Як педагогічні працівники можуть покращити свій особистий бренд через співпрацю з колегами та іншими фахівцями?»

7. Якими способами педагогічні працівники можуть продемонструвати свій особистий бренд?

30 відповідей

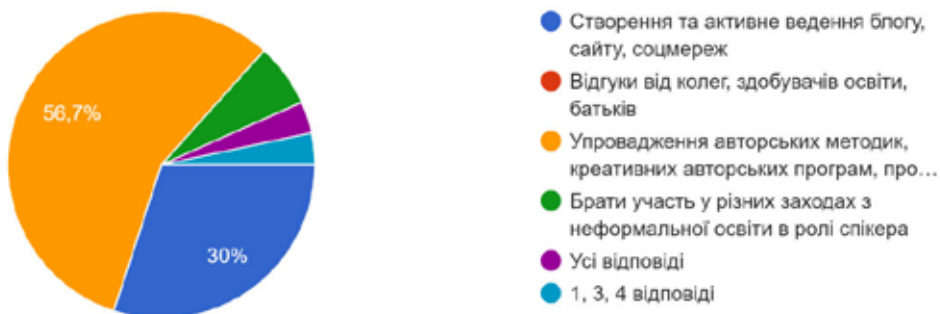

Рис. 6. Результати відповідей на питання «Якими способами педагогічні працівники можуть продемонструвати свій особистий бренд?»

8. Які, на Вашу думку, найбільші перешкоди у розвитку особистого бренду вчителя?

30 відповідей

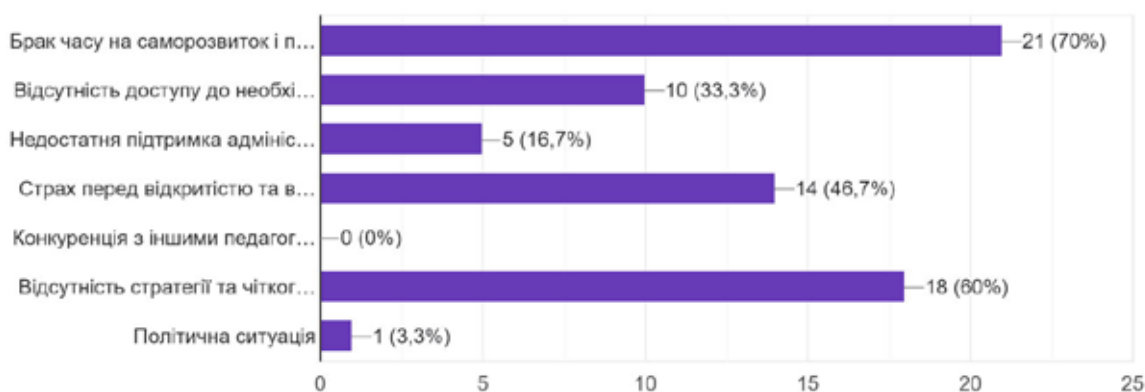

Рис. 7. Результати відповідей на питання «Які, на Вашу думку, найбільші перешкоди у розвитку особистого бренду вчителя?»

9. Чи впроваджували Ви тему "Розвиток особистого бренду вчителя" у своїй установі?

30 відповідей

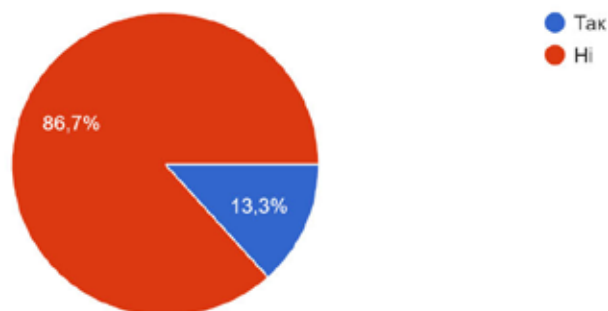

Рис. 8. Результати відповідей на питання «Чи впроваджували Ви тему «Розвиток особистого бренду вчителя» у своїй установі?»

На запитання «Чи впроваджували Ви тему «Розвиток особистого бренду вчителя» у своїй установі?»: 86,7% педагогів відповіли «ні»; 13,3% – «так» (рис. 8).

На запитання «Що найбільш важливіше при вивченні теми спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників» керівники, новопризначені керівники та консультанти зазначили: науково-методичний супровід (посібник, презентація, алгоритм, лекція); чітко зрозуміти що таке особистий бренд педагогічних працівників та як правильно продемонструвати свій особистий бренд; підтримка педагогічного працівника адміністрацією закладу, колегами; постійна робота над підвищенням професійної майстерності; бажання педагогічного працівника розвиватися та самовдосконалюватися не заради задоволення власного «Я», а задля покращення освіти в цілому; шляхи, стратегія розвитку особистого бренду, з чого почати, як діяти; фінансова підтримка вчителя державою; бажання розвивати особистий бренд, розуміти необхідність, правильне позиціонування важливості формування особистого бренду; використання цифрових технологій для розвитку особистого бренду; самовідданість та пасія; стійкість до самовдосконалення; комунікаційні навички; вміння відзначати свої досягнення; створення мережі контактів у т.ч. і на онлайн ресурсах тощо.

Висновки. Отже, на основі результатів дослідження нами виявлено, що слухачі курсів підвищення кваліфікації за категорією «Керівники, новопризначені керівники та консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників» вважають тему спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників» актуальною та затребуваною. Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що розвиток особистого бренду педагога – це довготривалий динамічний процес, який потребує безперервного самовдосконалення, стійкої мотивації та є важливим для тих педагогічних працівників, які прагнуть утвердитися як експерти чи авторитети у сфері освіти.

Визначено, що є низка ризиків у розвитку особистого бренду вчителя, які пов'язані із браком часу на саморозвиток і підвищення кваліфікації; відсутністю стратегії та чіткого образу бренду; страхом перед відкритістю та виступами в громадськості; відсутністю доступу до необхідних ресурсів та можливостей для просування; недостатньою підтримкою адміністрації та колег. Однак не менш важливою залишається проблема здійснення науково-методичного супроводу педагогічних працівників в межах вивчення теми спецкурсу «Розвиток особистого бренду педагогічних працівників».

Перспективами подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці методичного poradnika «Особистий бренд педагога». Маємо сподівання, що розроблення науково-методичного забезпечення освітнього процесу в межах курсів підвищення кваліфікації дозволить педагогічним працівникам підвищити свою конкурентоспроможність та побудувати успішну кар'єру.

Використана література:

1. Каплунов Д. О. Персональний брендбук. 111 інструментів, щоби стати найбільш затребуваним і високооплачуваним. 2023. 288 с.
2. Кудирко О. В. Персональний брендинг як інструмент професійного розвитку педагога. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Сер. Публічне управління та адміністрування*, 2023. № 2 (2). С. 45–49.
3. Мороз О. В. Теорія сучасного брендингу : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. 104 с.
4. Професійний брендинг сучасного педагога або як створити атмосферу успішності педагогічної діяльності : навчально-методичний посібник / Автори-упорядники: Д. М. Пінчук, С. М. Луценко, 2021. 143 с.
5. Федас О. В. Персональний бренд педагога: практичні рекомендації щодо створення та просування. *Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. online-конф., 25–27 бер. 2021 р. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. С. 122–124.

6. Харагірло В. Є. Інноваційна діяльність у системі безперервної професійної освіти як особистісний бренд педагога-професіонала: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26 лист. 2020 р. Біла Церква : БІНПО ДВНЗ УМО, 2020. С. 358–364.
7. Юник І. Д. Бренд та імідж педагога закладу вищої освіти : кореляційна залежність концептів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22 (3). С.155–158.
8. Harris, L., and Rae, A. Building a personal brand through social networking. *J. Bus. Strat.* 32, 2011. P. 14–21.
9. Peters T. The brand called you. *Fast Company*. № 10. 1997. P. 83–90.
10. Philbrick J. L., and Cleveland A. D. Personal branding : building your pathway to professional success. *Med. Ref. Serv. Q.* № 34. 2015. 181–189.
11. Shabala Y. A. Development of the personal brand of teaching staff. *Zeszyty Naukowe. Nauki Społeczne, Humanistyczne i Pedagogiczne*. Nr 91, Łomża. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2023. P. 248–253. URL : <https://zeszyty-naukowe.wsa.edu.pl/91-3-2023/>

References:

1. Kaplunov D. O. (2023) Personalnyi brendbuk. 111 instrumentiv, shchoby staty naibilsh zatrebuvanym i vysokooplachuvanim. [Personal brand book. 111 tools to become the most sought after and highly paid]. 288 s. [in Ukrainian].
2. Kudyryko O. V. (2023) Personalnyi brendynh yak instrument profesiinoho rozvytku pedahoha. [Personal branding as a tool for teacher professional development]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Ser. Publichne upravlinnia ta administruvannia*, № 2 (2). S. 45–49 [in Ukrainian].
3. Moroz O. V. (2003) Teoriia suchasnoho brendynhu. [Theory of modern branding] : monohrafiia. Vinnytsia : UNIVERSUM-Vinnytsia. 104 s. [in Ukrainian].
4. Profesiyni brendynh suchasnoho pedahoha abo yak stvoryty atmosferu uspishnosti pedahohichnoi diialnosti: navchalno-metodychni posibnyk (2021). [Professional branding of a modern pedagogue or how to create an atmosphere of successful pedagogical activity: educational and methodological manual] / Avtory-uporiadnyky : D.M. Pinchuk, S.M. Lutsenko. 143 s. [in Ukrainian].
5. Fedas O. V. (2021) Personalnyi brend pedahoha: praktychni rekomendatsii shchodo stvorennia ta prosuvannia. [A teacher's personal brand: practical recommendations for creation and promotion]. *Svitovi osviti trendy: stvorennia tvorchoho seredovyscha STEAM-navchannia* : zb. materialiv Mizhnar. Nauk.-prakt. online-konf., 25–27 ber. 2021 r. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova. S. 122–124 [in Ukrainian].
6. Kharahirlo V. Ye. (2020). Innovatsiina diialnist u systemi bezperervnoi profesiinoy osvity yak osobystisnyi brend pedahoha-profesionala: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. 26 lyst. 2020 r. [Innovative activity in the system of continuous professional education as a personal brand of a professional teacher]. *Bila Tserkva : BINPO DVNZ UMO*, 2020. S. 358–364 [in Ukrainian].
7. Yunyk I. D. (2020) Brend ta imidzh pedahoha zakladu vyshchoi osvity: koreliatsiina zalezhnist kontseptiv. [Brand and image of a teacher of a higher education institution: correlational dependence of concepts]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 22 (3). S. 155–158 [in Ukrainian].
8. Harris, L., and Rae, A. (2011) Building a personal brand through social networking. *J. Bus. Strat.* № 32. P. 14–21
9. Peters T. (1997) The brand called you. *Fast Company*. № 10. P. 83–90
10. Philbrick J. L. and Cleveland A. D. (2015) Personal branding : building your pathway to professional success. *Med. Ref. Serv. Q.* № 34. P. 181–189
11. Shabala Y. A. (2023) Development of the personal brand of teaching staff. *Zeszyty Naukowe. Nauki Społeczne, Humanistyczne i Pedagogiczne*. Nr 91, Łomża. Wydawnictwo: MANS w Łomży. P. 248–253. URL : <https://zeszyty-naukowe.wsa.edu.pl/91-3-2023/>

Shabala Yu. Development of the personal brand of pedagogical workers within the framework of professional development courses: is it important or not?

The article reveals the problem of developing a personal brand of pedagogical workers. The study was carried out within the scope of the research work of the Department of Philosophy and Adult Education of the Central Institute of Postgraduate Education of the SIHE "UEM" on the topic "Theoretical and methodological foundations of the professional development of pedagogical and research-pedagogical workers in the conditions of an open university of postgraduate education" (state registration number 0120 U104637 (2020–2025 yr.)).

A survey was conducted among students of advanced training courses in the category "Managers, newly appointed managers and consultants of professional development centers of pedagogical workers" in order to study the problem of developing the personal brand of pedagogical workers in May 2024 according to the proposed questionnaire created in Google Form.

As part of the study of the special course "Development of the personal brand of pedagogical workers", 30 teaching staff took part in the survey: by gender: 90% women, 10% men; by position: directors of centers for professional development of pedagogical workers – 26.7%, consultants of centers for professional development of pedagogical workers – 73.3%; by age: under 30 years – 6.7%, 31-40 years – 20%, 41-50 years – 33.3%, over 50 years – 40%; by length of teaching experience: 0-3 years – 6.7%, 4-10 years – 10%, 11-20 years – 20%, over 20 years – 63.3%; by regions: Zakarpattia – 23.3%, Chernivtsi – 16.7%, Sumy – 16.7%, Ternopil – 10%, Kyiv – 10%, Poltava – 6.7%, Volyn – 6.7%, Luhansk – 3.3%, Zhytomyr – 3.3%, Chernihiv – 3.3%.

The conducted research made it possible to draw conclusions that the development of a personal brand is important and significant for those pedagogical workers who seek to establish themselves as experts or authorities in the field of education.

Key words: brand, personal brand, development of the teacher's personal brand, advanced training courses, pedagogical workers.

UDC 378.091.3:656.61-051]:8i243

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.16>

Shvetsova I.

ASSESSMENT CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN NAVIGATION AND SHIP HANDLING AT SEA

This paper presents the development of a system aimed at enhancing the Foreign Language Communicative Competence (FLCC) of future maritime navigation and ship handling specialists. It explores their preparatory state and defines criteria and levels of FLCC formation – high, medium, sufficient, and low – assessing its effectiveness in real-world applications and its impact on professional readiness and educational quality.

The research discusses the multifaceted concept of 'readiness' for professional activities, highlighting the importance of both psychological and practical readiness for professional competence. The paper investigates various methods to assess and enhance FLCC among maritime specialists, advocating for an educational approach that integrates professional dialogues in English to foster robust communicative skills. Further, the study outlines specific criteria for evaluating FLCC that focus on motivational, communicative, and creative aspects. These criteria aim to prepare seafarers for effective intercultural and professional communication. A comprehensive framework is established for assessing the readiness of maritime professionals to utilize FLCC, incorporating indicators across motivational, cognitive, and performance-reflective criteria. The research underscores the necessity of a well-structured educational strategy that not only emphasizes technical skills but also promotes effective communication in a multicultural maritime environment. This approach ensures that maritime specialists are proficient in their professional roles and capable of navigating the complex intercultural interactions characteristic of the global maritime industry. The findings contribute significantly to refining educational strategies aimed at enhancing the professional training of maritime specialists, thus preparing them to work effectively in a diverse and multilingual maritime setting.

Key words: Foreign Language Communicative Competence, professional training of maritime specialists, specialists in navigation and ship handling at sea, assessment criteria, levels of foreign language communicative competence.

(статтю подано мовою оригіналу)

The development of a system for the formation of foreign language communicative competence (FLCC) of future specialists in navigation and ship handling at sea, application and verification of its effectiveness requires a study of the state of preparation for professional activity and necessitates the definition and justification of criteria (motivational and value, cognitive, activity and reflexive) and their indicators, as well as the allocation of levels of formation (high, medium, sufficient, low) of the analysed phenomenon.

The result of the process of forming the FLCC of specialists in navigation and ship handling is the readiness to possess such competence in professional activities, an indicator of the quality of the educational process, tested in practical activities, which is demonstrated in practical professional implementation.

S. Harkusha (professional readiness of a student) [1], M. Rymarchuk [2] (formation of professional readiness in the context of implementation of the student-centred approach) consider the interpretation of the concept of readiness for a certain type of activity. Approaches to the concept of 'readiness' are diverse and each science gives this concept some individual characteristics, S. Harkusha argues that educators, psychologists and sociologists give related definitions. 'The core of this concept includes both psychological readiness, which is the basis and a stable platform for activity, and practical (professional) readiness to apply all knowledge and skills.' M. Rymarchuk interprets professional readiness as a personal psychological quality of a specialist, which is a necessary condition and regulator of human activity in the performance of his/her labour duties [2].

The study of psychological and pedagogical sources allows us to identify various methods for determining the key elements of the formation of specialists in the maritime industry to use FLCC in a professional context. In order to improve the quality of training of specialists for the purpose of their effective competition in the labour market, it is necessary to develop criteria and indicators that would assess the effectiveness of their work.

Taking into account the orientation of foreign language teaching to the formation of professional communicative competence through teaching professional dialogic speech, researcher S. Barsuk has identified the following criteria for assessing the formation of future seafarers' foreign language skills: 1) motivational (interest in learning English, desire to communicate in English on professional topics); 2) communicative and reproductive (understanding of communicative intentions of interlocutors, ability to build functional types of professional dialogue in English according to a model); 3) communicative and creative (creative speech expression of communication partners, ability to independently build and conduct a dialogue on professional topics) [3, c. 88]. V. Smelikova names the following components of future navigators' readiness for professionally oriented communication: motivational and value, cognitive and activity [4].

The primary objective of this research is to develop and validate a system for enhancing the Foreign Language Communicative Competence (FLCC) of future maritime navigation and ship handling specialists. This includes defining relevant criteria and levels of FLCC formation (high, medium, sufficient, low) and assessing the effectiveness of FLCC application in professional activities. The research aims to establish a framework that not only

measures but also improves the readiness of maritime professionals to use their FLCC effectively in a multicultural and multilingual environment. By integrating professional English dialogues into training, the study seeks to ensure that maritime specialists are equipped with the necessary communicative skills to perform efficiently and safely in their respective roles within the global maritime industry.

The concept of the level of foreign language communicative competence of maritime navigation and ship handling professionals is defined as an integrated characteristic of professionals in the field of maritime navigation and handling, including relevant knowledge, skills, qualities, values, positive attitude to intercultural communication, as well as motivation and orientation to ensure the quality and productive performance of professional duties. It also means effective interaction with team members on the basis of equal interaction, cooperation, readiness for dialogue and the ability to perceive and understand cultural diversity.

The analysis of the concepts aimed at forming the level of competence in navigation and ship management prior to the use of FLCC allowed us to define criteria for specialists in the field of navigation and ship handling at sea, taking into account the specifics of their professional activities, which are discussed in detail in the first section, related to the key aspects of their work. The determination of the level of competence of these specialists is based on the required amount of professional knowledge, skills and abilities to perform specific tasks that meet the established criteria specified in the higher education standards.

In the course of the experimental study, the key criteria for the professional formation of specialists in the field of navigation and maritime transport management to apply FLCC in the professional sphere were established. These criteria include: motivational and value, cognitive, activity-reflective, which together make up an integrated set of requirements for readiness. This is due not only to the need for technical and professional training of highly qualified specialists, but also to ensure their ability to communicate effectively in a modern multicultural environment. This includes both specialised professional skills and universal communication abilities. Knowledge of English, the main lingua franca in the field of maritime navigation and management, is defined as critical to the performance of professional duties and compliance with the standards of the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers. Adequate interpersonal interaction involves not only specialised knowledge but also the possession of universal communication skills, including verbal and non-verbal methods of interaction.

Each of these criteria should be assessed by a number of indicators that reveal the qualitative formation and definition of the criteria. The criteria and indicators are shown in Table 1.

Here is a more detailed analysis of the criteria and their corresponding indicators.

Motivational and value-based. In the academic discourse, detailed analysis and systematic research of the educational and developmental needs of future staff are key elements that ensure a high level of professional training effectiveness. This process not only channels the organisation's resources to adequately respond to current and anticipated challenges, but also functions as a catalyst for achieving these professional ambitions. The main categories of needs to be analysed include organisational and functional domains. The organisational dimension involves a comprehensive analysis of needs that span the entire organisation, analysing strategic directives and identifying gaps between the current status and projected outcomes. The functional dimension, on the other hand, focuses on

Table 1

Criteria and indicators of the formation of foreign language communicative competence of specialists in navigation and ship handling

Criteria	Indicators
Motivational and value-based	<ul style="list-style-type: none"> - Motivational and value readiness for professional activity. - Understanding of the motives for mastering FLC. - Positive orientation towards intercultural communication. - Motivation for self-improvement.
Cognitive	<ul style="list-style-type: none"> - Knowledge of international standards and norms. - Linguistic knowledge - Grammatical competence - Moral and ethical standards of communication - Professional and linguistic integration - Specifics of communication on board
Performance-reflective criterion	<ul style="list-style-type: none"> - Interpretation of information. - Use of communication tools. - Intercultural adaptation. - Development of social skills and emotional intelligence. - Intercultural competence and global thinking. - Evaluation of own results. - Self-improvement. - Measuring progress in the formation of FLCC. - Self-regulation (adapting and adjusting one's own learning strategies to improve language learning performance).

examining specific learning needs arising from professional specialisation, with a focus on the development of key language competences such as literacy and writing.

Identification of these needs is fundamental to the design of educational objectives, selection of educational material, methodologies and learning resources. The process of analysing educational needs includes assessing learners' expectations, analysing the current context and identifying potential shortcomings in the educational process. It also includes consideration of the language needs of learners in accordance with the specifics of their professional activities, allowing to outline specific requirements, issues and expectations from the point of view of both learners and teaching staff, which helps to optimise the educational process.

Recognition and analysis of needs are key factors that contribute to the formation of a motivational basis for effective learning and development of seafarers' foreign language communication competence. Needs, which are defined as internal states arising from physiological or psychological deficits, are the starting point for the generation of motives. The latter, being psychological reasons or incentives for certain behaviours, are aimed at satisfying these needs and achieving a specific goal. In the context of language education, understanding the specific needs of seafarers can help to develop motivational strategies that take into account both general and specific motivational factors to improve the effectiveness of the learning process.

Motivation, which includes goals, desires, expectations and other cognitive aspects that influence the choice and direction of an individual's activities, serves as a catalyst for activating and supporting the learning process. From a practical point of view, a deep understanding of the individual needs of seafarers allows us to formulate training programmes and methods that not only impart knowledge but also motivate them to apply it in their professional activities. This, in turn, contributes to the formation and development of foreign language communication competence, which is crucial for effective intercultural interaction and safe navigation.

Thus, knowing the needs is fundamental to creating an effective motivational structure that promotes not only language acquisition but also the development of professional skills and competencies required for navigators and ship handling professionals.

The level of development in navigation and handling of seagoing ships before the use of foreign language communicative competence can be measured by a set of indicators based on the motivational and value criterion. These indicators reflect different aspects of the formation and include the following:

1. Motivational and value-based for professional activity. This indicator assesses how deeply a specialist realises the importance of foreign language communication competence in the context of his/her professional activity. It includes assessment of such aspects as:

- Willingness to use a foreign language in professional situations.
- Awareness of the importance of intercultural communication for maritime safety and effective interaction with international crews.
- Recognition of foreign language communication competence as a key factor in professional growth and career development.

2. Comprehension of the motives for mastering FICC. It assesses the extent to which professionals understand the motives and benefits of foreign language communication competence. Important aspects include:

- Recognition of the need to master a foreign language as an international language of navigation.
- Motivation to use a foreign language to achieve specific professional goals, such as safety, effective crew management and intercultural interaction.

3. Positive orientation towards intercultural communication. This indicator reflects the specialist's attitude to intercultural communication and includes:

- Positive attitude towards interaction with representatives of other cultures.
- Willingness to accept and adapt to cultural differences.
- Interest in learning the languages and cultures of different peoples to improve intercultural interaction.

4. Motivation for self-improvement.

– Measures the readiness and willingness of a specialist to constantly improve their level of foreign language proficiency and cultural competence. Key elements include:

- Commitment to continuous learning and improvement of one's own language skills.
- Initiative in finding opportunities for foreign language practice and intercultural communication.
- Openness to feedback and self-criticism about one's language and cultural competence.

Thus, the motivational and value criterion of readiness to use FLCC is characterised by a value-based attitude to professional development and self-realisation; motivation for positive and effective intercultural interaction; mastery of norms and standards of a foreign language culture and motivation to expand socio-cultural knowledge; motivation to learn maritime English and to continuously improve FLCC.

Cognitive criterion of formation implies:

1. Knowledge of international standards and norms: knowledge of the current standards of the International Maritime Organization, in particular, knowledge of the necessary terminology used to perform functional duties on board.

2. Linguistic knowledge: A thorough understanding of the linguistic norms of the English language, including knowledge of professional and common vocabulary, and the ability to use standard maritime collocations (SMCPs) as appropriate.

3. Grammatical competence: Knowledge of typical or specific grammatical structures and the ability to use them to ensure effective communication according to communicative appropriateness.

4. Moral and ethical standards of communication: Coverage of moral and ethical norms in communication activities, including understanding and respect for cultural diversity, promoting the quality of professional duties and developing productive intercultural interaction.

5. Professional and linguistic integration: Mastering a system of knowledge that integrates professional and language training to enable effective interaction in the maritime environment and perform specific communication tasks.

6. Specifics of communication on board: Understand the specifics of communication on board a ship and in the maritime environment, including the acquisition of knowledge that provides the necessary communication capability in situational and professional communication, both verbally and in writing.

These indicators should be integrated into the educational process of training specialists in navigation and ship management for the effective development of their foreign language communication competence, in accordance with modern international requirements and standards.

Performance-reflective criterion is determined by the ability to use the necessary knowledge, skills and abilities in accordance with the professional situation, to adapt one's behaviour in accordance with intercultural interaction. Interpret information correctly, use verbal and non-verbal means appropriately; adapt their behaviour in accordance with the norms of another culture. In general, the activity-reflective criterion in the context of the formation of FLCC of specialists in navigation and ship management in the context of continuing education is a complex characteristic that requires students not only to master the language and professional knowledge, but also to develop social skills, emotional intelligence, intercultural competence and global thinking; the addition of strategic planning and project management to the activity-reflective criterion expands its dimensions, emphasising the need to integrate professional, communication, leadership and strategic competencies in the training of specialists in navigation and ship handling. Performance-reflective characteristic of the criterion of formation of foreign language communicative competence of specialists in navigation and management of ships covers complex abilities and skills necessary for adaptation to various professional and cultural contexts. Professional reflexive component of the criterion requires not only language proficiency and professional knowledge, but also the ability to respond adequately to intercultural situations, effectively use verbal and non-verbal means of communication, interpret information and adapt behaviour to cultural norms. In addition, the activity-reflective aspect involves the development of social skills, emotional intelligence, intercultural and global competence, which are complemented by strategic planning and project management. Reflexivity ensures the ability to self-analyse and critically evaluate one's own professional activities, which is important for continuous professional development. This aspect includes control and evaluation activities to analyse and reflect on one's own actions and results in the context of solving specific tasks. This approach contributes not only to the development of professional, but also communication and management competences, integration of various aspects of professional training in solving real professional challenges in the field of navigation and management of ships.

Performance-reflective criterion of the formation of specialists in navigation and ship management to use foreign language communicative competence can be defined through the following indicators:

1. Application of language skills in a professional context: An important indicator is the ability of specialists to integrate their foreign language communication skills directly into the process of professional activity, which includes the use of specialised vocabulary, terminology and expressions in real or simulated professional situations. This demonstrates not only language proficiency at the theoretical level, but also the willingness and ability to apply it in practice.

2. Linguistic competence in the four aspects of speech: Professionals must demonstrate a high level of foreign language communicative competence through four main types of language activities: speaking, listening, reading, and writing. This includes the ability to express oneself clearly, understand information presented orally and in writing and respond appropriately to it.

3. Adaptation to intercultural communication: Effective intercultural communication requires professionals to be able to adapt their behaviour and speech depending on the cultural context of communication. An indicator of the performance criterion is the ability to understand cultural nuances, take into account the peculiarities of perception and communication expectations of interlocutors from different cultures, which contributes to building effective and respectful relationships.

4. Interpretation of information: The ability to correctly interpret information, including specific instructions, messages and documentation, is key to performing professional tasks. This includes the ability to understand both verbal and non-verbal cues in an intercultural context.

5. Effective use of communication tools: Effective use of verbal and non-verbal communication tools to achieve professional goals, including the ability to adapt speech, gestures, facial expressions and other non-verbal communication tools to the situation.

6. Intercultural adaptation: Adapting behaviour to meet the cultural norms and expectations of interlocutors from other cultures is essential to maintaining effective interaction. This requires a deep understanding of intercultural differences and flexibility in communication.

7. Development of social skills and emotional intelligence: Social skills and emotional intelligence contribute to building productive working relationships, managing conflict effectively and understanding the emotional states of others, which is critical in an intercultural context.

8. Intercultural competence and global thinking: The ability to understand and interact effectively with people from different cultural contexts, including the ability to assess global trends and their impact on the maritime industry.

9. Strategic planning and project management: The integration of strategic and management skills in the context of professional activities allows professionals to effectively plan and implement projects involving international cooperation and communication.

10. Evaluation of own results: This indicator assesses the ability of individuals to critically analyse and evaluate their own achievements in foreign language communication. It is important that individuals are able to identify strengths and areas for further development, identifying specific ways to improve their communication skills.

11. Independent self-improvement: It includes the willingness and ability of professionals to work independently on their own professional and linguistic development. This includes searching for new learning materials, using various resources to learn the language and professional terminology.

12. Measuring progress in FLCC development: Professionals need to be able to assess their progress in acquiring foreign language communicative competence, to determine how their personal learning goals are in line with the results achieved. This helps to adapt and adjust learning strategies to achieve better results.

13. Self-regulation: Self-regulation refers to the ability of learners to adapt and adjust their own learning strategies in order to improve their language learning performance. This includes the ability to self-reflect, set realistic goals, and manage their own time and resources to optimise their learning process.

These indicators of the performance-reflective criterion emphasise the importance of self-assessment, self-study, progress monitoring and adaptability in the process of forming and improving foreign language communicative competence. They reflect the ability of specialists to self-development and self-improvement, which is key to successful professional activity in international.

The above criteria for the level of readiness to use foreign language communicative competence in professional activities are interrelated with the selection of indicators that allow to determine the level of this readiness.

Based on the analysis, we have identified three levels of the FLCC's specialists in navigation and ship management: high, sufficient, and intermediate.

High level – Professionals at the high level of FLCC demonstrate exceptional understanding and proficiency in international standards, language norms, and the use of specialised vocabulary and terminology relevant to their profession. They are not only aware of the need for intercultural communication within international shipping, but also actively apply knowledge in practice, demonstrating deep reflective analysis and critical thinking in complex professional situations. Their high motivation for continuous self-improvement, including learning new cultures and languages, allows them to improve their FLCC and adapt to a rapidly changing international environment. These professionals are leaders in their field, contributing to raising the standards of intercultural interaction and professional effectiveness among their colleagues.

Sufficient – Professionals with a sufficient level of FLCC have the basic knowledge and skills necessary to perform professional tasks effectively in an intercultural context. They understand the importance of linguistic competence and intercultural communication, but may face difficulties in solving more complex tasks that require in-depth analysis and adaptation. These professionals show a willingness to learn and develop, but they need additional stimulation and learning resources to deepen their knowledge and skills. Their ability to adapt in an intercultural environment is limited, which requires a focus on developing intercultural sensitivity and communication flexibility.

Intermediate – Intermediate professionals have basic knowledge and skills that allow them to perform a limited set of professional tasks. They understand the general principles of intercultural communication, but their motivation for self-improvement and development of professional skills may be insufficient. They need additional support and training to improve their level of FLCC. At the intermediate level, professionals have basic knowledge and skills that allow them to perform only a limited range of professional tasks. They are aware of the basics of intercultural communication, but their vision of their professional activities and motivation for development may be insufficient. They need to intensify the process of learning and practical training to achieve a higher level of competence.

Conclusion. In the process of studying the level of formation of foreign language communicative competence in navigation and management of ships in professional activity, it is defined as an integrated quality of a personality that includes relevant knowledge, skills, qualities and values, a positive orientation towards intercultural communication, motivation and determination to ensure full, productive performance of professional duties, effective communication between ship's crew members based on subject-subject interaction, cooperation, readiness for dialogue, ability to perceive and understand other cultural positions and values.

Identifying these levels of competence is an important step in developing effective training strategies and programmes that meet the needs of specialists at different stages of their professional development. This allows not only to increase the overall level of competence in the field of navigation and ship management, but also contributes to the personal growth and development of specialists prepared to work effectively in a multicultural environment.

Bibliography:

1. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Вип. 110. 2013. С. 198–201.
2. Рymarчук М. І. Формування професійної готовності майбутніх лікарів у контексті впровадження студентоцентрованого підходу. *Медицина освіти* № 1. 2019. С. 32–36. DOI : 10.11603/me.2414-5998.2019.1.9543.
3. Барсук С. Л. Педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу : дис. ... канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2016.
4. Смельківа В. Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій / Херсонська державна морська академія : дис. ... канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2017.

References:

1. Harkusha S. V. (2013) Poniattia ta komponenty profesiinoi hotovnosti maibutnix uchyteliv do pedahohichnoi diialnosti. [Concepts and components of professional readiness of future teachers for pedagogical activity]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky*. Vyp. 110. S. 198–201 [in Ukrainian].
2. Rymarchuk M. I. (2019) Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnix likariv u konteksti vprovadzhennia studentotsentrovanooho pidkhodu. [Formation of professional readiness of future doctors in the context of implementing a student-centered approach]. *Medychna osvita* № 1. S. 32–36. DOI : 10.11603/me.2414-5998.2019.1.9543 [in Ukrainian].
3. Barsuk S. L. (2016) Pedahohichni umovy formuvannia inshomovnoho profesiinoho movlennia maibutnix sudnovodiiv na zasakh komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhodu. [Pedagogical conditions for the formation of foreign language professional speech of future ship drivers based on the communicative and cognitive approach] : dys. Kandydat. ped. nauk, spetsialnist 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Kherson [in Ukrainian].
4. Smelikova V. B. (2017) Pidhotovka maibutnix sudnovodiiv do profesiino-orientovanoho spilkuvannia zasobamy keis-tekhnologii. [Preparation of future shipmasters for professionally oriented communication by means of case technologies]. *Khersonska derzhavna morskha akademiia* : dys. kandydat pedahohichnykh nauk, spetsialnist 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity [in Ukrainian].

Шевцова І. В. Критерії, показники та рівні сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців з навігації і управління морськими суднами

У статті представлено розробку системи, спрямованої на підвищення іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів з навігації та управління морськими суднами. У статті досліджується їх підготовчий стан і визначаються критерії та рівні формування іншомовної комунікативної компетентності – високій, середній, достатній і низький – оцінюючи її ефективність у реальних умовах застосування та її вплив на професійну готовність і якість освіти.

Дослідження обговорює багатогранне поняття "готовності" до професійної діяльності, підкреслюючи важливість як психологічної, так і практичної готовності для професійної компетентності. В роботі представлені різні методи оцінки сформованості іншомовної комунікативної компетентності серед морських фахівців, пропонує освітній підхід, що інтегрує професійні діалоги англійською мовою для розвитку надійних комунікативних навичок.

Крім того, у дослідженні окреслено конкретні критерії для оцінки іншомовної комунікативної компетентності, які зосереджені на мотиваційних, комунікативних та творчих аспектах. Ці критерії мають на меті підготувати моряків до ефективної міжкультурної та професійної комунікації. Встановлено всеосяжну рамку для оцінки готовності морських фахівців використовувати іншомовної комунікативної компетентності, включаючи показники мотиваційних, когнітивних та рефлексивно-діяльнісних критеріїв.

Дослідження підкреслює необхідність добре структурованої освітньої стратегії, яка не тільки акцентує увагу на технічних навичках, але й сприяє ефективній комунікації у багатокультурному морському середовищі. Цей підхід гарантує, що морські спеціалісти є професійно компетентними у своїх ролях та здатні керувати складними міжкультурними взаємодіями, які є характерними для глобальної морської індустрії. Висновки істотно сприяють удосконаленню освітніх стратегій, спрямованих на покращення професійної підготовки морських фахівців, тим самим готуючи їх ефективно працювати в багатокультурному середовищі.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, професійна підготовка фахівців морського флоту, фахівці судноводіння та управління судном у морі, критерії оцінювання, рівні іншомовної комунікативної компетентності.

UDC 37:811.111

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.99.17>

Yurko N., Danylevych M., Kalymon Yu., Vorobel M., Musikevych T.

**SPECIALISTS' TRAINING IN TOURISM, RECREATION AND HEALTH-RELATED FITNESS:
PROFESSIONAL DICTIONARIES**

The article deals with the topical issue of professional dictionaries for specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness. The current body of recent research and publications provides clear evidence of much attention being paid to various aspects of specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness. Specialized dictionaries have also been the focus of scientific consideration on a regular basis. Nevertheless, professional specialized dictionaries in the increasing sphere of tourism, recreation and health-related fitness require more detailed consideration, analysis and investigation.

Due to the actuality of professional enhancement in the growing fields of tourism, recreation and health-related fitness, and the significant role of dictionaries in the course of this practice, the aim of the research is to examine the specialized dictionaries of the sphere. Tasks of the research imply distinguishing and analysing the features of professional dictionaries for the field specialists' education. Subsequently, the object of research is specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness, and the subject concerns the specialized dictionaries for professional development in this sphere. Professional dictionaries for specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness have been examined due to the methods of literature analysis and comparative analysis of the printed and internet resources.

The use of specialized professional dictionaries is considered to be one of the best means for the efficient skill sets enhancement and a useful resource in the workplace, as they provide detailed definitions and proper usage of special terms within the professional language of any field specialists, namely in the growing sphere of tourism, recreation and health-related fitness. Further research prospects suggest the study and comparative analysis of specialized professional dictionaries in the field of tourism, recreation and health-related fitness in the English and Ukrainian languages.

Key words: *tourism, recreation, health-related fitness, professional dictionaries, specialists' training.*

(статтю подано мовою оригіналу)

Tourism and recreation have always been among the booming industry sectors across the globe. The spheres are very important aspects for not only a country's economy but also its global standing, as they bring in wealth, growth, employment, etc.

Modern tourism is closely linked to development and encompasses a growing number of new destinations. This global spread of tourism in industrialised and developed states has produced economic and employment benefits in many related sectors [23].

Nowadays, an increasing number of travellers want to keep up with their healthy habits when they travel for business or pleasure, or take recreational trips specifically to improve their health and overall fitness. There are resorts and vacation spots all over the world that offers fitness tourism to a high level.

The new demand creates more job opportunities in tourism industry and many related spheres, subsequently increasing the educational needs of the staff engaged in the relevant service provision. This necessitates more attention being paid to various aspects of professional education for the allied field specialists.

Professional education is a formal specialized training about a particular profession in which learners are taught the central concepts, principles, and techniques, and how these are applied in real practice, and the learners also acquire the necessary competencies needed for proper practice and behaviour [25].

Every industry is constantly evolving, so employees should use professional development and specialists' training opportunities to expand their knowledge base. Professional specialized dictionaries are beyond doubt among the main reference resources, consulting which occupies a considerable amount of time and effort of any field specialist, thus becoming an integral part of their professional training.

A specialized dictionary is a dictionary that covers a relatively restricted set of phenomena, usually within one or more subject fields [5]. Specialized dictionaries are used to understand concepts in specific domains, especially where those concepts are not part of the general vocabulary, or having meanings that differ from ordinary languages [12].

Specialised dictionaries are defined by the specialised nature of the subjects they treat, focusing on particular subject fields, professional practices or even leisure activities such as sports with the aim of helping the user to acquire specialised knowledge, read specialised texts or engage in specialised translation [13].

The current body of recent research and publications provides clear evidence of much attention being paid to various aspects of specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness. The scholars' interest comprised numerous issues, in particular the professional training in tourism and hospitality [27; 28; 30], famous chefs of today [19], sports and recreation [2], fitness level [9], educational resources in this sphere [29], etc.

Professional specialized dictionaries have also been the focus of scientific consideration on a regular basis. The researchers such as Yamada S. [26], Al-Jarf R. [1], Durovic Z. [10], Furtés-Olivera P. A. [11], Van der Merwe M. [24], Bergenholtz H., Tarp S. [5], Grefenstette G., Muchemi L. [12], Humbley J. [13] concerned the fields of health care, business and computer science, marine engineering, translation, higher education and many others.

Notwithstanding many scholars' attention being paid to different aspects of the topic, professional specialized dictionaries in the increasing sphere of tourism, recreation and health-related fitness require more detailed consideration, analysis and investigation.

Due to the **actuality** of professional enhancement in the growing fields of tourism, recreation and health-related fitness, and the significant role of dictionaries in the course of this practice, the **aim** of the research is to examine the specialized dictionaries of the sphere. **Tasks** of the research imply distinguishing and analysing the features of professional dictionaries for the field specialists' education. Subsequently, the **object** of research is specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness, and the **subject** concerns the specialized dictionaries for professional development in this sphere.

The **methods** of literature analysis and comparative analysis of the printed and internet resources [3; 4; 6; 7; 8; 14; 15; 16; 17; 18; 20; 21; 22], reveal the professional specialized dictionaries for specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness to be characterized as follows.

Professional dictionaries in tourism

The Dictionary of Tourism. The author's objective in the second edition of The Dictionary of Tourism is identical to that of the first edition – to provide a reference source for those choosing a career in some facet of the multidimensional field of tourism and for those who simply desire information on terms used in the industry. The compilation of commonly used terms, concepts, and organizations attempts to overcome the tendency towards parochialism by the many components of the travel industry and in this respect is a broader approach to the task. In preparing the dictionary, the author also wants to advance the study of tourism by encouraging discussion and creative disagreements regarding the book. The second edition was prompted by a number of changes occurring within the industry.

Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. The dictionary author's long and wide experience of these fields makes this an indispensable companion for students and teachers, and those employed in relevant businesses and organizations, as well as for the travellers, tourists and guests who are the *raison d'être* of it all. This dictionary edition combines and covers a dictionary of 2500 terms; descriptions of 300 organizations; a biographical dictionary of 100 personalities; explanations of 1200 acronyms and abbreviations; key data for well over 200 countries; a concise bibliography listing more than 100 useful sources of further information. Providing a systematic guide to the knowledge on tourism and hospitality, the dictionary is essential tool for students, researchers and academics of the field.

Dictionary of Travel and Tourism Terminology. This fully revised and updated second edition provides over 7000 definitions of travel and tourism terminology used throughout the world, highlighting the many differences between US and European usage. It covers all aspects of the tourism industry, including hospitality, transport, and ancillary services. It explains the operating language of the travel industry, acronyms and abbreviations of organizations, associations and trade bodies, IT terms and brand names, and provides website addresses. Entries vary from one-line definitions to 500 word articles, and references are provided for further reading. This new edition is an essential reference tool for anyone involved in tourism research, and everyone in the travel industry.

Dictionary of Travel and Tourism. The dictionary provides over 6,500 definitions of travel and tourism terminology, including the operating language of the travel industry, acronyms of organizations, associations, and trade bodies, IT terms, and brand names. Completely up to date, this dictionary covers the implications of web technology and social media on the travel and tourism industry, as well as new products and services, such as e-tickets, home-based travel agents, awareness amongst consumers and within the industry of terror-threatened travel, recent changes in legislation, and environmental concerns. Providing a wealth of information on one of the fastest-growing global industries of the 21st century, this dictionary is the ideal point of reference within the areas of travel and tourism.

Dictionary of Leisure, Travel and Tourism. This revised and updated edition provides clear definitions of over 9,000 terms used in a wide range of topics related to this popular and expanding industry. Topics covered include travel, tourism, ticketing, hotels and staff, restaurants, kitchens, table settings, service and cooking, along with general business, accounting and personnel terms. Handy supplements include quick-reference lists of airline and airport codes, currencies, international dialling codes, time zones, balance sheets and international public holidays. The dictionary is ideal for students, employers, or employees who work in any part of the hotel or tourism industry or who need to use specialist English vocabulary for their work or studies.

Professional dictionaries in recreation

Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies. The obvious audience for this book is professionals, scholars, and students in the recreation field. The vocabulary and major concepts of the new field of recreation and leisure studies are just developing and this dictionary is the first major attempt to describe and systematize those concepts. Although university departments devoted to the study of recreation and leisure have been in existence for over half a century, there has never been a comprehensive dictionary written for the field. The concepts included in the dictionary may be grouped into four general categories: elemental concepts, theoretical concepts, research and methodological concepts, and professional concepts representing some of the basic ideas inherent in the service side of the field.

The SAGE Dictionary of Leisure Studies. The dictionary examines the key concepts, assesses the work of central figures and helps students zero-in on essential issues and conceptual distinctions. The book provides an unprecedented critical survey of the field; offers students authoritative, comprehensive accounts of the basic concepts and

leading figures; provides students with core resources to write essays and pass exams. The dictionary is meant to be much more than a compendium of information about leisure studies; it is also inevitably an attempt to define the current identity of the discursive formation. Written by teachers experienced with the needs of undergraduates and postgraduates in the field, the book will be quickly recognized as a vital asset in making sense of leisure studies.

Dictionary of sports and games terminology. The specialized language or jargon of some sports can be quite arcane. Even international sports have their exclusive terminology, and it takes a player or fan to understand it. This new dictionary gives the definitions of more than 8,000 terms used in sports and games from around the world, including mainstream sports like basketball and billiards alongside the more obscure netball and snooker. Entries cover sports equipment, strategies, venues, qualifying categories, awards, and administrative bodies, while a comprehensive system of cross-references offers assistance and clarification when needed. An appendix lists standard abbreviations of sports ruling bodies and administrative organizations.

Thesaurus of Outdoor Recreation Terms. It was compiled to facilitate the development of a common language for outdoor recreation planning, programming, research, and resource management. Terms selected are pertinent to both the natural and physical resources, their value, management, development, and user requirements. An attempt has been made to select terms or combinations of terms, which are pertinent to both the natural and physical resources, their management and development and values, and to the needs of people. The vocabulary of outdoor recreation crosses a number of disciplines. The scope of this thesaurus is therefore broad. In the construction of the thesaurus, the information needs of outdoor recreation administrators and researchers are given primary consideration.

Professional dictionaries in health-related fitness

Dictionary of Public Health Education and Health Promotion. Written for public health professionals and students, the second edition of the dictionary, includes definitions for terms and concepts frequently used in public health education and promotion. The book offers both students and professionals a handy resource, contains a wide range of health education related terminologies, provides an easily used reference for those working in research or design of public health interventions; offers a reference list of the terms found most often in the professional literature; includes key terms used in related public health disciplines. The dictionary also provides a useful study aid when preparing for the exam to become a certified health education specialist.

Dictionary of Public Health. This dictionary covers terms used in public health science and practice, including areas such as communicable disease control, epidemiology, genetics, nutrition, toxicology, social work, sanitation and public health engineering, environmental sciences, and administration. It offers definitions, discussion, and an occasional brief commentary on the relevance of each term to people and their health. It includes a list of useful web links and bibliographic references, directly linked from relevant entries. It continues to be a trusted resource for answers to questions that arise in the course of public health practice, whether in the office or in the field, in interactions with the public or with the media.

Dictionary of Occupational Science and Occupational Therapy. This dictionary provides up-to-date definitions of the terms used in the related fields of occupational science and occupational therapy. Entries cover a broad range of topics from activities of daily living and autonomy to task-oriented approach and work-life balance and have a clear occupational focus. They provide an overview of the complex nature of human occupation and the impact of illness, injury, social exclusion, marginalization, or transition, for example, on occupation and well-being. This is an authoritative resource for students of occupational science and occupational therapy, as well as an accessible point of reference for practitioners from both areas.

Food and Fitness: A Dictionary of Diet and Exercise. This accessible dictionary is packed full of authoritative information on foods and drinks, types of diet, sports and activities, physiology, and calorie requirements. The new edition includes over 200 new entries covering advances in the science of health and diet such as genetic disposition and nutrigenomics, high-profile diets such as the fitness tracking and technologies, and developments in food labelling and the psychology of diet and fitness. With many diagrams providing guidance on how to carry out certain exercises, and tables covering recommended dietary intakes and average energy expenditure for various activities and sports, this is an ideal quick reference for students of sports and nutrition, and for anyone interested in diet and fitness.

Conclusions. Grounding on the above findings, the following conclusions can be made. Modern world provides plenty of opportunities to keep balance between staying fit and being on tourism vacation or recreational trip. Instead of the traditionally sun bathing, travellers are able to stay within an active lifestyle and the wellbeing that enhances their healthy living.

New services produce more employment prospects, demanding relevant professional education of the specialists. Professional development and learning opportunities are great ways to stay up-to-date on industry knowledge and trends.

One of the best means for the efficient specialists training and their skill sets enhancement is considered the use of specialized professional dictionaries. They are found to be an important and useful resource in the workplace, as they provide definitions for special terms, their origin, evolution and proper usage within the professional language of any field specialists, namely in the growing sphere of tourism, recreation and health-related fitness.

Further **research prospects** suggest the study and comparative analysis of specialized professional dictionaries in the field of tourism, recreation and health-related fitness in the English and Ukrainian languages.

Bibliography:

1. Al-Jarf R. Specialized dictionary mobile apps for students learning English for engineering, business and computer science. *Journal of Humanities and Education Development (JHED)*. 2022. № 4(1). P. 1–9.
2. Antonova A., Yurko N. Importance of sports and recreation in our life. *Grail of Science*. 2023. № 27. P. 599-602. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.103>
3. Beaver A. A Dictionary of Travel and Tourism Terminology. Wallingford : CABI Publishing, 2005. 409 p.
4. Beaver A. A Dictionary of Travel and Tourism. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191733987.001.0001/acref-9780191733987>
5. Bergenholtz H., Tarp S. Manual of specialised lexicography : the preparation of specialised dictionaries. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 1995. 254 p.
6. Blackshaw T., Crawford G. The SAGE Dictionary of Leisure Studies. London : SAGE Publications, 2009. 272 p.
7. Bloomsbury. Dictionary of Leisure, Travel and Tourism. London : A & C Black, 2010. 384 p.
8. Bury R. L. Thesaurus of Outdoor Recreation Terms. Washington : Bureau of Outdoor Recreation, 1970. 525 p.
9. Danylyevych M., Romanchuk O., Musikevych T., Yurko N., Stefanyshyn M. Fitness level of secondary school students engaged in sports. *Society. Integration. Education*. 2024. № 2. P. 508–519. DOI : <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7881>
10. Durovic Z. Corpus linguistics methods for building ESP word lists, glossaries and dictionaries on the example of a marine engineering word list. *Lexikos*. 2021. № 31. P. 259–282.
11. Fuertes-Olivera P. A. The theory and practice of specialised online dictionaries for translation. *Lexicographica*. 2013. № 29(2013). P. 69–91.
12. Grefenstette G., Muchemi L. Determining the Characteristic Vocabulary for a Specialized Dictionary using Word2vec and a Directed Crawler. *Research Gate*. URL : https://www.researchgate.net/publication/303699349_Determining_the_Characteristic_Vocabulary_for_a_Specialized_Dictionary_using_Word2vec_and_a_Directed_Crawler
13. Humbley J. Specialised dictionaries. *The Routledge Handbook of Lexicography*. URL : <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315104942-21/specialised-dictionaries-john-humbley?context=ubx>
14. Kent M. Food and Fitness: A Dictionary of Diet and Exercise. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191803239.001.0001/acref-9780191803239>
15. Medlik S. Dictionary of travel, tourism and hospitality. Hoboken : Routledge, 2012. 273 p.
16. Metelka C. J. The Dictionary of Tourism. Wheaton : Merton House Travel and Tourism Publishers, 1986. 116 p.
17. Modeste N., Tamayose T. Dictionary of public health promotion and education: Terms and concepts. San Francisco : John Wiley & Sons, 2004. 192 p.
18. Molineux M. A Dictionary of Occupational Science and Occupational Therapy. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191773624.001.0001/acref-9780191773624>
19. Nykyha O., Romanchuk O., Koval R., Danylyevych M., Kalymon Yu. Suicides of famous chefs of today: stories and reasons. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. 2023. № 18. P. 62-73. DOI : <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-07>
20. Porta M., Last J. M. A Dictionary of Public Health. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191844386.001.0001/acref-9780191844386>
21. Room A. Dictionary of sports and games terminology. Jefferson : McFarland & Company, 2017. 186 p.
22. Smith S. L. Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies. London : Bloomsbury Publishing, 1990. 372 p.
23. Tourism's Importance for Growth Highlighted in World Economic Outlook Report. *UNWTO*. URL : <https://www.unwto.org/news/tourism-s-importance-for-growth-highlighted-in-world-economic-outlook-report>
24. Van der Merwe M. Teaching and learning specialized terminology with a mobile glossary in higher education. *Focus on ELT Journal*. 2024. № 6(1). P. 41–57.
25. What is Professional Education. *IGI Global*. URL : <https://www.igi-global.com/dictionary/active-learning-deliberate-practice-and-educational-technology-in-professional-education/47313>
26. Yamada S. Development of Specialized Hand-held Electronic Dictionaries with Special Reference to Those for Medical Professionals and Students. *3L: Southeast Asian Journal of English Language Studies*. 2019. № 25(1). P. 1–22.
27. Yurko N., Protsenko U., Kalymon Y., Vorobel M., Harasym T. Catering training in tourism and hospitality: the positive perspectives for the field specialists. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 145. P. 125–130. URL : <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2587>
28. Yurko N., Protsenko U., Kalymon Y., Vorobel M., Harasym T. Restaurant staff communication: the demand of English skills. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. № 31(147). P. 139-146. DOI : <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2023.015>
29. Yurko N., Romanchuk O., Kholiavka V., Danylyevych M., Musikevych T. Tourism, recreation and health-related fitness: educational resources. *Methods of teaching young people, development of speech functions and general knowledge of the world : collective monograph*. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2024. P. 135–144. DOI : 10.46299/ISG.2024.MONO.PED.3.5.2
30. Yurko N., Styfanyshyn I., Harasym T. Food service training in hospitality industry: some negative professional prospects. *Scientific Collection «ICSR»*. 2023. P. 150–152. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/459>

References:

1. Al-Jarf R. (2022) Specialized dictionary mobile apps for students learning English for engineering, business and computer science. *Journal of Humanities and Education Development (JHED)*. № 4(1). P. 1–9.
2. Antonova A., Yurko N. (2023) Importance of sports and recreation in our life. *Grail of Science*. № 27. P. 599-602. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.103>
3. Beaver A. (2005) A Dictionary of Travel and Tourism Terminology. Wallingford : CABI Publishing. 409 p.
4. Beaver A. (2012) A Dictionary of Travel and Tourism. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191733987.001.0001/acref-9780191733987>
5. Bergenholtz H., Tarp S. (1995) Manual of specialised lexicography: the preparation of specialised dictionaries. Amsterdam : John Benjamins Publishing. 254 p.
6. Blackshaw T., Crawford G. (2009) The SAGE Dictionary of Leisure Studies. London : SAGE Publications. 272 p.

7. Bloomsbury (2010) Dictionary of Leisure, Travel and Tourism. London : A & C Black. 384 p.
8. Bury R. L. (1970) Thesaurus of Outdoor Recreation Terms. Washington : Bureau of Outdoor Recreation. 525 p.
9. Danylevych M., Romanchuk O., Musikevych T., Yurko N., Stefanyshyn M. (2024) Fitness level of secondary school students engaged in sports. *Society. Integration. Education*. № 2. P. 508–519. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7881>
10. Durovic Z. (2021) Corpus linguistics methods for building ESP word lists, glossaries and dictionaries on the example of a marine engineering word list. *Lexikos*. № 31. P. 259–282
11. Fuertes-Olivera P. A. (2013) The theory and practice of specialised online dictionaries for translation. *Lexicographica*. № 29(2013). P. 69–91.
12. Grefenstette G., Muchemi L. Determining the Characteristic Vocabulary for a Specialized Dictionary using Word2vec and a Directed Crawler. *Research Gate*. URL : https://www.researchgate.net/publication/303699349_Determining_the_Characteristic_Vocabulary_for_a_Specialized_Dictionary_using_Word2vec_and_a_Directed_Crawler
13. Humbley J. Specialised dictionaries. *The Routledge Handbook of Lexicography*. URL : <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315104942-21/specialised-dictionaries-john-humbley?context=ubx>
14. Kent M. (2016) Food and Fitness: A Dictionary of Diet and Exercise. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191803239.001.0001/acref-9780191803239>
15. Medlik S. (2012) Dictionary of travel, tourism and hospitality. Hoboken : Routledge. 273 p.
16. Metelka C. J. (1986) The Dictionary of Tourism. Wheaton : Merton House Travel and Tourism Publishers. 116 p.
17. Modeste N., Tamayose T. (2004) Dictionary of public health promotion and education : Terms and concepts. San Francisco : John Wiley & Sons. 192 p.
18. Molineux M. (2017) A Dictionary of Occupational Science and Occupational Therapy. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191773624.001.0001/acref-9780191773624>
19. Nykyha O., Romanchuk O., Koval R., Danylevych M., Kalymon Yu. (2023) Suicides of famous chefs of today: stories and reasons. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. № 18. P. 62-73. DOI : <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-07>
20. Porta M., Last J. M. (2018) A Dictionary of Public Health. *Oxford Reference*. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191844386.001.0001/acref-9780191844386>
21. Room A. (2017) Dictionary of sports and games terminology. Jefferson : McFarland & Company. 186 p.
22. Smith S. L. (1990) Dictionary of Concepts in Recreation and Leisure Studies. London : Bloomsbury Publishing. 372 p.
23. Tourism's Importance for Growth Highlighted in World Economic Outlook Report. *UNWTO*. URL : <https://www.unwto.org/news/tourism-s-importance-for-growth-highlighted-in-world-economic-outlook-report>
24. Van der Merwe M. (2024) Teaching and learning specialized terminology with a mobile glossary in higher education. *Focus on ELT Journal*. № 6(1). P. 41–57.
25. What is Professional Education. *IGI Global*. URL : <https://www.igi-global.com/dictionary/active-learning-deliberate-practice-and-educational-technology-in-professional-education/47313>
26. Yamada S. (2019) Development of Specialized Hand-held Electronic Dictionaries with Special Reference to Those for Medical Professionals and Students. *3L: Southeast Asian Journal of English Language Studies*. № 25(1). P. 1–22.
27. Yurko N., Protsenko U., Kalymon Y., Vorobel M., Harasym T. (2023) Catering training in tourism and hospitality: the positive perspectives for the field specialists. *Scientific Collection «InterConf»*. № 145. P. 125-130. URL : <https://archive.interconf.center/index.php/conferenceproceeding/article/view/2587>
28. Yurko N., Protsenko U., Kalymon Y., Vorobel M., Harasym T. (2023) Restaurant staff communication: the demand of English skills. *Scientific Collection «InterConf+»*. № 31(147). P. 139–146. DOI : <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2023.015>
29. Yurko N., Romanchuk O., Kholiavka V., Danylevych M., Musikevych T. (2024) Tourism, recreation and health-related fitness: educational resources. *Methods of teaching young people, development of speech functions and general knowledge of the world : collective monograph*. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch. P. 135-144. DOI: 10.46299/ISG.2024.MONO.PED.3.5.2
30. Yurko N., Styfanyshyn I., Harasym T. (2023) Food service training in hospitality industry: some negative professional prospects. *Scientific Collection «ICSR»*. P. 150–152. URL : <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/459>

Юрко Н. А., Данилевич М. В., Калимон Ю. О., Воробель М. М., Мусікевич Т. А. Підготовка фахівців у галузі туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу: фахові словники

У статті розглянуто актуальне питання спеціалізованих фахових словників для професійної підготовки фахівців у сфері туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу. Аналіз сучасних досліджень та публікацій свідчить про значну увагу вчених до різних аспектів професійної підготовки фахівців у галузі туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу. Спеціалізовані словники також перебувають у центрі постійної уваги науковців. Однак, зважаючи на постійний розвиток сфери туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу, спеціалізовані фахові словники цієї галузі потребують детальнішого розгляду, аналізу та дослідження.

З огляду на актуальність удосконалення професійних умінь у сфері туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу та значну роль словників у цій практиці, метою даного дослідження є вивчення фахових словників даної галузі. Завдання дослідження полягають у визначенні та аналізі особливостей спеціалізованих фахових словників для професійної підготовки фахівців цієї сфери. Таким чином, об'єктом даного дослідження є підготовка фахівців у галузі туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу, а предметом – фахові словники для професійного розвитку в цій сфері. Спеціалізовані фахові словники для професійної підготовки фахівців у галузі туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу розглянуто й досліджено методами літературного аналізу і порівняльного аналізу друкованих та інтернет-ресурсів.

Використання спеціалізованих фахових словників є одним із найкращих засобів та корисним ресурсом ефективного удосконалення професійних умінь й навичок для широкого застосування у фаховій діяльності, урахувавши те, що в них, як правило, точніше зазначено детальне визначення і відповідне використання спеціальної термінологічної лексики для продуктивної професійної комунікації фахівців будь-якої сфери, зокрема у розвинутій галузі туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу. Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення і порівняльний аналіз спеціалізованих фахових словників у сфері туризму, рекреації та оздоровчого фітнесу в англійській і українській мовах.

Ключові слова: туризм, рекреація, оздоровчий фітнес, фахові словники, підготовка фахівців.

НАШІ АВТОРИ

БЄЛЪЧЕВ МАКСИМ ПАВЛОВИЧ	магістр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького orcid.org/0009-0000-7907-0041 <i>m6197000@gmail.com</i>
БЄЛЪЧЕВ ПАВЛО ВАСИЛЬОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики і фізики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького orcid.org/0000-0002-7628-5482 <i>bielchev.pawel@gmail.com</i>
БУРЦЕВА ОЛЕНА ГЕОРГІВНА	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри математики і фізики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького orcid.org/0000-0001-9644-2839 <i>elena.burtseva19@gmail.com</i>
ВИРОТЧЕНКО СВІТЛАНА АНДРІВНА	кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна orcid.org/0000-0001-7927-5696 <i>s.a.virotchenko@karazin.ua</i>
ВОРОБЕЛЬ МАРІЯ МИХАЙЛІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0000-0001-9128-7809 <i>marya.vorobel@gmail.com</i>
ГЛАДКИЙ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ	аспірант кафедри освітології та педагогічної інноватики Університету Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0009-0002-1603-8532 <i>redvid_221@udu.edu.ua</i>
ДАНИЛЕВИЧ МИРОСЛАВА ВАСИЛІВНА	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри туризму Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0000-0002-1285-392X <i>mdanylevych@ukr.net</i>
ДРАГУНОВА ВІРА ВАЛЕНТИНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0002-5074-5583 <i>dragunowa.v@ukr.net</i>
ЖІНЧИН МАРІЯ ВАСИЛІВНА	аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» orcid.org/0009-0000-2894-6875 <i>mariyamikaella@gmail.com</i>
ЗАЯРНА ІННА СЕРГІВНА	кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка orcid.org/0000-0002-9464-096X <i>izaiarna@gmail.com</i>
КАЛИМОН ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0000-0002-0062-2382 <i>kalymon.yulia@gmail.com</i>
КЛАВДІЧ ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА	кандидатка філологічних наук, викладачка кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка orcid.org/0009-0003-3866-0477 <i>victoria.klavdich@gmail.com</i>
КУДРЯВЦЕВА ОЛЕНА АЛЬБЕРТІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» orcid.org/0000-0003-1785-4064 <i>elenakudryavtseva@ukr.net</i>

ЛЕУС СТЕПАН ОЛЕГОВИЧ	аспірант кафедри теорії та методики фізичного виховання Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0009-0008-3757-6704 <i>leusbandera@gmail.com</i>
МУСІКЕВИЧ ТАРАС АНДРІЙОВИЧ	аспірант кафедри фітнесу та рекреації Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0009-0003-8397-5216 <i>musikevych.t@gmail.com</i>
НЕСЕН АНГЕЛІНА МИХАЙЛІВНА	аспірантка кафедри освітології та педагогічної інноватики Університету Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0000-0003-2671-9104 <i>nesen922@gmail.com</i>
ПЕТРОЧКО ЖАННА ВАСИЛІВНА	докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка orcid.org/0000-0002-4413-1243 <i>z.petrochko@kubg.edu.ua</i>
ПОПОВ ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ	кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича orcid.org/0000-0002-7135-0476 <i>o.popov@chnu.edu.ua</i>
ПРОКОПОВА ГАЛИНА СТАНІСЛАВІВНА	студентка I курсу магістратури факультету дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» orcid.org/0009-0003-0048-1668 <i>prokopova.hs@pdpu.edu.ua</i>
РОДІКОВ ВОЛОДИМИР ГЕННАДІЙОВИЧ	кандидат педагогічних наук, полковник, начальник 143 Об'єднаного навчально-тренувального центру «ПОДІЛЛЯ» Сил підтримки Збройних Сил України orcid.org/0009-0006-8683-359X <i>rodikovvolodimir@gmail.com</i>
СКИБА ЮРІЙ АНДРІЙОВИЧ	доктор педагогічних наук, доцент кафедри ботаніки, заступник директора з наукової роботи Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0003-2238-8272 <i>y.skyba@ihed.org.ua</i>
СТАРОДУБЦЕВА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	аспірантка кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» orcid.org/0009-0007-0594-4309 <i>ctarkat@gmail.com</i>
ХОМЕНКО АНГЕЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА	аспірантка Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, асистентка кафедри журналістики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова orcid.org/0009-0005-5938-6205 <i>oleksandrivna.khomenko@gmail.com</i>
ШАБАЛА ЮЛІЯ АНАТОЛІВНА	доктор філософії, доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0001-5696-3939 <i>syrist@uem.edu.ua</i>
ШАПРАН ОЛЬГА ІЛІВНА	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освітології та педагогічної інноватики, Університет Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0000-0002-7514-6632 <i>olia.shapran@gmail.com</i>
ШВЕЦОВА ІРИНА ВІКТОРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови у судноводінні Херсонської державної морської академії orcid.org/0000-0002-6801-5204 <i>phd.shvetsova@gmail.com</i>
ЮЗЕФОВИЧ КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА	викладачка кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка orcid.org/0000-0002-1101-8578 <i>kyuzefovych@gmail.com</i>
ЮРКО НАДІЯ АНАТОЛІВНА	старший викладач кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського orcid.org/0000-0001-7077-2442 <i>nau40279@gmail.com</i>

OUR AUTHORS

BIELCHEV MAKSYM	Master, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University orcid.org/0009-0000-7907-0041 <i>m6197000@gmail.com</i>
BIELCHEV PAVLO	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Mathematics and Physics, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University orcid.org/0000-0002-7628-5482 <i>bielchev.pawel@gmail.com</i>
BURTSEVA OLENA	Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Mathematics and Physics, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University orcid.org/0000-0001-9644-2839 <i>elena.burtseva19@gmail.com</i>
DANYLEVYCH MYROSLAVA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0000-0002-1285-392X <i>mdanylevych@ukr.net</i>
DRAHUNOVA VIRA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Education Management and Law, Central Institute of Postgraduate Education of University of Education Management of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0002-5074-5583 <i>dragunova.v@ukr.net</i>
HLADKYI MYKOLA	Graduate student at the Department of Education and Pedagogical Innovations, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav orcid.org/0009-0002-1603-8532 <i>redvid_221@udu.edu.ua</i>
KALYMON YULIIA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0000-0002-0062-2382 <i>kalymon.yulia@gmail.com</i>
KHOMENKO ANHELINA	PhD-student, Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Assistant at the Department of Journalism, Ukrainian State University named by Mykhailo Drahomanov orcid.org/0009-0005-5938-6205 <i>oleksandrivna.khomenko@gmail.com</i>
KLAVDICH VIKTORIIA	PhD in Philology, Lecturer at the Foreign Languages Department, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv orcid.org/0009-0003-3866-0477 <i>victoria.klavdich@gmail.com</i>
KUDRIAVTSEVA OLENA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Pedagogy, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky orcid.org/0000-0003-1785-4064 <i>elenakudryavtseva@ukr.net</i>
LEUS STEPAN	PhD student at the Department of Theory and Methods of Physical Culture, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0009-0008-3757-6704 <i>leusbandera@gmail.com</i>
MUSIKEVYCH TARAS	Postgraduate Student at the Department of Fitness and Recreation, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0009-0003-8397-5216 <i>musikevych.t@gmail.com</i>
NESEN ANHELINA	PhD student at the Department of Educational Studies and Pedagogical Innovations, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav orcid.org/0000-0003-2671-9104 <i>nesen922@gmail.com</i>
PETROCHKO ZHANNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University orcid.org/0000-0002-4413-1243 <i>z.petrochko@kubg.edu.ua</i>

POPOV OLEKSANDR	Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Pedagogy and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University orcid.org/0000-0002-7135-0476 <i>o.popov@chnu.edu.ua</i>
PROKOPOVA HALYNA	Student of the 1st year of the master's Degree at the Faculty of Preschool Pedagogy and Psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky orcid.org/0009-0003-0048-1668 <i>prokopova.hs@pdpu.edu.ua</i>
RODIKOV VOLODYMYR	Candidate of Pedagogic Sciences, Colonel, Chief of the 143rd Joint Training Center "PODILLYA" of the Support Forces of the Armed Forces of Ukraine orcid.org/0009-0006-8683-359X <i>rodikovvolodimir@gmail.com</i>
SHABALA YULIIA	Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor at the Department of Philosophy and Adult Education, Central Institute of Postgraduate Education of the State Institution of Higher Education "University of Education Management" of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0001-5696-3939 <i>syrist@uem.edu.ua</i>
SHAPRAN OLHA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Educational Studies and Pedagogical Innovations, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav orcid.org/0000-0002-7514-6632 <i>olia.shapran@gmail.com</i>
SHVETSOVA IRYNA	PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the English Language Department for Deck Officers, Kherson State Maritime Academy orcid.org/0000-0002-6801-5204 <i>phd.shvetsova@gmail.com</i>
SKYBA YURIY	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Botany, Deputy Director for Scientific Work, Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0003-2238-8272 <i>y.skyba@ihed.org.ua</i>
STARODUBTSEVA KATERYNA	Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky orcid.org/0009-0007-0594-4309 <i>ctarkat@gmail.com</i>
VIROTCHENKO SVITLANA	PhD in Philology, Associate Professor, Dean of School of Foreign Languages, V. N. Karazin Kharkiv National University orcid.org/0000-0001-7927-5696 <i>s.a.virotchenko@karazin.ua</i>
VOROBEL MARIIA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0000-0001-9128-7809 <i>marya.vorobel@gmail.com</i>
YURKO NADIIA	Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture orcid.org/0000-0001-7077-2442 <i>nau40279@gmail.com</i>
YUZEFOVYCH KATERYNA	Lecturer at the Foreign Languages Department, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv orcid.org/0000-0002-1101-8578 <i>kyuzefovych@gmail.com</i>
ZAIARNA INNA	PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at the Foreign Languages Department, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv orcid.org/0000-0002-9464-096X <i>izaiarna@gmail.com</i>
ZHINCHYN MARIIA	PhD student at the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University orcid.org/0009-0000-2894-6875 <i>mariyamikaella@gmail.com</i>

ЗМІСТ

<i>Бельчев П. В., Бельчев М.П., Бурцева О. Г.</i> ОГЛЯД СЕРВІСІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	5
<i>Віротченко С. А.</i> ВПЛИВ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ: СТРАТЕГІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	10
<i>Гладкий М. В., Шапран О. І.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СКІФІВ.....	15
<i>Драгунова В. В.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КОНСАЛТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	21
<i>Жінчин М. В.</i> СТВОРЕННЯ КУРСУ ЩОДО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НАЙКРАЩИХ ПРАКТИК.....	27
<i>Zaiarna I., Klavdich V., Yuzefovych K.</i> EXPLORING THE ROLE OF CHATGPT IN FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION AMONG LAW STUDENTS: A SURVEY-BASED ANALYSIS	31
<i>Кудрявцева О. А., Прокопова Г. С.</i> ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	37
<i>Леус С. О.</i> ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЯК МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У РЕЗУЛЬТАТАХ ОПИТУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ.....	41
<i>Несен А. О.</i> СУТНІСНІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ.....	45
<i>Петрочко Ж. В.</i> СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ, ЖИТТЄВИЙ ОПТИМІЗМ, СОЦІАЛЬНА УСПІШНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЯК ВЗАЄМОУМОВЛЕНІ ПАРАМЕТРИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	50
<i>Попов О. А.</i> ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАКТИЧНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	55
<i>Родіков В. Г.</i> ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІННОВАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	59
<i>Стародубцева К. В.</i> ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА.....	63
<i>Хоменко А. О., Скиба Ю. А.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	67
<i>Шабала Ю. А.</i> РОЗВИТОК ОСОБИСТОГО БРЕНДУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В МЕЖАХ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ВАЖЛИВО ЧИ НІ?.....	72
<i>Shvetsova I.</i> ASSESSMENT CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN NAVIGATION AND SHIP HANDLING AT SEA.....	79
<i>Yurko N., Danylevych M., Kalyton Yu., Vorobel M., Musikevych T.</i> SPECIALISTS' TRAINING IN TOURISM, RECREATION AND HEALTH-RELATED FITNESS: PROFESSIONAL DICTIONARIES.....	85
НАШІ АВТОРИ.....	90

CONTENTS

Bielchev P., Bielchev M., Burtseva O. Overview of mathematics teaching services based on artificial intelligence in the training of future teachers.....	5
Virotchenko S. Impact of language policy on the development of language education in Ukraine and the Baltic countries: strategies, challenges and perspectives.....	10
Hladkyi M., Shapran O. Pedagogical conditions for the formation of the national mentality of future teachers using the cultural heritage of the Scythians.....	15
Drahunova V. Methodological approaches to management of consulting activities in a higher education institution.....	21
Zhinchyn M. Establishing a course on counseling of internally displaced persons: recommendations and integration of best practices.....	27
Zaiarna I., Klavdich V., Yuzefovych K. Exploring the role of ChatGPT in foreign language acquisition among law students: a survey-based analysis	31
Kudriavtseva O., Prokopova H. The problem of the formation of family values in children of middle preschool age.....	37
Leus S. Military-historical reenactment as a methodology for physical education of high school students from the perspective of teachers.....	41
Nesen A. Essential signs of the informational-analytical competence of future math teachers.....	45
Petrochko Zh. Social activity, life optimism, social success and social self-determination as intercontinued personality parameters in modern conditions.....	50
Popov O. Immersive technologies in social work practice.....	55
Rodikov V. The Potential of Information Technologies in Innovating and Modernising the Educational Environment for Preparing Future Engineering Corps Specialists for Professional Activities.....	59
Starodubtseva K. Willingness of Primary School Teachers for Designing Professional Development: Essence and Structure.....	63
Khomenko A., Skyba Yu. The usage of artificial intelligence tools for training bachelors in journalism.....	67
Shabala Yu. Development of the personal brand of pedagogical workers within the framework of professional development courses: is it important or not?.....	72
Shvetsova I. Assessment criteria, indicators and levels of foreign language communicative competence of future specialists in navigation and ship handling at sea.....	79
Yurko N., Danylevych M., Kalymon Yu., Vorobel M., Musikevych T. Specialists' training in tourism, recreation and health-related fitness: professional dictionaries.....	85
OUR AUTHORS.....	92

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи

Випуск 99

Матеріали подані мовою оригіналу

Шеф-редактор – В. П. Андрущенко

Головний редактор серії – В. М. Слабко

Відповідальний редактор серії – Л. Л. Макаренко

Технічний редактор – Н. С. Корцигіна

Верстка – А. О. Марєєва

Підписано до друку 01.05.2024

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,39. Обл.-вид. арк. 13,92.

Замов. № 1024/684. Наклад 300 прим.

Віддруковано з оригіналів

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific edition

**NAUKOWYI CHASOPYS
DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY**

Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives

Issue 99

Materials submitted in the original language

Editorial Director – V. Andrushchenko

Editor-in-chief of series – V. Slabko

Executive editor of series – L. Makarenko

Technical editor – N. Kortsyhina

Layout designer – A. Mareeva

Signed for publication 01.05.2024

Format 60x84/8. Typeface Times New Roman.

Offset paper. Digital printing. Probation print sheet. 11,39. Published sheets. 13,92.

Order No. № 1024/684. Print run of 300.

Printed on the basis of originals

Printing House – Publishing House “Helvetica”

6/1 Inglezi, Odesa, 65101

Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing business

DK No 7623 dated June 22, 2022